

Ottlik Géza

A Valencia-rejtély

TARTALOM

HAJÓNAPLÓ

PÁLYÁKON

A VALENCIA-REJTÉLY

Hajónapló

Dán novella Ivánnak

Kirketerp kapitány hazafiatlan s egyszersmind sovinszta ember volt. Most nagy önfegyellemmel harmadszor is végiggondolta az esélyeket. Szembe kell néznie józanul, hogy mire számíthat, mert már tudta jól, milyen eszetlenül szurkol honfitársai győzelméért. Az imént azon kapta magát, hogy ennek az Astrid leánynak a döntőbe jutását latolgatja. Hát ezt sürgősen el kell felejteni. Maradjunk annyiban, hogy egy kis szerencsés sorsolással az előfutamából továbbjuthat.

Kirketerp kapitány is gátfutó volt, régebben, hatvan évvel ezelőtt. A legjobb barátjával, Skjoldborggal egy darabig felváltva tartották a junior rekordot. De Harestrup jobb volt. Már ő sem él. Jens se, Sophus Moller se, akinek az országos dán csúcseredménye éppen annyi volt, mint amennyit ez az Astrid Andersen futott tavaly, és felkerült vele a női világranglista egyik tisztes helyére. Ha sikerül a startja, ezzel továbbjuthat az előfutamából. Jó, jó, gondolta Kirketerp kapitány, nyugalom, nyugalom. Hát ő már nem gátfutó, nem is kapitány tulajdonképpen, húsz éve nincs hajója. Dániának nem maradt kikötője, tengerpartja se, amióta előbb a svédek, áruló szövetségeseik, kiverték a vizigótokat és az angolokat, s megszállták az országot, aztán az oroszok kiverték a svédek, őket pedig a Marquesas-harcosok győzték le, és újabb dán területeket csatoltak szomszédaikhoz. Schleswig-Holsteint és ősi tartományukat, Norvégiát még a svédek idején veszítették el, a polinéziaiak győzelme után pedig jóformán csak Jütland közepe és Aarhus maradt az övék. A megszállók is egyre rosszabbak lettek, Kirketerp szerint. Az angol protektorátus jobb volt a svédnél, s míg a cár alatt, görögkeleti hitre áttérve bár, de a kereszténységüket megtarthatták, és a dán királyi monarchiát is - (más néven ugyan és korlátlan teljhatalommal felruházva) -, most a Marquesas-uralom betiltott minden vallást, és eltörölte a királyságot is. Altörzsfőnökség lett, és más nevet kapott az ország. A demarkációs vonalakat változatlanul nem léphették át, csak a sportolók. Ők, mint például ez az Astrid Andersen most Párizsban, használhatták - (zárójelben) - a Dánia megjelölést. Ezt elnézték, de aztán (zárójelbe téve) kötelező lett. Mutatni vele, hogy szabad és független országból jönnek. Nem így állt a helyzet. Ezért volt a kapitány hazafiatlan és egyben sovinszta ember.

Astrid simán továbbjutott az előfutamából is és a középfutamból is, kétszer megjavítva az egyéni rekordját. Kirketerp kapitány, megint nagy önuralommal, nem számítgatta tovább az esélyeket. Mi lesz az elődöntőben? Lesz, ami lesz. Megtettük a magunkét, gondolta. Astrid jó második volt a futamaiban. De amikor - remekül sikerült rajtolással - az elődöntőjét Astrid egyenesen megnyerte, és a legjobb idővel került a döntőbe, vége volt a kapitány - egyébként megbízható - önuralmának. Astridet körülvették az újságírók, tv-riporterek, és ezt nyilatkozta boldogan: „Hű, de jól ment eddig!” Azt elhiszem, gondolta a kapitány. Ez bizony Húha! Egy viking is ott van! Hát ez már sporttörténelem, mert ez az első ilyen világ bajnokság, amit ezen-túl két évenként mindig megrendeznek. Az első három helyezettet mindenképp jegyzik, és ha a döntőben is így sikerülne Astrid rajtja... egy dán bronzérem is bekerülne a könyvekbe... (és persze, ami neki a fő, az ő Log-book-jába reggel)... de lehet-e - akár újabb dán rekorddal is - harmadik? Térj észre, Harald, óvta magát a kapitány.

Hej, ha Sophus itt lenne, meg Skjoldborg, meg a régi fiúk... a „palánkosok”... Ők többet tudnának Astrid döntőbeli világnagyság ellenfeleiről... Hanem-hanem! A hűséges barátja, Ivo Maandygaard! Ivo mindent tud. Egy félórával Astrid döntője előtt fogta magát, és átszaladt Maandygaard tengernagyhoz, az Aulichgadéba.

- Ha minden jól megy - mondta a tengernagy -, Andersen kisasszony elcsípheti az ötödik, talán a negyedik helyet. - „De ehhez nem szabad túl jól rajtolnia - gondolta magában -, ahogy az elődöntőben hibásan tette.”

„De hiszen bevált!” - gondolta a kapitány értetlenül.

„Az véletlen volt. Pusztá szerencse.”

„És - a tehetsége.”

„Amivel született? Még nagyobb véletlen és vakszerencse. Nyugodtan higgyél nekem, Harald. Majd meglátjuk, majd figyeld a döntőben!”

Kirketerp hitt neki. Maandygaard huszonhat évesen már altengernagy volt, míg ő csak a fregattkapitányságig vitte. Hiszen az is szép, és húsz éve az ő hajóját éppúgy elvették, mint Ivo egész flottáját: és meg kell adni, gondolta a kapitány, hogy ezt a húsz évet szárazra vetve mind a ketten nagyon szépen viselték.

- Viselte ám a maga hülye feje, sorhajókapitány - mondta Maandygaard dühösen, és egy pillantást vetett a háta mögé. Mint látható, ő is ki tudta olvasni Kirketerp ki sem mondott gondolatait a fregattkapitány szeme fenekéből. És elő is léptette.

- Magának mindig igaza van, Ivo - mondta a sorhajókapitány, egy gépies pillantást vetve a háta mögé. Ugyanis szigorúan tilos volt a magázódás, és négy szemközti is Tai-nak kellett szólítaniuk egymást. Ez lázadás volt részükről, nyílt ellenállás, és azonnal jelentenie kellett annak, aki meghallja, hogy ő maga ne váljék szintén haza-, illetve törzsfőnökség-árulóvá. De nem volt senki a szobában.

- Hát nem, én sem viselem szépen, az az igazság - mondta Kirketerp. - Inkább rondán. Fogcsikorgatva járom még a kötelező - kedves és szép - rituális táncokat is. Túl sok. Még több a Tabu - vagy Tepu, szóval ami Szent és Tilos. A totemállatok szakadatlan ünneplése, az „áldozatok” nekik. Tabu a dán nyelv régi jelentése mind, tabu a könyvtár, ezt, egye fene, nem bánnánk (országok rongya csak), de tabu a hajózás, hajózni pedig szükséges, és hogy tabu a két lábon járás, ez főleg a fiataljainknak nehéz, megmondom, Ivo, ebből még baj lesz.

- Nézze, Harald, ezek ott békében, boldogságban éltek a Marquesas-szigeteiken, magas termé-
tű, szép alkatú, rendkívül bátor és intelligens nép, ősi, nagyon fejlett civilizációjukban -
számunkra megmagyarázhatatlan már a tengerészeti tudásuk is, hogy a kettős kenuikkal miként
tudták bejárni, meghódítani, gyarmatosítani a Csendes-óceán végtelen távolságait, pláne nem
érthető meg a mi európai felfuvalkodottságunkban, hogy hét-nyolcszáz évvel ezelőtt miért
hagyták abba teljesen a hódításokat, kalandozásokat. Tény, hogy gondtalanul éltek a termé-
keny, gyönyörű, paradicsomi szigeteiken, amikor rájuk törtünk a mi civilizációnkkal, keresz-
ténységünkkel, és nyomort, ragályokat, példátlanul gyors pusztulást hoztunk rájuk. Hát most a
testükben-lelkükben, lélekszámukban halálosan megfogyatkozott szomorú kis maradvány
törzsük talált magának egy fegyvert, és ezzel megint kalandozásra, győzedelmes gyarmato-
sításra indult.

Ezt Kirketerp is tudta nagyjából. A tengernagy, aki életében még nem beszélt ilyen sokat, mondhatta volna azt is, hogy „Schundtvig”, de most, hogy a képen a hosszadalmas rúdugrás folyt, félt, hogy Astrid döntőjére várakozva barátja a feszültségben felizgatja magát a rosszul-
létig, és ki akarta zökkenteni a kapitányt sovínisztasága időleges felülkerekedéséből és vissza-
billenteni természetes hazafiatlanságába. Előbb egy régi charlestonnal próbálkozott:

- Az én babám egy fekete nő! - de Kirketerp oda se figyelt. Aztán: „Jön-e velem, nagysád, simmit járni? Bizsereg a talpam, nem tud várni...” Erre csak legyintett. A Marquesas-szigetek történetével azonban mindig le tudta kötni Harald figyelmét, bevált most is. Így aztán mire Isten segítségével véget ért a rúdugrás, a sorhajókapitány eléggé benne volt a témában. Kikapcsolta a távolbalátót.

„Schundtvig - gondolta magában. - És horgonylánc, kecsketúró. Ivónak ez jár a fejében, látom.”

Együtt voltak hadapródok a Királyi Dán Tengerésztiszi Akadémián. Mint újoncok, kifogták a Schundtvig nevű kiképző altisztet, az Iskolahajó legfélelmetesebb vadállatát. Schundtvig fedélzetmester összetört bennük minden önérzetet, szétaposta emberi méltóságuknak még a nyomait is. Kirketerp egyszer takarodó előtt, alkonyattal, a szokásos mindennapi megalázások gyalázatai után, a megszokott mindennapos kétségbeesésben, a hajó tatjában a kisebbik horgony vékony sodronyláncát nézegette, próbálgatta, le lehet-e oldozni a tövénél. Sikerült, megemelte, aztán visszacsatolta. Nem vette észre, hogy az egyik újonctársa a háta mögé került, és figyelni őt, hogy mit csinál. Ivo Maandygard volt.

Kirketerp tudta már a többiek nevét, de máskülönben csak azt, hogy egyikük sem érzett úgy, mint ő. Sokan sírtak, éjjel is, nappal is, álmukban is, de amikor - vigasztalásul, vagy együttérzést keresve - mondott nekik valamit Schundtvigról („Hisz ez egy állat”), csak kedvetlenül elfordultak.

Egyszer Maandygard is, vállat vont, nem felelt. Most azonban, az alkonyodó tatfedélzeten, mögéje lépve, adott Kirketerp hadapródjelöltnek egy kecsketúrót. A térdével finoman ülepen billentette. Ahogy a testvérbátyja szokta az embernek. A másik hevesen visszafordult, és néztek egymás arcába, szótlanul.

Azóta ki tudják olvasni a másikuk kimondatlan gondolatát.

Ez akkor azért volt fontos, mert dán szavakkal, mérföldes szövegekbe foglalva, többkötetes regényekkel is csak hiányosan lehetne megközelíteni Maandygard mondanivalóját. - „Schundtvig? Igen. Ez van.” - „Horgonylánc? Igen, leakasztható. Látom, te is megtaláltad, Kirketerp. Az ember nyakába, és be, horgonnyal együtt, a tengerbe. Jó tudni. Hasznos.” - „Ez van. Nem: ez is. Csak ez.” - „Ki fogod bírni, Harald. Elviseled.” - „Idő kell.” - „Ebből végül nagy nyereségünk lesz. Neked is nagy, Harald.” - (És még néhány kötetre való dán szó, amire később, negyven év múlva, hatvan év múlva találhatnak majd rá.)

„Istenem - gondolta Kirketerp sorhajókapitány -, ennek a szavak nélküli kecsketúrónak már csakugyan több is mint hatvan esztendeje, és még ma is milyen erőt ad az embernek, és milyen világos a tartalma. Mondja, Ivo, nem a Maoriknak vannak ilyen rejtélyes sűrűségű szavaik? Amilyen az a maga testvéri seggbe rúgása volt?”

- Nincs kizárva - mondta Maandygard. - Majd erre is felelek, de azt hiszem, lassan kezdődik ott a döntő. Andersen kisasszony döntője. De hívhatjuk Tai-nak is, Astrid Tai-nak, nyugodt lélekkel. Ha érti, mit akarok mondani?

- Értem. Ezeknek a valaha magas kultúrájú, általunk elpusztított szigetlakóknak szomorú kis maradványai most mégis legyőztek - a saját barbár eszközeinkkel -, és ahelyett, hogy kiirtásának valamennyiünket, gyámolítani és segíteni próbálnak: ne sértsük hát meg őket azzal, hogy a fontos szavaikat nem akarjuk használni. (És akkor már én is inkább Tai-t mondok, mint a mi dán nyelvünkre lefordított „Astrid testvért” vagy „eszmetársat”... vagy „bajtársnőt”...)

- Kapcsolja be a Mihályson-telehoromat, ellentengernagy - mondta Ivo. Ő nem volt se sovinyista, se hazafiatlan, mint a barátja, de ez nem zavarta a tényt, hogy mindenben teljesen egyformán gondolkoztak és éreztek. - Tudja, azt a régi Mihályson-félét használom...

- Tudom - mondta Kirketerp. - Mindig. De ha ötpercenként előléptet, tíz perc múlva én leszek a rangidős, és felolvasom a versemet, bizistók. - Bekapcsolta a távolbalátót megint Párizsra.

Zsúfolt stadion, körös-körül a tribünök telis-teli, zászlók, főpáholyban miniszterek, a kép lemegy a pályára, a versenyzők bejáratánál rá az arcokra, persze a francia bajnoknőre sűrűbben, mint Astridra. Feszültség, izgalom a levegőben. No, most megint Astridon a kép. Amikor elsőként, jó idővel jutott a döntőbe, körülvették, nyilatkozzon. Ezt el kell mesélnie Ivónak: „Tudja, mit mondott nekik, boldogan vigyorogva?”

„Mit?”

„Hű, de jól ment eddig...”

Ezt a tengernagy is szereti. Láthatóan elteszi magának. Hű, de jól ment eddig.

„És mi lesz a döntőben?” Astrid vállat vont: „Ott minden megtörténhet.”

Hát persze. Ha utolsó lesz - a papírforma szerint -, akkor is feljutott a világ tetejére, a dán színekkel. Most már azért a tengernagy is latolgatja, hogy a nagy ellenfelek közül kit verhet meg, hányat, azért a bronzérmes (sporttörténelmi) helyért. Mert amikor kiírják, hogy a francia lány melletti középső pályát kapta, „Ez jó!”, bólint Kirketerp felé. Sőt, a másik oldalán is egy híres nagy futó, ezek majd húzzák Astrid Tai-t. „Csak a rajtot venné lazábban...”

Zúg, morajlik az egész stadion, a tribünök is lámpalázasak. Aztán hatalmas csönd lesz. Az első startot visszalövik. Jaj, Astrid? Ő is beleszállt... Nem! A francia lány kapja a piros zászlót. Annál jobb, most már óvatosabb biztonsági rajttal indulhat csak. Jaj. Egy fenét! Úgy elcsípi a lövést, hogy máris Astrid előtt van egy méterrel. Hát ez a francia, ez egy nagy klasszis. Astrid az, aki - egy kicsikét - benn ragadt. Az első gátnál még az egész mezőny előtte van, hajaj, gondolja az ellentengernagy. Nem úgy a barátja. Oldalba böki Kirketerpet. Figyeld. Ez az!

Figyeli. Második gát, harmadik gát: Astrid befogta az egész mezőnyt, a franciát kivéve. Már egy vonalban velük, innen úgy fest. Maandygaard izgatottan megint nagyot bök Harald oldalába. Astrid vajsímasággal és halálpontosan - és nagy erővel - veszi a gátakat: már a három első közt van... Aztán... mi ez? elmegy tőlük... Úristen... A célban a levegőbe dobja a két karját...

„Megnyerte!” - mondja Ivo döbbenten.

No nem. Nem igaz.

Célfotóra nincs szükség: a kép alján megjelenik, ilyen esetben rögtön, a győztes neve. Megjelenik ASTRID A. ANDERSEN, Vandal (Danemark). Már fut körül a pályán, tiszteletkört, a tribünök megtapsolják.

Nem igaz, gondolja Kirketerp. Dán világbajnok. Ilyen nincs: vágyálom. Nincs, ezt tudja egy élet tapasztalatából. A rossz rajtjával...

- Frászt - mondja Ivo. - Soha rosszabb ne legyen. Azzal tudott ilyen fantasztikusan felgyorsulni.

Harald is tudja, hogy a pontos technika és az erő kifejtés ellentétesek. A rajtnál ilyen egymásba ütköző dolgokat kell egy időben csinálni: a lehető legnagyobb lazaságot a lehető legnagyobb koncentrációval összekapcsolni. Hát ezt tudta a tengernagy. Előre megmondta. Meg kell adni. Nohát, várjuk meg a díjkiosztást.

Astrid győzelme nagyon kapóra jött Kirketerpnek. Megvan a Log-book mindig nehezen kitölthető „Megjegyzések” rovatának az anyaga holnapra. Épp jókor, gondolta.

A kapitány ugyanis vezette tovább a régi hajónaplót - (nem maradt meg neki a hajózásból szinte semmi egyéb, mint néhány nagy tömb kitöltetlen üres Log-füzet) -, vezette tovább rendesen, naponta. Ez, először is, kötelessége volt. És megszokta: minden reggel beírni a keltezést az új oldalra, kitölteni a rovatokat, akár megkapja az első tisztől a fedélzeti Log-adatokat, akár nem, vérvé vált. Sebesség. Haladás iránya. Ez most nem kellett úgysem. 0,00 csomó - ditto, ditto, ditto. A pontos helyzete reggel 8-kor, hosszúsági és szélességi fok, perc, másodperc. Ez is ditto, ditto, ditto, minden új nap reggelén. A szél iránya: erőssége, természete. Beírta lelkiismeretesen mindennap: É-ÉK; 6-7 Beaufort; erős briz, erősödő jelleggel, (B. A.) - vagy: Antipasszát; 4 Beaufort; gyenge briz, (B. A.) - amilyen volt aznap. - Időjárás: ezt is persze: (B. A.) - Becslés Alapján. De a Megjegyzések rovat keserves gondot okozott neki. Ebbe tartoztak a tulajdonképpen fontos dolgok, események, a legénység foglalkoztatása és „morál”-ja: uralkodó hangulata, fegyelme, önbizalma, jó vagy rossz közszelleme. Ezt nem hagyhatta kitöltetlenül.

Úgyhogy amikor öt és fél évvel ezelőtt egyedül maradt az édesanyja Bartokbelastraede 15/B alatti lakásában - bátyja már nem élt, a felesége halála csak néhány hónappal előzte meg az édesanyját, senki szárazföldi hozzátartozója nem maradt -, kénytelen volt a Megjegyzések rovatot a saját aznapi elfoglaltságával és „morál”-jával: saját fegyelme és önbizalma uralkodó hangulatával kitölteni.

Ehhez naponta dán szavakat kellett keresgélnie. Édesanyja halálára, kilencvenhárom éves kora miatt, lehetett számítani. Mégis a dolog váratlansága volt az első, legélesebb benyomása. Beírta: „Váratlanság.” Gyász? Nem jó szó. „Letaglózottság.” Mehet. Szomorúság? Önsajnálát: teljesen magára maradt a lakásban. Nem. Inkább: „Kíváncsiság. Érdekes új helyzet.” Aztán másnap. Harmadnap. Uralkodó hangulat: hideg, ezt beírta: „Hideg.” Harcikedv, a lakás közszelleme: hétről hétre, sőt napról napra változott. A „Hideg” után szívesen írt volna ditto-dittókat még hónapokig, (B. A.)-val (és igazsággal), de ez felületesség lett volna mégis.

A Hidegség valóban uralkodóvá vált, akár mint „Morál”, küzdőszellem, akár mint állapot és aznapi elfoglaltság, de egyszer a kapitányt a napi Hidegség kellős közepén olyan dühroham fogta el, hogy törni-zúzni kezdett maga körül. Világos lett előtte, hogy most már nem jönnek vissza az övéi. Nem mintha egy pillanatig is erre számított volna: de attól, hogy ez világossá vált, olyan esztelen dühöngés tört rá, hogy csak a kivételes nagy önuralmával tudta lefékezni a tombolását. Noha a Hidegség változatlanul fennállt körülötte, egy lelkiismeretesen vezetett hajónaplóba ez kevés lett volna ezúttal. A megfelelő kifejezésen hosszú ideig tűnődve, Kirketerp végül hozzáfűzte: „Értelmetlen felháborodás a déli órákban.” De ahogy tovább tanakodott magában, megbánta a jelzöt, amit beírt. Nem értelmetlent kellett volna írnia, hanem Jogos-t. Be is szúrta. Így hangzott: „Hidegség. Jogos Értelmetlen felháborodás a déli órákban.”

Ettől fogva előre kigondolta mindig, amit bejegyzésre szánt, hogy ne csúnyítsa el többé ilyen betoldásokkal a rovatot, vagyis leírta magának előbb egy cédulára mind a szavakat, amiket talált, és rá-rápróbálgatott az aznap uralkodó helyzetre. Szaporodtak a cédulák, teleíródtak a papírai, régi számlák, borítékok, újságszéle, ami a keze ügyébe akadt, hogy sietve lefirkantson még egy szót, ami eszébe jutott a mai Log-book rovathoz. Ez túl sok, ez túl kevés, ez nem a megfelelő, ez igen, de el ne felejtse valahogy. Kirketerp felelősségtudó és kicsinyesen precíz tengerész volt, az őszinte igazságot és teljes igazságot akarta dán szavakba foglalni. Sosem képzelte volna, hogy ez mennyi időt és bajlódást emészt.

Már előző este, előző délután kezdte gyűjtögetni a szavakat, mondatokat, éjjel, ha felébredt, reggel kávéfőzéskor, reggeli után: ez lett az elfoglaltsága. Igaz, hogy nem volt más. Tény, hogy mint korvettkapitánynak az ő kötelessége volt mindenekelőtt ennek a rovatnak a kitöltése. De másképp képzelte a tengerész életét. Felfedezések, új Észak-Nyugat-átjáró, Sarkkör, a Log-bookba egy szép nap belekerül majd a hosszúsági-szélességi foka valamilyen dél-tengeri csodás korallzátonynak, ahol még ember soha nem hajózott öelötte. Vagy megtalálja az örökre elveszett Franklin-expedíciót. Hát másképp esett. Jó, csinálta tovább a szavak keresgélését. Tegnap reggel mégis feladta.

Először adja fel öt és fél éve.

Ehhez jött ma a segítségére Astrid győzelme. Mint ajándék anyag a holnapi hajónaplórovathoz.

- Tehát ez történt - összegezte Maandygaard. - Tegnap reggel, öt és fél éve először, feladta.

- Nem. Nem ez történt - rázta a fejét Kirketerp. - Előbb én is ezt a mondatot írtam fel. Mert úgy döntöttem, hogy ezt az egyet még bejegyzem a rovatba, a feladást. Amivel abbahagyom, nem vezetem tovább a hajónaplót. Ahogy így leírtam ezt a maga mondatát, látom, hogy nem ez történt. Ki kellett igazítanom. Ez történt:

Tegnap reggel feladtam.

Először adom fel öt és fél éve.

- Megfigyelheti ezen, Ivo, hogy amikor megvannak a szavak, többnyire keserves keresgélés árán, ez még nem elég. A mondathoz meg kell keresni a megfelelő személyes névmást; a helyénvaló igeidőt; s döntő lehet egy új bekezdés beiktatása. A szavak itt megvoltak, egy mondatba tettük: Tegnap/Reggeli/Öt és fél éve/Először/Feladtad - Most mondja meg, hogy ez így más-e:

Tegnap reggel feladtam.

Először adom fel öt és fél éve.

- Nagy különbség, ugye?

- Ég és föld, Harald - mondta az admirális. - Az új bekezdésbe tett külön mondat: az első múlt ideje után a másodikban jelen időt kapott állítmány; sőt még a harmadik személy helyett használt egyes szám első személy is: mérhetetlenül közelebb hozza az igazsághoz, hogy mi történt. Azonban a „Teljes Igazságtól és Csakis az Igazságtól” - amire eskü alatt szoktunk a bíróságon vallani - fényévekre van.

- Értem. A mi becsületes dán bíróságunk nevetségessé teszi magát, amikor a tanúvallomásoktól a teljes igazságot követeli. Ez anyanyelvünkön fizikai képtelenség. A bíróságainknak talán át kellene térniük az egyik Maori nyelvjárásra.

„Harald dühös, gondolta a tengernagy. Most mind a ketten meg vagyunk sértve, a Vandál miatt. Hát becsúsznak náluk, csupa jóakaratból, kisebb tévedések. Sosem az ő nyelvükön. Jó volna egy-két fontosabb szavuk lényegéhez közelebb kerülnünk. Majd megpróbáljuk az ellen-tengernaggal.”

- Nem győzni kell, hanem kibírni - mondta. - Hiszen tudja, Harald?

- Tudom. De meddig? Már húsz éve tart.

- Gondoljon Schundtvigra. Mi ez a húsz év ahhoz a rettenetes hosszú időhöz képest? Semmi!

„Igaz. Semmi” - gondolta Kirketerp.

„Harald meg akarta látogatni később, már korvettkapitány korában, Schundtvigot a kórházban. Akkor hallották, hogy tébolydába került, kényszerzubonyban vitték partra bivalyerős ápolók. Jobb lett volna, ha előbb viszik? Ki tudja? Az ő évfolyamuk végigcsinálta a Schundtvig-éveket. Állták, szépen elviselték. Csak ketten szöktek meg közülük, és egy ölte magát a tengerbe - szegény Knut Nielssen. Hát neki talán jobb lett volna, ha Schundtvigot az ő bevonulásuk előtt rakják a helyére (és gondos őrizetbe) - gondolta Maandyaard -, de még sem biztos, talán Knutnak, talán neki is így jobb. Ki tudja?”

- Ki tudja? - mondta a tengernagy. - „Ki tudja, gondolta, mit nyernek majd ezzel itt? Már ez a húsz év is közelebb hozta őket, mindnyájukat, némely Maori szó rejtelméhez.”

„Hát engem nem olyan szembeszökően. De tény, hogy Schundtvig nem bírta teljesen szét-taposni és elpusztítani a testüket-lelküket, mert testük a szakadatlan állatkínzásokban megerősödött, a lelkük pedig még jobban.”

(„És hogy ez volt a kiképzés célja, ezt a maszlagot még a hülye stréber évfolyamelsőnk se vette be” - tette hozzá Maandyaard tengernagy szintén gondolatban.)

- Magát gyűlölte, Ivo. Külön gyűlölte.

- Néhányunkat, akikről előre gyanította, hogy túl fogjuk élni. Akikről megvolt ez a szörnyű sejtelme.

- De ezen felül is, maga a még szörnyűbb bizonyítékát adta Schundtvignak, hogy a lelket mégsem lehet teljesen elpusztítani, mert teremt magának egy ráadás Spielraumot, könyökteret, egy új dimenziót, ahol létezni tud, és szabad lesz örökre.

„Mi lenne, gondolta Maandyaard, ha például a Tai jobb megértésében tágítani, gazdagítani tudnánk itt is? Ha az eltaposottságból, megaláztatásból, azzal, hogy elviseljük: az európai felfuvalkodottságunk helyett egy új (vagy ősrégi?), egyszerű és tiszta alázatot tanulna a lelkünk: olyat, ami összefér a sértetlen emberi méltósággal?”

„Hm, hm” - gondolta erre Kirketerp.

„Jó, jó. Maga azt hümmögi, Harald, hogy inkább az Európai Felfuvalkodottságunkkal kellene valami módon összeférni egy kicsikét. Amit a »Vandál« bennem is megsértett. Tudja mit? Lehet, hogy azzal is összefér a Tai! Gondolja meg, mi mindent tartalmaznak ezek az ő Maori szavaik. Hozzájuk csupán kissé is hasonlót mi csak egy jól megválasztott ülepen rúgással tudunk olykor közölni, dánul nem. Ahogy az imént felhívta rá a figyelmemet azzal a régi-régi kecsketúróval.”

[Tény - futott át Kirketerp fején, ahogy megint ott állt az Iskolahajó tatfedélzetén, tengerész-hadapródújonc, esteledett, a mindennapos reménytelenség hibátlan, hiánytalan teljességgel vette körül -, tény, hogy a Maandyaard hadapródújonctól kapott váratlan kecsketúró akkor a következőket mondta (egyszerre, de ebben a sorrendben):

(1) Hé.

(2) Itt vagyok, Kirketerp.

(3) Én vagyok. Ivo Maandyaard.

(4) Schundtvig? Igen. Ez van.

(5) Nem: „Ez is van.” Csak ez.

(6) Horgonylánc? Igen, le lehet csatolni.

(7) Látom, maga is megtalálta, Harald. Fel az ember nyakába, aztán a horgonnyal együtt be s a többi.

(8) Hasznos. Van egy alternatívánk. Ha élünk vele, megszűnik. Élhetünk viszont együtt vele, az alternatívánkkal.

(9) Látom, ezt maga is végiggondolta, Kirketerp.

(10) Tudja mit? El fogjuk viselni. Mind a ketten. És akkor külön-külön is.

(11) Mert ez így más. (A régi dán tűzérhumor találós kérdése:

Miért kell két tűzérnek ülni a hatos fogattal vontatott ágyútalpon?

Mert a rázását egy tűzér nem bírta ki.)

(12) És gyerünk azzal a könyöktérrel a lelkedben, apafej! Ami eddig nem létezett. Hé, nem arra. Hé, emerre! (És még több kötetre való dán szó...)

„Hé” - gondolta az ellentengernagy, talán ez a Maori szó az egészre. A kecsketúróra. Egy görög éta. H. HÉ.

*

A régi, a megszokott, az otthonos „Dán Királyság” helyett a Vandál Altörzsfőnökség nevet kapták hivatalosan, mert a Marquesas-tudósok kikutatták, hogy Kirketerp és Maandygaard népe büszke a viking származására, egész Európa rettegte valaha gyors hajóikat, a misék Litániájába belevették: „És a Dánok dühétől ments meg, Uram, minket.” Tévedésből azonban Viking helyett a szintén szimpla V-vel kezdődő Vandál törzs nevét vésették be mindenhová, aminek a még meg nem hódított országokban sértő hangzása volt, miként például itt is, Párizsban. Ezek azonban bátran mindent megtettek mindig a tőlük elszakított európai országokért. Az esetleg bántó Vandál névhez ők rendszerint hozzátették (zárójelben), hogy Danemark.

- Lelki finomságból - mondta a tengernagy.

- Dögöljenek meg - mondta egy kis gondolkozás után Kirketerp.

Maandygaard a kis gondolkozásból tudta, hogy ez a kívánság most nem a Maori-uralomnak szól. - Nézze, Harald - mondta -, mi azért nem álljuk ezt a Tai megszólítást, mert Testvérnek vagy Néptársnak szokták lefordítani, ami még a Vizigótok rút rémuralma alatt volt itt kötelező. Az ő Maori nyelvjárásukban a Tai azonban „Szomszéd”-ot, „Rokon”-t, „Sógor”-t, „Felebarát”-ot, „Társ”-at, „Pajtás”-t, „Földi”-t vagy egyszerűen „Ismerős”-t „Hapsi”-t, „Ürgé”-t, „Pacák”-ot jelent, ámbár lehet akár „Másodfokú unokatestvérem” vagy „Királyom” vagy „Nagyfőnök”, alapvetően pedig a Ta-i, azaz Ta Hi annyi, mint „Anyától Született”. Az ő Maori szavaikat azonban nem szabad és nem is lehet lefordítani. Ha a fenti dán kifejezésekkel körülírjuk az összes értelmi jelentését, a Tai-nak ehhez semmi köze nem lesz. A Tai, csakúgy, mint a Tabu, vagy például mint amit Mágus-nak, Totemállat-nak, „Áldozat”-nak fordítunk, olyasmit jelöl, ami nem a nyelvünkben nincs meg, hanem a gondolkodásunkból hiányzik. Fogalmakat kellett volna alkotnunk rájuk, és ezer és ezer éveken át csiszolni, kifejleszteni őket. Csakhogy amit ezek jelölnek, azok a valóságnak összetett értelmi, érzelmi, akarati, erkölcsi,

esztétikai elemei, egységei. Ebből mi csupán az értelmi összetevőjét tudjuk felfogni. Ők egyszerre, egész valójukkal tudják megragadni: és ezeket a teljes és összefüggő tartalmakat teszik át a többféle Maori nyelvjárásaik jórészt közös kulcsszávaiba. A mi nyelvünk ehhez még fejletlen, a gondolkodásunk pedig, hogy úgy mondjam, részleges, kezdetleges. Érti, nem?

- Hát, hogy úgy mondjam - felelte Kirketerp ellentengernagy -, nem.

- Ej, nézze, csinálhatnánk egy dán szót a Tai-ra, de ehhez az kell, hogy legyen róla előbb valami dán fogalmunk. És már itt, az előfeltételnél megbukik a dolog: a mi fogalomalkotási módszerünk erre nem alkalmas. Pusztán az agyunkkal nem lehet megragadni a valóságot úgy, *olyan* teljesebb fokon, ahogy ők képesek az egész valójukkal. Mi mindenáron, szinte mániásan, az értelmét keressük a dolgoknak. Maga is, Harald. Nem?

- De.

- Pedig tudhatnánk, hogy ami egyértelmű, az nem lehet igaz. Az nincs. Nem a valóság dolgaira vonatkozik. Ezt kevesen tudják, dánok. Ni, megint kiírták, hogy (Danemark). Mi ez a második? A. mindig?

Folyt az eredményhirdetés. A villany táblán megjelent: I. ASTRID A. ANDERSEN, Vandal (Danemark). - „Aagnija” - mondta Kirketerp.

Astrid virágcsokrot is kapott, nyakában az aranyéremmel. Hatvanezren tapsolnak. A másodiknak, a vesztes franciának, sportszerűen, még jobban. Ölelések, fényképezések. Zászlók fel, zászlók le, felállingóznak a lelátókon, indulnak haza. Kirketerp és Maandygaard ilyen sokat nem szoktak beszélgetni, mint az imént. Sokat? Egyáltalán nem szoktak beszélgetni, inkább hümmögni, pár szót. „Süssek rántottát?” - mire Kirketerp, sűrű bólogatással: „Süssön!”

Mert a tengernagy jó rántottát tud sütni. A kapitány saját rántottaskálájára a majdnem ehetetlen és az elég rossz között mozgott. De öt évvel és hat hónappal ezelőtt, amikor egyedül maradt, makacsul a fejébe vette, hogy nem tanul meg főzni. „Micsoda hülyeség ez, Harald?” Kirketerp vállat vont. Maandygaard - már láttuk, hogy ki tudja olvasni a barátja kimondatlan gondolatait is - lesidta: „Nekem azt ne meséld, hogy már nem érdemes megtanulnod erre a rövid időre!” - A kapitány - hiszen ezt nem mesélte, ugye - vállat vont. „Megtanítalak rá szépen, és két-három rántottát még nyugodtan lesz időd sütni, már az is megéri” - mondta a tengernagy. Az ő szülei már régebben meghaltak, gondolta, és ő... de Kirketerp közbevágott a barátja fele gondolatánál: „Az más. Maga már jóval előbb gyakran főzött rájuk.”

Igaz, a tengernagy elhallgatott; az ő esete más; igaz. Milyen gyorsan kiürültek a zsúfolt tribünök. Igen, ő főzni az öregek miatt tanult meg. A kamera körülment a stadionon, aztán le a versenyzőkre megint. A francia lány, nagy csokrokkal, Astrid mellett, sírt, beszéltek neki, belekaroltak, nevetett, sírt, egészen összenyomta virágait. Astrid nem, amit ő kapott. Vissza a többiekre, oszoltak szét lassan, megint a franciára, de úgy illett, hogy ne csak folyton a honfitársnőjüket mutassák, még egyszer a győztest is. Astridot kicsit keresni kellett, mert elindult körbe a pályán. Most nem futott, csak lépdelt. A tv-kamera megtalálta az arcát. Ő se nem nevetett, se nem sírt. (Igaz, gondolta a tengernagy, neki már korábban az öregeire kellett főzni, és az más.)

De mégsem egészen más. „Ezek a franciák - mondta - abban nőttek fel, hogy Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, és ezt megadják a mi bajnokunknak is, lám!”

„És megüt a guta, gondolta Kirketerp, amikor ők akarnak erre tanítani bennünket, a polinéziaiak... Ezek rosszabbak az oroszoknál és a svédeknel is, Ivo. Még a Vizigótoknál is. Mindig egy rosszabb jön.”

- Ez a maga elmélete, Kirketerp - mondta a tengernagy. - Azonban nem állja meg a helyét. Hát lehet egyáltalán összevetni ezeknek a Marquesas-beliékné a békés önkényuralmát a teljesen különböző sokféle mással?

- Nem, persze hogy nem. De azokét túléltek, ezek meg most vannak itt!

„Ebben speciel igaza van neki, gondolta Maandygaard. Az ellentengernagy most és itt zúgolódik, hát hagyjuk rá.”

- A kötelező Tai megszólítással és a tegezéssel még hagyján - morogta Kirketerp -, de ha ezeket a nálunk rég meghonosodott eszméket az általános négykézlábon való közlekedéssel és azzal kívánják terjeszteni, hogy a hatvanötön aluliaknak ráadásul reggelente három-négy órát a fákon kell eltölteni - igaz, hogy csak a nyári hónapokban -, hát érthető, hogy a fiataljainknak ez derogál.

- Várjunk, Harald, várjunk - mondta a tengernagy, ahogy Astrid arcát nézte a képernyőn. - Nem tudom, jól értjük-e őket. Nekik van egy szavuk erre, gondolom, a Szei, amit mi csak így felsorolva, Szabadság, Egyenlőség, Testvériség, tudunk felfogni. Márpedig így külön-külön ezek ütköznek. A három közül bármelyik kettő ellentmondhat egymásnak. Holott a háromnak egyszerre és egymástól függetlenül kellene megvalósulnia. Ez volt az alapgondolat. Hogy ez így nem megy, felsorolásban: ezt is csak a mi legnagyobb költőnk vette észre, és felállított legalább egy elsőbbségi sorrendet köztük: Szabadság, Szerelem kell neki, s ha szükséges, ő feláldozza az életét a Szerelemért, aztán a Szerelmét a Szabadságért, mondta. A helyzet az, hogy ezeket a mi (dán) fogalmainkat ki-ki aszerint szűkítheti vagy tágíthatja, amilyen elsőbbségi sorrendet kíván adni nekik. Mind a hatféle sorrend jogos (bár merőben önkényes). De egyik sem az, amiről akkor szó volt. Nézzük például, hogy fest, ha az Egyenlőséget tesszük a másik kettő fölé; érte némileg korlátoznunk kell a Szabadságot, a Szabadságért pedig elhanyagoljuk kissé az utolsó helyre tett Testvériséget. Nohát, biztos, hogy nem ilyen csorbult Szabadságért és bágyatag Testvériségért indultunk a Bastille ellen. Jól emlékszem, hogy mind a három sértetlen meglétére gondoltunk. Olyasmire, amit a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség különválasztása nélkül egyvalaminek érzünk. Ezt a mi (dán) fogalomalkotó eljárásunkkal nem lehet oly módon megragadni, ahogy az ő Maori Szei szavukkal. Nézze, kiürül a Stadion.

- De hát hogy tudták elérni, hogy egyetlen kis szóban összeragasszák ezt a három fogalmat? - kérdezte az ellentengernagy.

- Úgy, hogy sosem választották külön őket!

- De hát miért, mitől fejlettebb az ő agyuk a miénknél?

- Egészebb. Ép maradt. Mindenestül, az egész emberi lényük, valójuk. Miért? Megmondom. Polinézia lakossága egy másik őseiberi ágból ered, mint mi, északiak. Az ő őseik később tértek át a két lábon járásra, mint a mieink. Valamivel később. Egy negyed- vagy egy félmillió évvel később. Mi elsiettük a dolgot. Alighogy leszálltunk a fáról, próbáltunk kiegyenesedni, és ezzel örökletesen tönkretettük a gerincoszlopunkat, ami még nem volt alkalmas két lábon járásra. Kérdezzen meg egy szakembert, Harald. A koponyánk ezáltal védettebb helyzetbe került, amiből az agyunknak egy sajnálatosan egyoldalú használata következett, az értelmi gondolkodás kóros túltengése az érzélemvilágunk rovására. Szerszámok, fegyverek, hódítás, gyilkolás: technika, amit ők ugyanúgy feltaláltak, de minthogy megőrizték a testi, lelki, szellemi valójuk egészségét, teljességét, egy idő múlva, nyolcszáz évvel ezelőtt, abbahagyták!

- Igen, ezt most értem, mármint hogy érthetetlen - mondta Kirketerp. - Látszólag minden ok nélkül, győztesen, a miénknél sokkal magasabb fokú (mindmáig rejtélyes) technikai tudásukkal, évszázadokkal ezelőtt letelepedtek, és abbahagyták végleg a hajózást, gyarmatosítást, harcot, világhódítást.

- Örülök, hogy érti, hogy nem érti, Harald. Itt van a kutya eltemetve, hogy úgy mondjam.

Az adás véget ért, a kamera búcsúzóul körbejárt az üres stadionon. A pálya szélén még ott ácsorog valaki. Az ő dán Astrid A. Andersenük, bal kezében a nagy virágcsokorral, jobb kezével az összetolt gátakra támaszkodva.

„Mi, dánok is abbahagytuk a hódító kalandozásokat, de nem ok nélkül. Nagy Kanut királyunk után belső viszályok és külső vereségek miatt. Pedig mi is felvettük a kereszténységet a tizedik században.”

- Az is korai volt - mondja Maandygaard tengernagy. - A lelkünk még éppúgy nem volt rá alkalmas, ahogy az őseink gerinccsigolyái a két lábon járásra. Azzal is várni kellett volna egy kicsit.

- Értem. Még két-háromszázezer évet. Hogy ezt most utólag pótoljuk, ezért tették kötelezővé a négykézlábon közlekedést. De a napi - nyári - fán lakás, az mire jó?

- Az semmire. Az csak szép - mondta a tengernagy. - Náluk, a Marquesas- és a Salamon-szigeteken is, még mindig vannak egész falvaik a falombok közé, fakoronákba épített tökéletes lakóházakkal. Nézze, Harald, ezt a lányt. Mit csinál ez az Astrid Tai? Még mindig ott ácsorog egymagában.

Harald Tai már jó ideje őt nézte.

„A kutya ott van eltemetve - gondolta a tengernagy -, hogy ha annyit ténylegesen megértünk a Maori gondolkozásból, hogy a miénkkel nem tudjuk megérteni, ezzel a saját elménk berendezéséről és működéséről érthetünk meg nagyon fontosat, lényegeset. Egyáltalán - gondolta -, ezek a nemleges felismeréseink a mi gondolkodásunknak az eddigi legnagyobb teljesítményei, a nem Maori nyelven elérhető bizonyosságok csúcsai. (Mint negációk, tagadások, ignorancia-tételek persze kibújnak, kinyúlhatnak kvázi egy Meta-gondolkodásba.)”

„De nem megyünk vele sokra - gondolta az ellentengernagy, némileg megerőltetve az elméjét, hogy a barátjától frissiben kapott új, magas tengerészeti rendfokozatához méltók legyenek a gondolatai is. Mert a megérthető, közhasználatú dán nyelvünkön csak ez a néhány tagadás fejezhető ki. Hogy mi nincs: ami van, ahhoz alkalmasint egy Metanyelv kellene.”

„Egy kvázi-Metanyelv - igazította ki gondolatban a barátját Maandygaard admirális. - Megkockáztatom - tette hozzá (egyetértése jeléül Kirketerp szóhasználatát követve) -, alkalmasint talán éppen ebből áll a Maori nyelvjárások szókincsének döntő része. Például a Tai, a Tabu, a Szei, az Atua és az Io, a számunkra megközelíthetetlen teljes tartalmukkal, nyilván egy Meta-gondolkodás termékei...”

„Egy kvázi-Metagondolkodáséi, ugyebár? Nekem úgy rémlik, a Ha-Waii szavuk óceánnavigációt jelöl, talán mert ez a sziget volt a legtávolabbi pont, ahová a nagy kettős kenuikkal még az ősidőkben eljutottak, megfoghatatlan módon.”

„Igen, vagy esetleg fordítva: erről nevezték el a szigeteket, Hawaiiinak, azaz Hajózó- és tájékozódó-tudásnak. Itt Európában csak találgatások folytak erről a rejtélyről: talán a tenger színéről, szelek erejéből és irányából, madarak és halak segítségével, csillagok állásából tudtak tájékozódni a végtelen óceán félelmetes elhagyatottságában. A mi tudósaink talán meg tudnák

mérni, kiszámítani, az égbolt és a tenger millió színárnyalatát, a hullámok és halak, moszatok szagának alig megfogható különbözőségeit, a magukkal vitt madarak viselkedésének, ételek ízének változásait; ez a mi elménk módszere: ám ebből, gondolom, jó, ha úgy nagyjából egy északi irányt ki lehet hámozni. Nem lenne ilyen érthetetlen rejtély nekünk, talán, ha megőriztük volna mi is az érzékszerveink eredeti érzékenységét, nem hagytuk volna eltompulni, elcsökevényesedni a látásunkat, hallásunkat, szaglásunkat, tapintásunkat: mindazt, ami technikai műszerek nélkül, radar, fényelektromos asztrofotometria és távcső, iránytű nélkül, beleszagolva egyet a vízbe-égbe, megmondja nekik, merre menjenek. Az érzékszervek agybeli idegvégződéseiben összesítve és azonnal kiértékelve valamennyi adatot (és még tömérdek, számunkra ma még teljesen ismeretlent) a testük-lelkük egy szóba foglalva: »Ha-Waii«, megmondta nekik.”

„Hawaii, Hawaii! - sóhajtotta Kirketerp - hát ez akár Metanyelv, akár nem, bizonyos, hogy vannak olyan Maori szavaik, melyeknek nem tudjuk összeilleszteni a mi értelmünkkel felfogható jelentéseit. A Tabu: azt már észrevettük, hogy nem azért Szent, mert Tilos, és nem azért Tilos, mert Szent. De még mi minden más, ugye? A halott törzsfőnök szelleme? Hova tegyük? Ezzel a mi embertani águnknak az elhamarkodott két lábra állásával, úgy látszik, nemcsak a testünk érzékszervei fejlődtek vissza, hanem a lelki berendezésünk egyensúlya is felbillent. Az érzés- és érzelemvilágunk elsorvadt az értelem egyoldalú, torz uralomra jutásával. A világ - (egyébként lehetetlen!) - megértésével a természetén akartunk úrrá lenni, tevékenységgel, számszámokkal, találmányokkal, felfedezésekkel, végül akár pusztítás, gyilkolás árán is. De az értelem önmagában nem képes a valóság dolgait megragadni. Így, két lábon állva, természetellenes, erőltetett, kifecsközött testtartásban, csupán olyan nyelvet tudtunk létrehozni, amely még egy mindennapunk hű leírására, például az uralkodó (morális) hangulatának szavakba foglalására is teljesen használhatatlan. Tudom, mert csináltam becsülettel öt és fél éven át, vezettem tovább a rám bízott hajónapló rovatait minden áldott nap. Tegnap, reggeli közben, feladtam.”

„Ezt már mondta, Harald.”

„Későn feküdtem le, szokás szerint, és elalvás előtt, mint mindig, a Log-book holnapi kitöltését forgattam a fejemben. Gondolkozás? Hogy mi van? Semmi más nálam, mint dán szavak keresgélése. Hirtelen az eszembe ötlött kettő: »Átmeneti állapot« és »Ideiglenesség«. Már félálomban voltam. Fel kellene írni, hogy el ne felejtsem. Nem keltem ki az ágyból ezért. Hát majd jól megjegyzem. Később felébredtem, gondoltam, felírom, a holnapra írt jegyzeteimhez. »Elhanyagoltság«? - - - Nem ez volt. »Halogatás«? - igen, talán. Reggel arra ébredtem, hogy ez most fontos, ami elalvás előtt eszembe jutott - igen, igaz is. »Ideiglenesség« volt -, mert ez nem csupán az aznapi uralkodó (morális) hangulata az életemnek, hanem az elmúlt éveké is. Az miből állt? Naponta megoldani, elintézni az aznapomat: felkelés, tea, gyógyszer, posta, vécé, öltözés, vásárlás és főképp, ami a legterhesebb, naponta enni. Legalább egyszer meleg főtt ételt, ebédet vagy vacsorát. Megoldom, fellélegzem - aztán: De hát hiába volt! Holnap újra kell. Legalább ételhordóban valami vacsorát enni. Még hányszor kezdem ugyanezt?”

„Hát - gondolom - jó, még egy napot. Isten neki. Aztán persze még egyet. Kiügyeskedem. Jó, s még hányat? És mióta? (Öt és fél éve. Kiszámítottam a napokat a konyhában. Kétezer és huszonöt napja.) Hát, gondolom, majd. Ideiglenesen, átmenetileg, magamnak kell megoldani, elintézni, amíg nincs itt anyám, senkim. Ez eddig, úgy-ahogy, ment. Vacakul, bár elég ügyes vagyok, de inkább szerencsével. Lakás? Elhanyagolt. (Írjuk fel a szót.) Semmit rendesen, véglegesen nem javítok meg. Pedig tudnám. »Nem végleges semmi.« A hajónaplót feladatszerűen vezetem. Egészségem tűrhetően van. Mégis biztos, hogy lassan körülfog az enyészet, a pusztulás. De jó, egye fene, még egy napot. Amíg nincsenek itt. Ezt is mind be kell vezetnem rovatba, gondoltam tegnap reggel. (És most melyik szó legyen. »Átmeneti« vagy »Ideiglenes«?)

A többi közül is, »Elhanyagoltság«, »Enyészet«, mi volt még? El ne felejtsem reggeli után.) Akkor feladtam.”

„Csőd. Szavak csödtömege. Elég volt. Megcsömörlöttem teljesen. Gondolja meg, tengernagy: az én szeretett szép dán anyanyelvemtől. Elég volt a szavak keresgéléséből, Log-bookból.”

- De hát tulajdonképpen fontos ezt a hajónaplót folytatni, Harald, így, hajó nélkül, flotta nélkül?

- Azt nem tudom, hogy fontos-e vagy sem, de tudom, hogy a Szolgálati Szabályzatunkban sehol sincs szó arról, hogy ha elveszik a hajómat, akkor megszűnök tengerész lenni. A foglalkozásom megmarad, ami volt, és azzal vezetnem kell tovább a Log-bookomat.

- S mit csinál majd vele?

- Természetesen benyújtom a Flotta-parancsnokságnál.

- Hát az én vagyok most. Michael vezértengernagy rég meghalt, Alidar se él már. Üres az egész Dán Királyi Admiralitás.

- Ezt én nagyon jól tudom, tengernagyom.

- Szóval tulajdonképpen nekem írja, Harald?

- Exactly, sir. És éppen engedélyt akarok kérni magától, hogy abbahagyhassam. Ahogy mondom, tegnap feladtam.

Maandygaard felállt, sétált egyet oda-vissza az ablakához, végiggondolta a dolgot három szempontból. Aztán azt mondja:

- Nem adom meg az engedélyt. Folytassa a hajónaplót, ellentengernagy!

„Nem tudom, nem kaptam-e megint egy kecsketúrót Ivótól - gondolta Kirketerp. - Neki nem is a harmadik vagy második, hanem az első szempontja, hogy nekem lesz jó.”

„Most a holnapi Log-book rovatába mindenesetre itt van magának, szerencsére, Astrid Tai nagy győzelme, Harald.”

„És főképp az is számokkal, másodpercek, helyezések, ahogy a többi rovatot, keltezés, szél-erősség fokokban, földrajzi helyzet szélességben-hosszúságban, mind-mind számokkal kitölteni, gyerekjáték dánul. A mi nyelvünkön megbízható dolgot mondani igazán csak számokkal lehet.”

„Érdekes - gondolta a tengernagy -, hogy ők pedig, a Marquesas-beliek, mennyire nem ilyen számbolondók. Alig van szükségük a számokra. És mennyivel többre mennek azzal, hogy - a lényeges dolgokra legalább - van néhány Metanyelv-szavuk. Talán mert ellentétben velünk, ők mindig az egész lényükkel, teljes valójukkal élik át emberi létezésüket az adott világban.”

„Bizonyos fokig nekünk is megérthető példa erre a Szei szavuk. Egyetlen fogalommal-érzéssel közli azt, amit 1789-ben mi is gondoltunk és éreztünk: azonban a nem-Maori nyelvünkön - áttéve pusztá értelmre, szükségképpen - csupán a Szabadság, Egyenlőség, Testvériség szavakkal tudtuk elmondani. - Pedig amire akkor gondoltunk, nem három különválasztott dolog volt, hanem egy. Ha a mélyükre tekintünk, ahonnét eredtek, még ma is megpróbálhatjuk egyetlen, önmagában komplett, tiszta érzésnek felfogni a három szót, úgy, hogy ne ütközzenek

sehol egymással, összeférjenek egy amolyan igazság, rend, jóakarát, elfogadható emberi együttélés egyszerű érzésében.”

„Hát ha a Szei csupán egy »amolyan« és általános dolgot tud kifejezni, akkor ez a maga Metanyelve, tengernagy, elég pontatlan és határozatlan...”

„Fordítva! A pontos és határozott kvázi-Metanyelv számunkra ismeretlen fogalmait a mi pontatlan és határozatlan nyelvünkön vagyok kénytelen körülírni, megközelíteni...”

„Úgy látom tehát, hogy azt a tekintélyes időt, amit a Maoriak tiszteletre méltó elődei két lábra állás helyett még részben a fákon töltöttek el, főképp nyelvtanfolyamokra használták...”

„Nem. Valószínűleg további kontemplálásra - tűnődni, elmélkedni, szemlélni, meggondolni a világot, visszaidézni, újra átgondolni, elmélyülten. - És passzívan, mint Néző. Nem aktívan tevékenykedni benne (csak annyira, amennyi a legszükségesebb).”

„És ezt kellett volna nekünk is még kétszáz usque kétszázötvenezer évvel tovább csinálni, a Maoriak tétlen, ráérős - (inactive, leisurely, idle) - ágához hasonlóan” - gondolta Kirketerp részben angolul.

„Yes, sir.”

„A semmit nem csinálást?”

„Exactly, Rear-admiral” - mondta Maandygaard.

De látták jól mindketten, hajó nélkül maradt tengerészek, hogy Astrid Tai állt a pálya szélén, friss világ bajnok, magára maradva a kiürült stadionban. Semmit sem csinált.

Az arcáról le lehetett olvasni, hogy ez micsoda. Mélyen, folyamatosan elmerült benne. Próbálta vajon rendezni, értelmezni a történet dolgokat? Nem, nem. Isten őrizz! Az értelmezés adva volt. Éppen mélyebben - és lazábban - próbált elmerülni egy nem értelmezett semlegességbe. Vissza a semmibe. És onnét nézni, hogy volt? Milyen volt? Most hol van? Ő kicsoda is? Astrid Andersen?

„Ezt mondjuk, tudom - gondolta. - De csak elméletileg. És szeretném, furcsa módon, szeretném, ha megerősítenék az admirálisok.”

„Hanem - jutott eszébe -, tisztelt Kirketerp ellentengernagy! Vigyázni azzal a Szei szóval, öregapám! A Szei ma annyit jelent: Sorakozó! Amit Kegyelmetek ásatása felszínre hozott róla, az mind, mind az Ó-Maori Szeiből való. Az Új-Maori nyelvben, melynek törvénykezésében élünk itt, ez is megromlott. A sokféleből alig maradt meg benne egyéb, mint ez a vezényszó. (Meg - amolyan Schundtvig-féle - kötelességszabályzatra mondják. Például a katonai behívó-cédulának is Szei a neve.) Vigyázzanak nagyon a Maori kétféleségére, és inkább azt mondják meg nekem, kedves tengernagyok, hogy hol vagyok most, és ki is vagyok?”

Astrid vagy, gondolja Kirketerp, jó, Astrid A. Nemcsak elméletileg. Konkrétan. Jó. A holnapi Log-bookom meg van oldva veled, Andersen kisasszony. De csupán a holnapi.

Aztán, ha hazamegyek, holnapután meg azután meg azután folytatni kell a hajónaplót. Ez a tengernagy parancsa. Nincs mit tenni. Parancs, parancs. De meddig még?

Várhatóan nem túl sokáig. Szerencsére? Nem. Nem szerencsére. Mert még egy kiadós nagy-takarítást kellene csinálni, egyedül. Sőt, ő végül a lakást, ha majd meghal, rendben és teljesen kitakarítva szeretné hátrahagyni.

- Ez nem fog menni. A por, piszok, limlom, törött pohár kint, cédulahalmaz bent, úgy szaporodik, mintha osztódással sokasodna.

- Maga is osztódás útján szaporodott, Harald - mondta Maandygaard. - Gondolja meg, az összes felmenői, a Kirketerpek, a dán ősei, a vikingek, a kaukázusiak, fel a homo sapiens elődökig, őshüllőkig, halakig, végül mind egy algától származnak. Így személyesen maga is. Miután a rokonsága tengeri élőlényből kimászott a partra, és kétéltűből gerinces emlős lett, majd ember, a maga felmenői ahhoz az ághoz tartoztak, amelyik elsiette a két lábra állást. Tevékenységbe fogott. Holott még egy jó darabig azt kellett volna tovább csinálnia, amit a Maoriak tétlen ága: Semmit.

„Értem. Hogy mire eljön a két lábra állás és tevékenykedés ideje, addigra alkalmassá tegyék erre a testüket-lelküket. Ezzel a semmit csinálással. De hogy ez miből állt, azt ma nem tudjuk megmondani. Hacsak maga rá nem jött egy mozzanatra, tengernagy, amiben különbözünk tőlük: nekik van néhány szavuk, melyek mintha egy megkezdett Metanyelv-alkotás tervéről tanúskodnának, mégpedig többméretű fogalmakból konstruálva, amit mi dánul csak sejtethünk, minthogy nincs többméretű gondolkodásunk.”

„Hogy a semmittevés miből állt, dán szavakkal mondva bizonyára: Hanyatt heverve a réten nézni az eget, vagy: Hason kúszva nézni a fűvet. Kéket jelent, vagy zöldet. Görög szóval, medomai, gondolkozni fölötte, meditálni. Vallásos odaadással. Latin szóval, kontemplálni: mélyen és folyamatosan belemerülve elmélkedni, szemlélni, meggondolni a világot. Tűnődni, elmélázni. Latolgatni, felmérni? Nem. De visszaidézni, újra végigmenni rajta, még egyszer átélni, igen. És teljes passzivitással; sőt passzív rezisztenciával: ellenállással a mégoly csekély (létfenntartáshoz szükséges) tevékenységgel szemben.”

„Erre mi már, nem csinálni semmit, hanem a létezésünknek egész valónkkal való megragadására törekedni, mi már csak egészen kicsi gyerekkorunkban vagyunk képesek. Ezt a képességet pedig ijesztően hamar elveszítjük - kivéve egy-két legnagyobb alkotóművészüket, gondolkozónkat. Ezt a testeddel és lelkeddel (érzékszerveiddel és szellemeddel-elméddel) egyszerre kell csinálni, és teljes odafigyeléssel, odaadással, beleolvadással. Nem elég hozzá az agyad; sőt külön ügyelnünk kell, nehogy az észlelt dolgot elsietve beleszorítsuk a fogalmi felszerelésünkbe. Az agyaddal és a szíveddel? Nem elég: a gyomroddal is, bőröddel is, vérkeringéseddel is, hormonjaiddal is, zsigerekkel, mirigyekkel, nyirokerekkel, gerincvelővel, csigolyákkal, izomtónusokkal, idegpályákkal is meg kell ragadnod a dolgot. A bölcsődben nyújtózkodva alighanem még képes voltál rá. De már nem vésődik beléd. Ehhez a távoli elődöknek kellett volna kitartóbban és jóval tovább csinálnia a meditatív-kontemplatív semmittevésüket.”

„Így hát, míg mi a világ egyik részleges, anyagi-fizikai - (a pusztá értelemmel is lehetséges) - megismerésében egy-két ezer évvel előttük járunk, egy magasabb fokú gondolkodás és az arra alapított nyelv megalkotásában több százezer évvel vagyunk elmaradva tőlük. Most eredjünk utánuk? Kissé kilátástalan dolognak látszik. Több ráérő idő kellene hozzá.”

Astrid Tai arcáról ugyan nem tudták mindig leolvasni gondolatait, de úgy tűnt, hogy a leány a ráérő időn tűnődik. A vereség arra jó, hogy sok ráérő időt nyer vele az ember. Hát hogy állunk győzelemnél? Astrid kipróbálja. Szomorú az arca. Nem csinál semmit. Álldogál egymagában. De nem szomorú. Kipróbálja a győztes ráérő idejét. Rendben van. Megy a dolog, tud lazán összpontosítani.

Ők valaha, gondolja a tengernagy, legyőzték, meghódították Angliát is. Az angolok gyűlölték a dán királyok önkényuralmát, a vereségükből mégis fakadt annyi ráérő idő a semmit nem csinálásra, hogy a költők, színdarab-íróik kvázi-Metanyelvet megközelítő szövegeket tudtak ezáltal létrehozni.

„Ennél érdekesebb - vetette közbe Kirketerp -, aminek még csak távolról jött híre. Egy Shambocky (vagy Zhambek?) nevű osztrák-magyar nyelvész már közzétett Metanyelvű szövegeket, még hozzá kizárólag a saját szkítahungur anyanyelve mindennapos szavaiból összeállítva.”

„Figyelemre méltó. Úgy értem, hogy Metagondolkozásbeli, azaz számunkra nem létező, teljesen ismeretlen tartalmakat sikerült neki egy kurrens, közhasználatú nemzeti nyelven közölni?”

- Exactly.

„Szóval még akár dánul is lehetséges volna konstruálni, megközelíteni ilyen kvázi-Metagondolkozásbeli tartalmakat, melyek szükségesek egy Metanyelv kvázi-megalapozásához?”

- Feltétlenül - mondta az ellentengernagy. - De javaslom, hogy a „kvázi” szót a továbbiakban egy darabig ne használjuk. Egyébként egy féloldalt szereztem, éppen dán fordításban, ebből a figyelemre méltó szövegkísérletből.

KŐ VÁLLAK TARTOTTAK KÖERKÉLYEKET.
SÖTÉT ARCON. MEGFEKETEDETT ARCON. AKÁRCSAK A HAJ,
A SZAKÁLL MEGFEKETEDETT CSIGÁI. A KIVÁJT SZEMÜREG.
AZ ARCON DÜH, FÁJDALOM. MÉLYSÉGES MEGALÁZOTTSÁG...

- Taniwha! - kiáltott fel Maandygaard admirális. - A Maoriknak van egy szavuk erre, lám!

- A Taniwha mocsárban, ingoványban élő szörny, egy kicsit tündér is, üregekből kúszik elő, vagyis nem egészen ez...

- S ha megérinti azt, aki vagy ami Tapu, az elpusztul, legyen akár köoszlopsor. Várjon, Tai-kám, olvassuk tovább.

- Nagyon szeretném tudni, hogy ezzel a négykézlábra ereszkedéssel mi mennyi idő múlva fogjuk birtokolni csak azt a néhány Maori (vagy Ó-Maori) szót, amiről egyelőre azt értjük, hogy nem értjük. És ezt maga nagy előrehaladásnak tekinti a tudásunkban, Ivo Tai...

- Nézze, ellentengernagy Tai - mondta az admirális. - Itt van ez a Tai. Már mi ketten is szinte elfogadtuk. Nem tudjuk, hogy mi, mégis kvázi-elfogadtuk.

- A kvázit töröljük. Nem kvázi. Mindnyájan elfogadtuk. Miért?

- Mert máris bővült a jelentése. És egy metagondolkodásbeli árnyalattal, amire természetesen nincs szavunk: nevezzük I-nek, „izé”-nek, Jótának. Akik túléltek az Altörzsfőnökség első évtizedének testi-lelki megtöretését, az elhurcolásokat, a szűk ketrecek, a száműzetéseket a nekünk elviselhetetlen éghajlatú forró övek: amikor még csak tíz-tizenöt éve éltünk félleg megint a fákon, és jártunk négykézláb Aarhusban, maradék országunkban, maradék városainkban, hajdani büszke vikingek maradék leszármazottai, javuló hátgerinccel és országosan csökkenő reumatikus-megbetegedés-statisztikával ugyan, de kitérdelt nadrágokban és elkérgesedett tenyérrel: az utcákon, mezőkön, a város terein már magától értetődően így intettünk egymásnak: Tai! és vissza: Tai! Igaz?

- Igaz - bólintott Kirketerp. - Így, mindnyájan négykézláb, vagy olykor hason csúszva (büntetésből vagy egy hozzátartozónk megmentéséért önként), felfogtunk a Tai jelentéséből egy valódi árnyalatot, amit mi azelőtt sosem tudtunk volna felfogni, sem azok, akik más országokban kétlábon járnak. Ezt az I-t, Jótát.

- Azzal, hogy ezt felfogtuk, el is fogadtuk. És azóta megszűntek a tömeges kivégzések. Az első időkben sokféle, szerte az országban próbálkoztak, dacos fiatalok, konzervatív öregek, újra felegyenesedni, törvénysértően két lábon járni. Ennek csak nagy szigorral lehetett véget vetni.

„Nekem is részem volt ebben, gondolta Astrid. Börtönből és száműzetésből csak a sportolói kivételezettséggel szabadultam ki, mert gátat csak két lábon lehet futni. Az Új-Maori kegyetlen szigora jó példa a Tai elfajulására, ellenkező értelműre, mint ez a Jótája, amit kegyelmek, tisztelt admirálisaim, megint az Ó-Maori Taiból ástak elő.”

„A kvázi-Metanyelv (vagy kvázi nélküli Metanyelv) alkotási folyamata sajnálatosan megtört, amikor létrehozó életformája megtört. Amikor, ugyebár, a nyelvalkotók úgy döntöttek, hogy kétszázötvenezer éves meditációjukat megszakítva, a hódítások - általunk jól ismert - útjára lépnek. Technikai tevékenységhez, szerszámok, fegyverek gyártásához világos, érthető fogalmakat, szavakat lehet csak használni. Így az addigi többjelentésű (és érzelmi töltésű) Ó-Maori szavaik átmentek egyértelműekbe.”

„Ezzel kiszakadtak a valóságból, fokozatosan pusztán-egy-jelentésűvé korcsosultak, s végül szükségszerűen ez az egy értelmük is kiveszett, kiürült, megkövesedett bennük. Ahogy például a Szei Ó-Maori tartalma, Szabadság, Egyenlőség, Testvériség? - Új-Maoriban (Mai Maoriban, Mia Moariban?), ugye? már alig lelhető fel, megkövült.”

„Az Új-Maori, mondhatnánk, közet. Amely megkövült, s így meghamisodott alakban is őrzi az Ó-Maori édességét. Akarom mondani: egyetemességét. (A rejtett intenzitását és integritását.) De mi ebből is okulhatunk, elvégre. Úgyhogy merítsenek bátran tovább az Ó-Maoriból, jó tengerenyek! amire csak lelnek.”

„Igen ám - gondolta Kirketerp -, a kérdés csak az: mennyit? Az Európai Fennhéjázásunkból egy szemernyit se tartsunk meg, öreganyám? És mennyit fogadjunk még el az Ó-Maori leleteinkből?”

„Az Atuat is elfogadtuk végül, pedig az értelmét a mai napig sem tudjuk felfogni. A meg nem értése sok súlyos büntetéssel járt. Először úgy látszott, hogy az eltávozott törzsfőnök szellemét jelenti, aztán, hogy általános segítséget, kapcsolatot találni a halottainkhoz. Sőt, hogy jótékony szellemi jellegű erőforrás bármihez. Nem tudtuk, hogy többféle tilalmat tartalmaz. A környező szigeteiken, Melanéziában, sokféle még ma is él egy antropofág rítus, hogy ez elhunyt szülőket temetés helyett, tiszteletből, vallásos szertartással, megesszik. Az Atua betiltotta ezt az ősi szokást.

- Talán kegyeletsértőnek érezte a többség - mondta Kirketerp.

„Szó sincs róla. Épp azt érzik mélyen kegyeletsértőnek az Atua-tilalomban, hogy a halottaikat a föld alá temetve át kell adniuk férgeknek, kukacoknak, feloszlásnak.”

„Hát ebben van némi igazság. Nem beszélve az emberhús tápértékének ésszerűtlen pazarlásáról. De akkor mi más az Atua-tilalom? Észokok nem szólnak mellette.”

„Nem, egy se. Úgy vettem ki, hogy szerintük a halottaink szellemének visszatérésében keletkezik zavar, bizonytalanság, ha a megmaradt húsuk-vérük részben a saját húsunkká-vérünké

válík. A megidézett szellemük összekeveredhet-zavarodhat a mi lelkünkkel. Állítólag. Lehet, hogy így van: és ezzel már lenne egy Atua-értelmezésünk. Hogy így van-e, ezt mi nem tudjuk kísérletileg megerősíteni, mert nekünk a halottainkkal való kapcsolatunk, a szellemük megidézése mindenképpen teljesen össze van kavarodva-keveredve a saját lelkünkkel, akár megesszük őket, akár nem. Higgyük hát el, ellentengernagy, észokok híján, hogy így van.”

- Elhiszem, tengernagy. Sőt, mondok valamit: ezt előbb elhiszem, mint hogyha talál ezer és egy észokot a pazarló tilalom magyarázatára. Biztos, hogy ennek már köze van az Atuához. Egyik árnyalata, mint a Tai-nak a Jóta. Így hát, ha ezeket a Jótányi érzéseket már tizenegy évi négykézlábon járással meg tudtuk ragadni: nem kell megijedni, nem lesz szükség kétszáz-ezernél több évre a Maori nyelv utoléréséhez, talán elegendő lesz, ha ilyen gyorsággal haladunk, a legutolsó kétezer dán esztendőnket újrakezdeni.

- Megkockáztatom - mondta Maandygaard -, hogy esetleg még ez az idő is megrövidülhet, mit tudom én, egy rongyos évezredre, mert nézze, mit produkál ebben az ügyben ez a szittya vagy hun, hungur, az ő (dánra is lefordítható, nem-Maori) anyanyelvét tiszta Metanyelv-anyagok közlésére használva:

KÖVÁLLAK TARTOTTAK KÖERKÉLYEKET.
A KIVÁJT SZEMÜREG.
AZ ARCON DÜH, FÁJDALOM. MÉLYSÉGES MEGALÁZOTTSÁG.
HOGY KERÜLTEK IDE?
ELÚZTÉK ŐKET A RÉGI, KEDVES OTTHONBÓL.
NEM EMLÉKEZNEK SEMMIRE. ÉS NEM IS AKARNAK EMLÉKEZNI.
A VÁLLUKRA VETTÉK AZ ERKÉLYEKET VÉGIG A VÁROSON.
MÉLYEN MEGGÖRNYEDVE ÖRÖK HALLGATÁSBAN.
ÁRNYAK SÜLLYEDNEK EL. ÁRNY OMLIK ÁRNYBA.
EGY ARC EMELKEDIK FEL.
EGY HÁT ÚSZIK A SÍNEK FELETT, EGY VÁLL.
MÉLYEN LECSUKLÓ FEJ.
EGYMÁS KÖRÜL KERINGENEK. A PARÁNYI FÉNYPONT MÉG ÉLESEBB.
KÖNYÖRTELENEBB.
ARCON A FÉNYBEN. FOSZLADOZÓ ARCON. SZÉTRONGYOLT ARCON.
A FÉNY ELTŰNIK. ÉS MOST MÁR CSAK A SÖTÉTSÉG.

„Sötétség a pályán. Astrid arca eltűnik. De emlékszünk rá - gondolja a tengernagy. - Ugye?”

„Igen - gondolja az ellentengernagy. - És nem emlékszünk mégsem semmire. A vállukra vették az erkélyeket végig a városon. Mélyen meggörnyedve. Egy hát úszik a sínek felett. Egy váll. Tai! - intenek egymásnak, és - Tai! - köszön vissza Aarhus kövezetén akárki, akárki válla, háta legyen is az.”

„Igen - gondolja Maandygaard -, mindnyájan elfogadtuk a Tai-t, használjuk, de ne próbáljuk megfejteni az értelmét, Harald.”

- „De hiszen Astrid is elfogadta Ó-Maorinak, és alkalmasnak egy Metanyelv kezdeteihez...”

„Jaj, édes öregapám! - gondolja Astrid. - Ne keverje össze a kétfélét, ami most már kvázi háromféle! Nekünk itt csak az új Maori, a megromlott Tai áll rendelkezésünkre. Ebből, mint kövületből, mégis, Kegyelmetek ásatásai lappangó Ó-Maori összetevőket lelhetnek. Maradványokat, egy megkezdett vagy újrakezdett Metanyelv-alapozáshoz. Ez, nemde, egy harmadik dolog. És ehhez kvázi mind a kettőből kell merítenünk: kövület mivoltában is figyelmeztet az

Ó-Maori például az agyvelőnk működésének fejletlen részlegességére, az Új-Maori uralmat pedig négykézláb is ki kell bírunk, és akkor a mai Tai nyer ezzel egy Metanyelv-alapozáshoz használható összetevőt. Kvázi.”

„Értem - gondolja az ellentengernagy -, még én is értem. Köszönjük, öreganyám, megfejtette a dolgokat...”

„Mi azonban óvakodjunk megfejtani a Tai-t - gondolja Maandygaard -, de még az összetevő árnyalatát, amit egymás közt Jótának neveztünk, azt se. Nagyon mélyen fekszik.”

- De hát már keservesen megtanultuk, hogy körülbelül micsoda. Sejtjük, érezzük mind a ketten, nem?

- De igen. Épp ezért mondom, hogy legyünk óvatosak. Könnyen azt képzelhetjük, hogy most már dán szavakkal is ki tudjuk fejezni. Nekiállunk, és rögtön tákolmány lesz, szétesik.

- Ezt ismerem. Csódtömeg. A hajónapló-rovatokban.

- Figyelje meg, Kirketerp, hogy ez-e a Jóta: amennyit mai fogalmainkkal maximálisan össze tudunk hozni róla: „Teljes Azonosság, noha Teljes Magunkra-maradottság. Gög helyett Új alázat. Ami ősrégi is, mint Egyszerűség és Tisztaság. A létezés velünk született Méltósága, Sértetlenül. Egy csipetnyi azért kell hozzá, igaza van, ellentengernagy, az Európai Felfuvalkodottságunkból is. Felelősségtudó kicsinyesen precíz napló-vezetés. Ez mind?

Kirketerp a fejét rázta. Egyik se.

„Sok szó - gondolta Maandygaard -, hát még? Még több szó. Ne próbáljuk a Jótát dánul megfejtani. Szétesik. Hozzáérni Tabu.”

„Igaz - gondolta Kirketerp. - Szétesik, és vele együtt mi is. De a kutya-fáját neki, hogy csinálja ez a szittyá szövegező, hogy egyben marad? Nem lehet ő sem ilyen erős.”

„Nézzük a folytatását. Mondom magának, hogy ez a Taniwha! Úgy látszik, a maga szittyája még ezeknél is erősebb. Egyszerűen megragadja a szörnyeket az anyanyelvén. Fogja magát, és kézre keríti őket.”

MAJD ELŐMÁSZNAK. KI LEHET MENNI A PARTRA?
Á, OLYAN SZELES. A VÍZ MEG HIDEG. EGYÉBRŐL SE
BESZÉLNEK. ÉS AZTÁN ELINDULNAK
A GUMIMATRACAIKKAL. AZOKKAL A FELFÚJHATÓ
MATRACOKKAL. FELFÚJT HÜLYÉK. FELFÚJT
MATRACOK.

ÉS AZ A LÁNY! KIBONTOTT HAJJAL FUT A FÁK
KÖZÖTT. MIRE VÁRTAK A FÁK? A PART MENTI FÁK?
ÉS AZ A LÁNY! FUT A FÁK KÖZÖTT. A FÁK ISMERIK,
BEFOGADJÁK. HIRTELEN MEGÁLL. MEGRÁZZA MAGÁT.
HANGOT HALL? SZÓLÍTTA VALAKI? A NEVÉN SZÓLÍTTA?
DE HÁT NINCS IS NEVE. KISIMÍTTA A HAJÁT AZ
ARCÁBÓL. NEKIDŐL EGY FÁNAK.
NÉZ VALAHOVA MESSZIRE.

Andersen kisasszony néz valahová messzire. Semmit nem csinál. Magára maradt a pályán. Ez az ő „palánkos”-lányuk, Kirketerp boldog. Nagy viking győzelem. De hát mi van az arcodon, Astrid, Taikám? Boldog vagy?

Az, nagyon. Kicsi tanácstalanság, nagy nyugalom és félreérthetetlen elhagyatottság van az arcomon. Nini, üres, üres az aréna.

A versenyzők, a francia lány, akit megvertem, és a honfitársai körülötte, és a hatvanezer néző, megy haza. Van hová menniük mindüknek. Érdekes, nem fog el szomorúság. Szélesebbre vettem a látókörömet. Így, hogy nincs senkim, és az óriási stadion percek alatt kiürült, tágabban, teljesebben tudom látni a dolgokat. A győzelem véletlen. Már az előfutamban kieshettem volna; az is véletlen lett volna, a vereség is az: pusztán véletlen. Tudom jól látni a dolgokat.

„Van hozzá tered - gondolja Maandygaard. - Ehhez tér kell, és ráérő idő. Tudjuk.”

- Hát szomorúságból nincs sok az arcán - mondja Kirketerp -, de örömből még ennyi se. Semmi. Miért?

- Mert kipróbálja, hogy a jó ismerős, vereséggel nyert sok ráérő időből a győzelem mennyit hagy meg, a fontos, ősi semmit nem csinálásra. Marad-e rá annyi, hogy lássa a dolgokat? (Persze ügyelve, nehogy gondolkozzon fölöttük.)

Marad. Astrid Tai nézéséből annyira kiolvasható, hogy ők is látják, ami van.

Mi van? A pályán a tribünök mind, az összetolt gátak, a győztes, az aranyérme, a virágcsokor a karján, magukra maradtak. A rendezők, célbírók, időmérők, starterek, pályamunkások és a hatvanezer néző, mind hazament. Biztosan mindüknek volt hová. A virág el fog hervadni, el fog fonnyadni holnapra, és kidobódik, mint a sok széthányt és letaposott virág, amit Chartres piacán éjszaka láttam egyszer, gondolja Kirketerp ellentengernagy. Az aranyérem is elkallódik előbb-utóbb. A versenyről megfeledkeznek, s mire nagymama leszel, rólad is, Astrid. De rólunk, dánokról is, mert egyrészt hamarosan elfogyunk, másrészt a többi nép is áttér a beszéd és írás helyett egy tökéletes jelrendszerben és abszolút gépi automatizmussal való érintkezésre. Egy újabb kicsi jégkorszak után archeológusok fogják kutatni, mi volt az a dán nyelv.

„Mégpedig azért, mert a tökéletes jel- és gép-közlésrendszerük tökéletes csődje után kénytelenek visszatérni a manuális írásra és orális beszédre, hogy Hans Christian bácsi, a dédnagybátyám meséit olvashassák” - a vak is láthatta, hogy ezt gondolja Astrid a pálya szélén. Még ha a fény el is tűnt. És most már csak a sötétség. - „És ebben nagy segítségükre lesz a dán fordítása ennek a szittya-hun-avar-longobárd szövegnek, nemcsak az elfelejtett dán nyelv rekonstruálásában, hanem emlékeztetni arra is, milyen volt a kiürült hatalmas stadionban magukra maradniuk győztes leánynak, éremnek, virágnak, startszámnak, léleknek, tárgynak egyképpen.”

- Milyen volt?

(Nagy nyugalom volt, édes tengernagyok. Megy haza a hatvanezer francia, földalattin, automobilon, gyalog, a meleg családi fészekbe. Ami nekünk is volt. Nagyapa mesélt róla. Nekik még megvan. De ők nem Tai-jai senkinek, ahogy mi, Vándál [Danemark] lakói mind vagyunk egymásnak. S hogy ez micsoda, ezt ők éppúgy soha felfogni nem tudják, mint azt, hogy a győzelem éppolyan értékű véletlen, mint a vereség.)

*

- Félek, hogy túl okos nekünk ez a gyermek - dünnyögött magában Maandygaard. - És attól félek, hogy mi is túl okosak voltunk, Kirketerp. Nem baj?

Ezen az ellentengernagy gondolkozott egy kicsit, aztán bólintott:

- De baj.
- Süssek magának is rántottát?
- Süssön, tengernagyom - mondta a barátja, ezúttal gondolkozás nélkül.

*

(Ezt nem volt nehéz kigondolnia, ugyanis a Bartokbelastraedeben, ha majd hazamegy, nem volt, aki süssön neki, ő pedig konokul, semmi áron nem akart megtanulni főzni.)

Pályákon

A Budapesti (Budai) Torna Egylet

(1.) ELSŐ KÁROLY KIRÁLY KIHAGYHATATLAN FEJE

A Pasaréti úti új BBTE-pályát akkor láttam először, amikor már rég Vasasnak hívták. A régít, meg a többit, a szigeti MAC-pályát, a lágymányosi BEAC-ot, a pesti FTC-, MTK-, Beszkárt-pályákat ismertem mind, belülről. De 1929/30-ban abbahagytam a versenyzést, és akkor egy darabig nem mentem a pályák közelébe. Egy jó darabig. Harmincnégy évig. Nem mertem. Aztán - hogy végül is oly sok idő eltelt, és hogy Tandori is velem jött -, gondoltam, talán már nem fog annyira fájni, hogy nem a tribünök alól jövök ki a pályára, szögescipőben, start-számmal a trikómon, lámpalázás izgalomban, a fiúkkal, Lexivel, Gejzával, Mukival, hanem felöltözött néző vagyok csak a lelátón. Felnőttek vagyunk, talán csak nem fog megszakadni a szívem. Hát kimentünk Tandorival. Nem szakadt meg.

Láttam egyszer Németh Miklóst kihajítani a gerelyt majdnem az utcába. A kis keresztutcába. Szűk volt neki a tér. A rövidtávfutó bajnok Markó Margit még versenyzett. A klubház eszpresszójában egyszer megmutattam a lábát társamnak, akivel teniszt nézni jöttünk. Nézze meg egy futónak a lábát inkább, mondtam. Hencegtem vele. (Joggal.) Ő nevetett a - meglepő - szemtelenségemen, de a bajnoknő, ha meg is hallotta, nem haragudott meg, mert látta, hogy lábának a szépsége társamat is meghatotta. Ugyanis ez a két boka, lábikra, térd, comb, ez az Achilles-íntől a biceps femoralisig csupa erő, csupa robbanékonyság, mégis csupa gyöngéd és tökéletes vonal volt; hibátlan műalkotás. A szépsége félresöpört minden mellékszempontot: a testiség, érzéki bujtoztatás verve, a sex nem rúgott itt labdába, hogy úgy mondjam. Társam, aki szigorú királynő volt (és bátor indián), elmosolyodott; ez szépség önmagáért, álnok és maszatos ígéretek nélkül. Érzelmileg hiteles. Ellentétben egy régi fiú lelkével. És ellentétben, gondoltam én, egy régi leánnyal, akinek a teste is, lelke is olyan nagy szerelmet ígért, amekkorára nem is volt képes. Talán ezt nem tudta magáról szegény hercegnő, de hiába. Be kellett falaztatnom élve. Ahogy a királyt is le kellett fejeztetni. Első Károlyt? Vagy a clochard királyt?

[§ Nem. Elkanyarodtam. Nem jó. Beleszólt Copperfield Dávid barátja, Dick úr. Húzd csak ki a lapot a gépből. Újra kell kezdenem §]

*

A Budapesti (Budai) Torna Egylet új pályáját akkor láttam először, amikor már réges-régen Vasasnak hívták. A régi a Széna téren volt, ahová aztán a villamossíneket rakták. Csak Budai Gödörnek becéztük. Donogán egyszer feldobta a diszkoszt a nagy fa klubház tornácára, de senkit sem csapott agyon. Szűk volt neki a tér. (Ahogy, ugye, Mándynak szűk volt a Mikszáth- és Móricz-novella tere. Ő sem csapott agyon azért senkit. Nem, őt próbálták agyoncsapni sokáig, irgalmatlanul - de valahogy nem ment. A „legendáját” nem bírták szétosztatni, azzal nem lehetett, amijük volt hozzá a hatalmasoknak, kutyagumival. Ugyanis leküldték a pályáról, mert ott műkotorékversenyt folyt. Láttam a Wembley stadionban ezt a berendezést. Ketrecből rajtoló kutyákat futtatnak zsinóron húzott róka- és nyúlürülék után, ez a műkotorék, azt

hiszem - az angol kutyák szeretik, s bár csupán enyhe latrinaszagot terjeszt, mi nem szerettük, nem vettünk részt benne.) Elég az hozzá, hogy a Budai Gödörben szűk volt a tér.

A futópálya háromszög alakúra összeszorítva fért csak el, és a 200-at éles fordulóval kellett futni. De nem ezen múlt, hogy egyszer majdnem kiestem már az előfutamban. Igazi ellenfeleket kaptam. Sose felejttem el. A kórság essen beléjük? Dehogyan! Lehet, hogy más pályákon a fene se kíván magának igazi erős ellenfeleket, de a futónak Isten áldásai. Vagyis az én pályáimon.

Nem volt szűk télen a korcsolyapálya a Széna téren. Fellocsolták az egészet, tenispályákat, salakot, zene szólt, polka, bécsi valcer, nagy ívlámpák körös-körül, de fagy kellett hozzá. Decemberben várták a gyerekek a jeget Budán. Ki volt akasztva a város több pontján a címerszerű táblácska: „BUDAPESTI (BUDAI) TORNA EGYLET - A korcsolyapálya NYITVA/CSUKVA 8-tól 5-ig / 7-ig / 10-ig.” Társam sokat korcsolyázott itt barátnőikkel, de még csak nyolc-tíz évesek voltak, úgyhogy még fel sem merült a hercegnő eleven befalazása, sem a leendő clochard lefejezése, aki nem is I. Károly volt, és így még tűrhetetlenebb, hogy a levágott fejéből hogy került a zűrzavar Dick úr fejébe.

[§ Hát nem. Megint belekeveredett I. Károly. Kezdjük előlről. Ezt a lapot is el kell dobni. Nem baj. Csinálunk belőle sárkányt Dezsőnek §]

(2.) DICK ÚR PAPÍRSÁRKÁNYAI

Az új BBTE-pálya akkor már időtlen idők óta Vasas Sport Club volt. Kezddhetjük ezen a helyen, jó, de vegyük bele Dick urat, mert különben megjelenik hivatlanul, a zűrzavarral a fejében. Ez lett itt az új BBTE; a Gödör helyett kapták a pasaréti telket a várostól. Egyszóval jártunk megint atlétikai versenyekre. Barátom. Szenzációs, ahogy Colalto mondhatta volna. Vagy mondta is, amikor elmeséltem neki a Lukácsban? De hogy mi volt ebben a vicc?, szeretné tudni Dick úr. Tandoriban az volt a vicc, hogy lett kivel járnok a BBTE-re.

Meg a pályákra, mindenhová. Vállalkoztak a régi színterek. Villamosoztunk ide, oda, ki az isten-csudájába, ősrégi némafilmbeli moztájakon át, ahogy akkor a fiúkkal, Gejzával, Gipsz Mukival, Kriesch Matival. Ismertük rég a pályákat, a más-más klubházakat, a járást az öltözőkbe, a tribünök alá. A Springer-szobrot, a BEAC korhadt távolugró-deszkáit, a Beszkárt prima új vörös salakját. A szakállas startert, akitől Isten óvjon.

A verseny napján. Már izgalommal ébred az ember. (Alig tudott aludni.) Alig lehet beszélni vele másoknak. (Az édes szőke Sári kijön a pályára. Az ember örül neki, de kicsit szórakozottan válaszol. Heute Nacht hab ich geträumt von Dir... Szeret-e még, csak annyit mondjon. Zokogott a bendzsó, búgott a szakszofón...) Láz, boldog izgalom. A vereség nem baj, fontos dolog. Ám győzni is kell néha, már csak e miatt a kábult lámpaláz miatt is, hogy alapja legyen. Most már esélyes az ember. Addig volt jó, amíg alig ismerték. Most csak leég. De tudja, 24-en belül tud; a kanyarban kell koncentrálni nagyon, ki ne vágódjon a pálya szélére megint. Sok függ a sorsolástól is. Félős, hogy idő-előfutamokat csinálnak. Rodriguez majd megtudja. La Cumparsita. Ó, már jön! Vigyorog, int, jól van! Hat előfutam, két középfutam. A legjobb. De Mukinak lötyög a sarokszöge, baj. Tudtam. Hát majd ugrik a Lexi futócipőjében. Le kell menni az öltözőbe, szevasz, Sárkám, irtó jó, hogy kijöttél! (Ez egy csuda rendes lány...) Ajaj, Tatár a starter, baszd meg. Semmi vész. Ha már az Elkészülni! előtt meg se moccansz, akkor a többiek közül lő vissza valakit. (Akár kiugrott, akár nem. Előre

kinézi magának, ki az ideges.) Hol van Hilbert? Bébé, figyelmeztetni kell Lexit is. A staféta miatt.

Bevettem Tandorit a nagy négyszer-százasukba. Ő nem tudja. Utánpótlás. Dick úr pedig csak fitymálta: „Nagy vicc!”

[Jó, jó. Ő fején szokta találni a szöveget. Valami még kellett hozzá, legalább egyvalami, hogy olyan legyen, amilyen volt. Valami, amit otthon hagyta, és amihez méssz majd haza a versenyről. Például egy anya. Ilyesféle. Egy igazi anya például. Ez elég. De ez aztán kell, ez az egy. Ha van hová hazamenned, azt mondja Dick úr, akkor versenyezhetesz és írhatod az emlékirataidat, nem gurul bele I. Károly feje a zűrzavarral.]

Az nagy vicc volt, hogy amikor megszűntek a pályák, és állnunk kellett a műkotorékverseny egyre fojtogatóbb latrinaszagát, volt kivel járnunk a budapesti (budai) eszpresszókba. Fulladás ellen, és hogy ne guruljon szét a fejünk a zűrzavartól. Csütörtökönként, a Pilvaxba, a budai Kioszkba, a Dunakorzóba; váltogatnunk kellett; nem baj, vittük magunkkal a pályán kívüli csütörtöki asztal tiszta levegőjét. Jó csapatunk volt; nagy négyszer-százasuk, Rónay-Nemes Nagy-Mándy-Pilinszky.

Nyaranta, tavasszal, kijöttek hozzánk helyiérdekűvel, hogy tartsák bennünk a lelket, hoztak új verset, Ágnes, Jancsi, cédulákon, társamnak, aki főzte hozzá a kávé, verseket, amiket merített papíron, ciceróból szedve nem fognak kinyomtatni, Iván hozott új novellát, lila szalagos kicsit öregecske írógépen egyetlen példányban legépelve, előadokról, társszerzőkről - amit ugyanúgy soha, soha, soha ki nem nyomtatnak, a mi életünkben már soha... csak éppen az ember gyanította, hogy Mándy Iván száz évek múlva még mindig Legenda lesz: Olvasandó, ahogy a régi térképeken áll - és fontos jelmagyarázat. Hogy kiismerd magad a terepen, olvasó, létezésszerű terepén: merre van országút, merre taligaút, merre gyalogösvény, képoszlop, naftakút, vashámor, magaslat, láp, lombos erdő és tűlevelű.

(3.) MEGUTÁLT ANAPESZTUSOKKAL A PÁLYÁN

Ha a Pilvaxban harmadik alkalommal is szorosan az asztalunk mellé ült ugyanaz a csupa-fül úriasszony, vagy a Corsóban egy szintén-kíváncsi ismerősnek rémlő dolgozó, kávéházat cseréltünk. Ágnes és Gyurka ugyanis nagy verstani vitákat folytattak: nem volt Nyugat; Népstadion, Népsport már volt, de még Népnegyut sem; a Tartós Békéért, Népi Demokráciáért-ba pedig mi nem írtunk. Csak ez a csütörtöki asztalunk volt. Az a bizonyos utolsó előtti láb jambusa lehet-e trocheus? Mi ebbe Ivánnal készséggel beleegyeztünk volna, de nem úgy a költőink. A szenvedélyek összecsaptak. Aki mindezt hallgatta, mindenképpen bajba kerülhetett. Akár mert jelenti, akár mert nem. Ha nem látja meg benne a felforgató, államellenes összeesküvést, ami természetesen valóban volt. Iván a 33-as FC-ről, Zsákról, Opatáról jegyzett meg néha valamit, vagy Scott Fitzgeraldról, Kaffka Margitról, én bólogattam, szerettem volna tormát kapni a virslimhez (nem kaptam), elhárítottam a ruhatárosnőt, amit Iván rosszal magában, de nem mutatta, hogy a nő pártján van, jól megvoltunk, hallgattunk, és - ha értettük, ha nem - szívtuk az anapesztusok tiszta levegőjét.

Levegőt, anapesztusokét. Anapesztusokét - Leve-gőt-Leve-gőt - (Ki tud itt - anapesztusokat - beszélni a nyelvbe - Arisztóphanész ha tudott görögül, lehet itt minekünk magyarul ma?) Téved, aki azt hiszi, hogy csak a rúdugró meg a gátfutó ügyel elsősorban a mozgása technikájára, a súlylökő, gerelyhajító nem törődik mással, mint hogy teljes erejét beleadja a

dobásba. Ellenkezőleg; minden figyelmedet a nekifutás és kidobás pontos, halálpontos technikai kivitelére kell összpontosítanod, minden egyéb csak ezután jön. Mintha nem is törődnél vele, hová száll a gerelyed, milyen messzire a súlygolyód. Nem is tudsz törődni vele, minden figyelmed a technikáé; amíg csinálod, nem jut belőle másra. Majd ha megvan, lemérhetik. Annyi, amennyi. Ha rossz, van még két dobásod. Ha nem rossz, van még öt. Gyakorolhatod tovább a kivitel módját.

A nehéz súlyt a karod löki ki és irányítja, de az egész testeddel benne kell lenned: a hátad, derekad s főként a lábad munkája. A jó súlylökő gyakran kitűnő rövidtávfutó. Annak pedig úgy kell rajtolnia, hogy koncentrálni és lazítani egyszerre. Két ellentétes, egymással össze nem férő dolgot kell művelned egyszerre. Sőt, ha versenyzel - és kezdődnek a vereségek -, majd fokról fokra megtanulod, hogy nemcsak kétféle, sokféle.

A régi BBTE-pályán egy kétszázas előfutamban, ahogy az éles kanyarból befordultál az egyenesbe, látod, hogy hárman is előtted vannak. Sebaj. Majd befogod a mezőnyt. Meg kellene tanulnod végre rajtolni. Beleerősítesz - aztán - mi ez? Mi ez? Ismeretlen vidéki futók, vágatnak, száguldanak, mint a veszett fene - tyű a mindenit, még nő az előnyük, nem fogy - mi lesz ebből? Soha el nem felejtéd, amit éreztél. (Ezt jól teszed. Baj lenne elfelejteni.) Először felháborodtál - meg vannak ezek örülve? Ezt csinálni egy előfutamban? Fogcsikorgatva, keservesen is csak harmadiknak tudtad magad bedobni. Utálni kezdted az egész dolgot. Ez így nem szép. Ez csúnya. Ez más. Erőszakos dolog. Ez nem is hasonlít a kétszáz méteres síkfutásra. Az milyen szép volt. Természetes volt. Futni. Könnyedén, belegyorsítva, ha kell, élvezettel. Hát ezt nem csinálod. Abbahagyod.

Aztán mégsem hagyod abba. Ott tanultad meg, a Budapesti (Budai) Torna Egylet régi pályáján, ahol ma az 56-os villamos kanyarog, hogy egy fokkal, egy igazi fokkal, egy méterrel vagy egy másodperccel jobban csinálni valamit, amit szerettél, már egészen más dolog. Nem ugyanaz a dolog jobban csinálva, hanem egy új, nem ismert dolog, amit talán rögtön utálsz. Ha 27 másodpercen belül futni, az kétszáz méteres síkfutás volt, hát 26-on belül futni már nem ugyanaz. És megint egy másik rövidtáv-szám 25-ön belül futni. S ha megvernek vad vidékiek és 24-en belül kell futnod, az már egy másik sportág. Ahhoz korábban kell felkelni. Ki szereti ezt? (Hát meg kell tanulnod elviselni a vereségeket. Végigfutni a távot vert mezőnyben. Egyszer, az FTC-pályán, leálltál. Igazad volt, aztán mégis olyan rosszízű lett ettől az életed, hogy soha többé. Mezeizni februárban. Nem vagy háromezres futó. A szűrés nem szűnik. Fuldokolsz a pálya nem-is-túl meredek emelkedő szakaszain. Zöldülsz, tántorogsz, és be kell futnod 128-iknak a sok mazsola mögött. Mire jó ez? de csak csinálod, csinálod. Aztán akkor, megint túl egy holtponton, ez a megutált egészen-más-dolog egyszerre megint szép lesz. Olyan újfajta szépsége lesz, amiről nem tudtad, hogy ilyesmi létezik.)

Azonban hol vannak itt a megutált anapesztusok, kérem? Dick úr bólint, rendben van a dolog: „Itt vannak a pályán!” Kiszorították I. Károly király levágott fejét.

A másik Magyarország

1.

Ezt nehéz volt megmagyarázni Némethynek, akihez fel-feljártunk a Tárogató utcai ideiglenes polgármesteri hivatalába. Ezt még mindig nehéz megmagyarázni, 1981-ben, az okos, művelt, jóakarátú olvasóknak. Amilyen ez a Némethy Károly is volt, 1944-45 telén, a Pasaréten. Találkoztunk nála a régi barátjával, Herczeg Ferencsel. Felolvasta nekünk Zilahy Lajos vezércikkét a Szabadság első számából, amit valaki hozott neki - talán ejtőernyővel - Pestről. A Nyugatot akartuk újra megindítani, amit helyeselt, támogatott, megalakítottunk egy írók és művészek szervezetét, amit hivatalosan elismert, iktatott. Még tartott Buda ostroma.

Karácsony éjszakáján, mint a mennyei megváltás, átrohant fölöttünk a front, és arra ébredtünk, ami tegnap még erősen valószínűtlennek látszott, hogy túléljük a németek és nyilasok uralmát, túléljük a második világháborút. Persze tűz alatt volt a környék, ágyú, „katyusa”, golyószóró fűtyült, dörgött, jártak vízért a Törökvész dülő egy-két felbontott régi kútjára az asszonyaink, lányaink (mert ez veszélyesebb volt), mi jártunk sorba állni levesért, vagy kaszinózni a hamar megindult ideiglenes városházára, s festők, írók, szobrászok egyre többen találtunk egymásra, már december végén. Ki bánta, hogy csak néhány napra való élelmiszerünk volt, készletek sehol? Az oroszok ilyen gyors előretörésére nem lehetett számítani. Legfeljebb ételekről beszélgettünk esténként, sötétben, mert gyertyánk se nagyon volt. Víz, gáz, villany megszűnt, tüzelőt is kellett szerezni, néhol tetőt, ablakot toldozni. Miért volt olyan sürgős és olyan fontos, hogy megindítsuk a Nyugatot?

Miért? Ilyen botorságot egyikünk sem kérdezett. Csak arról volt némi vita, hogy számítsuk-e be a három „álneves” Magyar Csillag-évet, s ne harmincötödik, hanem harmincnyolcadik évfolyamként induljunk. Mi emellett érveltünk, Németh László szintén, Illyés Gyula habozott. Ő már úgyis átadja Örleynek, nekünk, fiataloknak a szerkesztést, öreg hozzá, mondta. Nem tudtuk még ott Budán, hogy Örley meghalt. Babits jogutódja, örököse Illyés volt, a technikai szerkesztő - mindig is - Gellért Oszkár, és persze Schöplint terveztük mindnyájunk fölé. Ahogy a véletlenül megmaradt régi feljegyzések mutatják.

Mit jelentett azon a háborús nyáron, negyvenegyben Babits halála és a Nyugat megszűnése? Hogy mit érzett például egy tizenkilenc éves diáklány, a lap egyik (büszke) előfizetője, a „tehetetlen rémület” dadogásán túl, azt, minthogy Nemes Nagy Ágnesnek hívták, harminc évvel később már elég pontos szavakkal el tudta mondani: „Kevés fogalmam volt az eljövendő irodalmi gondokról, a szellemi és személyi harcokról, a politikai szándékokról, de a lényeget megértettem. 1941-ben a háború kellős közepén elveszíteni egy Babits Mihályt és vele együtt a Nyugatot - ezt az irodalomtörténeti, ezt az egzisztenciális ijedelmet teljes egészében átéltem.”

2.

A lap feltámasztását ilyen *egzisztenciális* parancsnak éreztük mindnyájan, gondoltam akkor. „Él magyar, áll Buda még”-nek, „példázatnak”, „dac-fajok úri dacának”, mikor épp csakugyan az „egész világ szóttje kibomlott”, „protestáló hitnek”, s „küldetési vétó”-nak. Buda javában égett.

„A hivatalos Magyarországnak közelebb kell kerülnie a másikhöz, a szellemi Magyarországhoz” - jelentettük ki a polgármesterünknek.

Valahogyan el kellett kezdeni. Nem mozgunk otthonosan hivatalokban: költő, festőművész, író a civilizált országokban nem volt közéleti szereplő, „fontos személyiség”. Hogy aztán felléphetünk-e ennek a másik, szellemi Magyarországnak a nevében, odatartozunk-e egyáltalán: ez nem volt kérdéses. Tudtuk. A világ még nem tudta, de mi tudtuk. A feleségem is tudta, ismert bennünket (Pistát, Róbertet meg a barátainkat, legjobban és legrégebben Dénest [aki Hollandiában ragadt a kvartettjével] és Istvánt [aki Pesten ragadt] meg az ő fiatal új barátait, Balázst, Ágneszt [az iskolai füzetbe írt verseivel]), szóval tudta, hogy hová tartozunk, ha a világ még nem is tudja. Ránk hagyta, csináljuk, nem lelkesedett érte.

- No persze - próbáltuk másnap jobban megmagyarázni Némethynek -, másutt, Amerikában, a brit birodalomban sincs sok köze a hivatalos országnak, elnöknek, parlamentnek, szenátusnak az ország igazi nagyjaihoz, a másik, a szellemi Amerikához, Angliához, de hogy ennyire semmi köze ne legyen, ennyire más utakon járjon, mint minálunk: ezt még ezek a nagy országok sem engedhették meg maguknak. És mi, rokontalan nyelvű, lélekszámban elfogyásra ítélt kis nép, mi aztán végképp nem rendezkedhetünk be mennyiségi és anyagi alapon, életszemléleten. Mi csak minőségi és szellemi értékekre építhetünk. Nekünk a fennmaradásunk függ a valódi nagyjainktól, az ő szellemük ébren tartásától. Bennük tudunk csak megkapaszkodni, hogy ne legyünk egy népnél sem alábbvalók - mert akkor megszűnünk. A nyelvünk elfelejtődik, beolvadunk a németekbe vagy angolokba...

3.

Ezekkel a beszédekkel, azt hiszem, mélyen meghatottuk a rokonszenves és kitűnő ideiglenes budai polgármestert, el is fogadta, jóváhagyta a beadványunkat, azonban - túl szép szavak voltak, még ha igazak is. Valahogyan rosszul mondtuk. Nem ezt akartuk mondani. Még ma is nehéz megmagyarázni, hogy pontosan mit.

Emlékszem, lehangolódva indultunk hazafelé, szótlanul. Karácsony napja óta először rosszkedvűen. Pár lépés után hirtelen megálltam.

- S talán ez lett volna a legokosabb - mondom.

- Mi?

- Amit Széchenyi vetett fel negyvennyolcban. Március tizenkettődikén. Hogy adjuk fel a nyelvünket, nemzetiségünket, és olvadjunk be a Monarchiába.

A barátom megdermedt. Villámgyors esze és humorérzéke most egy pillanatig nem volt hajlandó kapcsolni ebben a témában. Azt hiszem, úgy nézett rám, ahogy a vak Wesselényi Miklós nézhetett Széchenyire. Elnevettem magam: „Ebben persze az a vicc, hogy mindig csak száz évvel azelőtt lett volna a legokosabb csinálni.”

- Nem, inkább ötszáz évvel azelőtt!

- Hatszázzal!

- Nyolcszázzal!

Felszabadultan nevettünk. Január közepe volt, csupa hó minden, és tündöklő napsütés. Elmúlt a rossz nyomás bennünk. Lépegettünk a vidám ágyúdörgésben. Hatott a szónokiasság Széchenyitől kölcsönzött erős ellenmérge. A fenyegető dagály ellen sikerült megkapaszkodnunk, véletlenül a legnagyobb magyarban.

A Riadó utcai ablakom a katonaiskola kapujára nézett, és a téглаépület délnyugati csücskére, ahol harmadéves korunkban a tantermünk volt. Mondom Gyöngyinek, a feleségemnek, ahogy hazaértünk, mert ellenállhatatlanul eszembe jutott: „Lukács ezredes úr egyszer váratlanul azt mondta nekem: Ottlik, maga a fellegekben jár.”

(Álmélkodtam rajta. Hogy ezt honnét tudja? Én is tudtam, mert anyám sokszor mondta már nekem, de Lukács Béla, aki négy évig volt a parancsnokunk a katonai főreáliskolában, ott szemben, legfeljebb háromszor-négyszer beszélt velem összesen, akkor is csak pár szót, rideg, szükséztű ember, fogdát vagy megrovást, fenytést szabott ki, eléggé utálhatott, s mit tudott még rólam: megbuktam év végén magyarból egyszer, a rangsor közepén voltam, jó futó, súlylökő, amit lenézett, egyszer hat napot kaptam, mert kiszöktem éjjel, ami szintén dicstelen dolog volt, minthogy elcsíptek - hát jó, ha a nevemet tudja, megjegyezte, gondoltam -, aztán egyszerre, ott a Riadó utcára néző tantermünkben, ahogy indult kifelé, azt mondja, semmivel sem kapcsolatban, minden összefüggés nélkül: - Ottlik, maga a fellegekben jár. [Drakula grófnak becétük, a soványsága, a szomorú halálfeje miatt, ami akkor volt a legijesztőbb, ha néha, nagy ritkán, próbált vele mosolyogni egy halványat. Alig láttuk a négy év alatt.] Honnét tudta?)

Gyöngyi nevetett. „Ezt mondta neked?” Ennek megörült, mert értette az összefüggést. Nem szerette, kicsit nagyképűségnek tartotta az „írók és művészek” alapokmányát, vagy minek nevezzem, amit átadtunk Némethynek, miután egy héten át tanakodtunk a szövegezésen. „Írók és művészek... akik most a leghamarább felszabadult budai részekben ismét egymásra találtak... elhatározták... stb.” És: „...keményen fogják távol tartani a művészi és szellemi élettől mindazokat, akiknek élete és munkássága összefüggött a reakció szellemével, de azokat is, akik pusztán politikai elveik ürügyén, az alkotó tehetség ereje nélkül akarják majd befolyásukat érvényesíteni. El kell takarítaniuk a szellem útjában álló hazugságokat, az önző megalkuvást, a jól gyümölcsöző ügyeskedést, az esztétikai tehetetlenséget, a napi politika árjával úszó közepszerűséget. - A társadalom felépítésében az igazi és végső demokráciát akarják megvalósulva látni. Meggyőződésük, hogy ezt elsősorban a legjobbak, és kevesek összefogásával tudják majd biztosítani. - Felismerik, hogy máris meg kell teremteniük a szervezkedés magvát és keretét, s a főváros és az egész ország felszabadulásával párhuzamosan, egyenkint kiválasztani és személy szerint bevonni mindazokat a magyar írókat és alkotóművészeket, akiket hivatottságuk és felelősségérzetük közéjük sorol. - Buda, 1945. január 16.

Berény Róbert, Dessewffy Gyula, Márffy Ödön, Ottlik Géza, Tolnai Gábor, Vas István, Vilt Tibor s. k.”

4.

Heten írtuk alá eredetileg (később még hárman-négyen), de Herczeg Ferencet, aki ott lakott pár lépésnyire, nem kértük fel a belépésre. Úgy emlékszem, mind a heten ott ültünk épp Némethy kis szobájában, amikor Herczeg, akivel barátságban volt, belépett. Némethynek szemlátomást rendkívül kínos volt ez a - szerencsére rövid - kis látogatás. Zavarban volt, de persze egy szóval sem kérdezte tőlünk, miért nem vettük be a barátját (nem elég jó író? ő nem tartozik a „szellemi Magyarországhoz”), láthatólag nem is nagyon értette a dolgot. A jó szándékunk, hogy mondtunk néhány dicsérő szót Herczegről - becsületes, hazafias ember, van egy-két jó könyve -, csak fokozta a zavarát. Túl konzervatívnak tartjuk politikailag, gondolhatta magában. Igen, csak hogy legközelebb, amikor lelkesen felolvasta nekünk Zilahy vezércikkét a Szabadságból (olyasmiről, hogy „Hitler becsapott bennünket, azt ígérte, győzni fog, és lám, megverik”), mi ezt sem méltányoltuk. Hát Zilahy se kell nekünk, amikor máris a kommunista párt lapjában ír? Nem, ő se.

- Szóval se jobb, se bal? Közép?

- Nem. Az pláne nem.

„Végül is hol van ez a másik, ez a ti szellemi Magyarországotok?” - kérdezhetette magában.

„Kogutowicz térképén nincs rajta, se a politikai térképen, se a hegy- és vízrajzin” - felelhattük volna.

Ez a kétféle „Kogutowicz” lógott a tantermeink falán, az egyik tarkán, a más-más színű 63 vármegyével, a másik szép zöld és barna árnyalatokkal. Az iskolai atlaszfüzetben volt még egy néprajzi és egy mezőgazdasági térképe is az országnak. De egyiken sem volt rajta Balassi Bálint, Zrínyi, Rákóczi, Bolyai János, Vörösmarty, Arany, Petőfi, se Ady, Bartók, Babits - csak a miénken. S már tudtuk, hogy éppen ez a térkép, a másik Magyarországé, az egyetlen, amelyik sérthetetlen és ép maradt mindmáig.

„Tyúha, kevés munkatársatok lesz, ha csak a lángelmék elég jók nektek...”

„Széchenyi jól jött nekünk a minap!”

Az egyik megmaradt lapon, ceruzával, kapásból firkantva, három hasábon, 78 leendő Nyugat-munkatársunkat számoltam meg. Nem tudtuk még, hogy sokan már nem élnek közülük. Majdnem az egész lista ma is érvényes.

„Honnan tudjátok egymásról, hogy ki tartozik oda, arra a másik ország térképére?”

„Tudjuk! És nem tudjuk! Tévedhetünk. De hitelezünk az állampolgárságot. Mindenesetre tudjuk, hogy ki nem lakik ott...”

5.

Mire átjutottunk Pestre, március lett. Egy súlyos tévedésünk rögtön kiderült. Az Andrássy úton találkoztam Gellért Oszkárral. Nyugat!? Félrevont, és szigorúan, atyai jóakarattal sziszegte a fülembe: „Belépni! Petőfi-kör!” - Nem értettem. Hová? Miért? És miért kell? Legyintett, otthagyt. Hülye kérdésekre nem válaszol.

Csak később tudtam meg, hogy ez volt az első „írószövetség”-féléje a nekünk akkor teljesen ismeretlen, ma pedig már szerencsésen elfelejtett, hírhedt neveknek. Gellért szerkesztésére így hát nem számíthattunk. Illyéstől sem kaptuk meg a vezércikket az első számhoz, egy csomó anyag összegyűlt mégis, amit 5-6 év múlva, amikor a kezembe akadt, dossziéstól apró darabokra téptem vak indulattal, hogy „lássuk, Uramisten, mire megyünk ketten”, ahogy ezt már szégyenkezve bevallottam valahol. A Nyugat harmincnyolcadik évfolyamának első számából egyetlen cikkecske maradt meg - talán nem véletlenül mentettem ki a jégverésbeli dühömből -, Berény Róberté.

Kell hozzá tudni, hogy ez nekünk szólt, nekem is, és hogy nemcsak nekünk szólt. Fel kellene idézni hozzá a nyilas uralom napjait, amit pár mondatban nem lehet. Ott Budán az ostrom idején még nem tudtuk, hogy milliószámra gyilkolták le az elhurcolt embereket, de elég volt, amiről tudtunk vagy hallottunk: maga az elhurcolás ténye, módja és a magyar nyilaskeresztesek közreműködése - amikor egy nép szemetjéből, legaljából sem lett volna szabad találniuk ehhez tíz-husz félkegyelműnél vagy erkölcsi torzszülöttnél többet. Persze hogy csordultig voltunk haraggal, gyűlölettel. Jól jellemzi az időket, hogy egyik jóbarátunk, szelíd költő, aki a légynek sem tudott volna ártani, a lebukás kockázatával másolt le és lopott ki listákat nyilas párt-szolgálatosokról, hogy majd felakasztassuk őket. Egy csomó név, született, anyja neve. Egy

ideig raktuk ide, oda. A sok anyával együtt. Aztán Gyöngyi megfogta megint, nézett ránk, jobbra-balra, mint aki kellemetlen szagot érez. Ránézett a költőre, kérdőn, aki rögtön bólintott. Igen. Dobjuk tűzbe. Még ha az életét kockáztatta is érte.

Nem az anyákat sajnáltuk meg.

Nyugat, 38. évf. 1. sz.

A GYŰLÖLKÖDÉS ÜSZKÉNEK EL KELL HAMVADNIA

Emberek, kiket oly hosszú idő óta gyűlölködéssre hajszoltak, most még inkább, mint máskor, odaadón fogadjátok magatokba hivatott művészek nesztelen szavát, hogy bennetek is megpendüljön a megnevezhetetlen indíték, mely minden magasrendű művészi munka szülője és létrehozója. A gyűlölködés üszkének pedig el kell hamvadnia, hogy gáttalanul áraszson el a másik, tisztább tűz boldogító sugárzása - a szereteté.

Emberek életközössége nélkül nincs művészet, vagy másképpen: művész csak embertársak létének tudatával hozhatja létre művét. Nem fogalmaknak s nem dolgoknak pontos meghatározásban való kimondása az ő hivatása: az éssen túli tájakról fordul felétek, s emelkedett szellemi magatartása kormányozza formálását. Amit formál, s akiért formálja - egyaránt szereti. Az embert szereti minden földi piszkában vagy égi ragyogásában. S bármilyen kavargó benne a szenvedély, s mennél mélyebben fakad, annál nagyobb a szeretet, az az *egyetlen* izzás, amiben minden indulat harmóniává olvad. Hivatott művész művéből az emberszeretet árad, s ha nem - akkor nem művész.

Buda, 1945. II. 16.

Berény Róbert

6.

A festő szavai talán azért visszhangoznak ma olyan szomorú, halálos kopogással a fülemben, mint őszi favágás az udvarok kövén, mert senki nem hallotta meg, és csakugyan sötétség és hideg borult ránk nemsokára. S végül én sem tudtam megfogadni belőle, ami nekünk szólt. Az újabb „gyűlölködéssre hajszolás” undort, rettegést és olyan légkört teremtett, vagy inkább fojtogató levegőtleniséget, amiben nem lehet lantot pengetni és műveket alkotni, legfeljebb rekedten és fuldokolva átkot mondani Babilon leányára. Évtizedek teltek el azóta, de az emléke még mindig fojtogató gombóc az ember torkában, és bizonyítja Berény Róbert nyilvánvaló igazságát. Rekedt torokkal nem lehet énekelni. Ha nem tudsz szeretetet beleadni az írásodba, abból soha nem lesz írásmű. Erről sem lehet hát pár mondatban beszélni.

Vegyük úgy, hogy ezt a máshonnét jövő hangot azért nem hallották meg, mert ott nem lehet fogni a hullámhosszát, más frekvenciára vannak hangolva a készülékeik. Nem tudják venni a másik ország adását.

Hol van hát ez a másik ország? A fellegekben. Ezt nehéz letérképezni. Viszont könnyű lett volna 1945-ben lehozni onnét néhányat a tervbe vett munkatársak közül a Nyugatnak: Hevesi Andrást, Radnótit, Gellérit, Örleyt, Sárközit, Szerb Antalt, Pap Károlyt, Halász Gábort.

Akik életben maradtunk a Nyugatnak ebből a második és harmadik nemzedékéből, nemsokára újrakezdtek, itt lent a földön, a februárban félbeszakadt, megghiúsult tervünket. Lap híján és helyett összehoztunk egy Vörösmarty-akadémiát, Hétfői Társaságnak nevezve, hogy ne higgyék összeesküvésnek, ami tulajdonképpen (kimondatlanul is) volt; összefogása a „legjobbaknak és keveseknek”. Úgy emlékszem, húsz-huszonketten voltak a „kevesek”, a „legjobb”-ságot biztosította a Nyugat-munkatársi rangjuk. Mindnyájan tisztán estek át a nehéz időkön is. Akkor összetartoztunk; ezt kipróbáltuk titkos szavazással is, ellenlistaszavazással is. A „másik ország” állampolgárságát, a halálig való odatartozást persze előlegeznünk kellett egymásnak, szükségképpen. És a tévedés jogával.

Az első tévedés - hogy egytől egyig összetartozunk mindnyájan - az én regényes ábrándom volt, s hamar szét is foszlott. Én semmit nem vártam az emberektől, nagyjátalában (aki regényt akar írni róluk, annak kell tudni, hogy milyenek), ettől a hétfői társaságtól meg túl sokat. Megengedem, talán csodát, lehetetlent. *My mistake*, mondaná az angol. Minden harmadikunk cserbenhagyta - maradjunk az understatementeknél - a Nyugat emblémáján a (nekünk nagyon szerencsésen választott, éppen aktuális) számkivetettségben is halálig tartó hűséget jelképező Mikes Kelemen, s hamar feladta a lap életre keltését is - holott egy-két évfolyama még megjelenhetett volna, 45-46-ban. Így aztán az 1944-es náci-német megszállás lapbetiltása maradt érvényben, mindmáig.

Ami a regényes ábrándokat illeti, az írói szakmát nem tartottam okvetlenül egy felesküdt titkos lovagrendnek, de úgy láttam, hogy a mesterség technikája nemigen tűri a hazugságot, olcsóságot, áltatást, önáltatást, s hogy ebből a türelmetlenségéből, bizonyos szakmai szint felett, olyan követelmények fakadnak, melyeknek eleget tenni bajosan lehet, minél fogva bizvást mondhatjuk, hogy regényes ábrándokat táplál már eleve, aki erre a pályára lép.

Mégis, bármely követelménycsoport teljesíthetőségét egyetlen adott eset is bizonyíthatja. A matematikus axiómarendszereinek egyik alapkövetelménye, hogy ne legyen bennük ellentmondás. Ezt azonban (tudommal, egyelőre) semmi más módon nem tudja bizonyítani, mint egy rokon példa „létezése”-vel, s (szemantikusan) így posztulálja: „Egy axiómarendszer ellentmondásmentes, ha van legalább egy modellje.”

Az egyetlen, amiben követni lehetett volna a mi „bizonyító erejű” modellünket, a Nyugat első - szemünk láttára csodát, lehetetlent megvalósító - nagy nemzedékét, az a szilárd összetartozásuk volt. Egymás közötti súlyos ellentéteikből mi, a világ és én, semmit sem láttunk. És nemcsak versben, prózában, a lap hasábjain voltak egyek a bárhonnan jövő támadásokkal szemben, hanem tüntetően a külvilág felé is, dobogókon, fényképeken, előadásokon, a Zeneakadémia pódiumán: úgy álltak ott egyenes derékkal egymás oldalán, harcos óriások, legyőzhetetlen összefogásban, mint akik a homlokukon lecsorduló vértől boldogan nevetnek bele a világba. Láttam.

A gazdag különbözőségükben is, s annál inkább, összetartoztak. Vas István írja Adyról, Babitsról és a „Nyugat egész nagy nemzedékéről”, hogy olyanok, „mint a katolikus dogmában a szentek egyessége: megbonthatatlan sokféleség”. Én abban a hitben éltem, hogy mi, utánuk jövők, mindnyájan őket akarjuk majmolni. Tévedtem. Jó harmadrészünk nem őket majmolta.

De jött helyettük, sietek közbeszúrni, szinte mint a Nyugat újabb, már síron túli csodatétele, egy Rodostót vállaló negyedik nemzedék, *egzisztenciális* segítségnek a hallgatás hosszú éveire, életben tartani irodalmunkat bujdosásában is.

Másféle, alapvetőbb tévedés volt a szervezkedésünk az ostrom alatt. Bármily emelkedett és indokolt céllal, mégiscsak világi hatalomra törekedtünk. Legalább némi súlyra, befolyásra, közéleti szerepre. Amit később kaptak is közülünk néhányan. Tapasztalhattuk, hogy nem sokra

mentünk vele, ők maguk meg a semminél kevesebbre: a társadalmi rangjuk, súlyuk legtöbb-jüket lehúzta nemcsak a fellegekből, hanem a saját régi szintjüknel is alábbra. Azonban ha nem így történik, ami utóvégre megeshetett volna, akkor is rosszul képzeltük. Nem ez az ábra.

„A hivatalos Magyarországnak közelebb kell kerülnie a másik, a szellemi Magyarországhoz.” Ezt rögtön rosszul mondtuk Némethynek. Nem kell közelebb kerülnie. Elég visszatérnie a civilizáció szabta korláta közé, és nem kell, mert nem is tud közelebb kerülni: ő csak egy absztrakció, a másik meg valóság. Nála mindig egy rendszámmal magasabb fokú realitás. Ahogy a komplex számok magukba foglalják (mellesleg) az összes valós számot, az irracionálisok az összes racionális, ahogy a nem-euklidészi geometriák magukba foglalják az euklidészt - és nem fordítva, mint sokan képzelik -, úgy az egész nem férhet bele soha abba, ami a része. Amit Zrínyi, Csokonai, Babits vagy Bartók, Bolyai János létrehozott, annak egy-képpen nem árthat sem tűz, sem vas, sem irigy idő, sem neutronbomba.

Mi, emberek nemigen látunk bele a világ, a dolgok lényegébe. Nincs betekintésünk például a szellemi alkotások valódi szerkezetébe, abba, hogy (például) a művészetekben, zenében, irodalomban igazán miről is van szó. Mégis, ha valaki bele tudja élni magát valamelyikbe, és érzi, sejti, talán a hátgerincében, hogy mi is ez a lényeg mondjuk Vörösmarty versében, akkor el tudja képzelni, még ha botfűlű is máskülönben, hogy - mondjuk - Beethoven zenéjében is erről van szó: és rögtön láthatja, hogy ezt a lényeget sem idő, sem tér, sem atomháború nem pusztíthatja el, olyasféléképpen, ahogy a derékszögű háromszögre vonatkozó tételleket vagy a hiperbola egyenleteit sem. Ez az ábra.

[Mindenesetre egyike a dolgok lényegét puhatoló „ábrák”-nak. Legalább még egyet melléje kell rajzolnom.

A (nagyon is) elpusztítható emberi életben is vannak ilyen el nem pusztítható, a szemünkkel szintén nemigen látható dolgok. (Úgy értem, hogy például annak is, ami a szemünkkel látható, a tárgyak, a világ - (mulandó) - látványának is mindig van egy láthatatlan - (maradandó) - összetevője, teljesebb tartalma.)

Nemcsak lángelmék, nagy szellemek alkotnak olyasmit, ami sérthetetlen, visszacsinálhatatlan. Például minden egyszerű és igaz (lehetőleg hazugság nélküli, a gyűlölettől lehetőleg elforduló) emberi élet termel valami irreverzibilist, belead a világba valamit (például melegséget, fényt, biztonságot maga körül) - amiről legtöbbször nem is tud. Nincs neve, nincs rá szavunk. Aztán, ha például elveszítjük, vagy például hidegség és sötét borul ránk tartósan - és elnevezzük melegségnek, meg világosságnak, meg biztonságnak, mert észrevesszük, hogy az elvesztésével most ilyesfélék hiányoznak a világból -, csak akkor kezdjük gyanítani, hogy ez a néven nem nevezhető, ez valóságosabb dolog volt az életünkben mindennél, ami néven nevezhető. Talán éppen erről volt szó, ilyesmi a dolgok lényege. A visszacsinálhatatlanságában, sérthetlenségében névtelen-láthatatlan része a másik országnak. Ez az ábra még messzebb esik a letérképezhetőségtől.]

Más kérdés, hogy a „hivatalos” országnak szüksége lehet-e a másikra, vagy boldogul-e ő is egymagában, mint amaz ott a fellegekben? Nem tudom. Nem tudom, és nem töröm rajta a fejem. Ez az ő dolguk. Befejezem, amit mesélni kezdtem. Ez az én dolgom.

Az utolsó háborús években egyszer találkoztam egy zsúfolt ötös autóbuszon a régi, Bocskai-főreálbeli parancsnokommal Tizennégy éve láttam utoljára, ősrégi civil voltam már, de megismert. Illett hát átadni a helyemet.

„Üljön le... ezredes úr” - motyogtam, óvatos kis kérdő hangsúllyal. Azóta már biztosan tábornok, de ha mégsem, akkor otrombaság annak szólítanom. Biccintett:

„Köszönöm. Altábornagy” - dűnnyögte, de állva maradt. Így persze én sem ültem vissza. Utaztunk szótlanul, félszegen álldogálva egymás mellett. Ő semmit a világon nem tudott rólam - mérnöknek mentem-e végül, vagy tanárnak, van-e családom, nyolc gyerekem? Matematikus lett-e belőlem, vagy futótréner? Ez engem nem zavart. Én tudtam, hogy nagyon magas az új rendfokozata, ketten-hárman lehetnek csak fölötte a honvédség egész vezérkarában. Tudtam, hogy az én rangom, a Nyugat munkatársa, még ennél is magasabb (valahol másutt). Tudtam, ha nem is az eszemmel, de valahol másutt): ha ő utált és lenézett is engem, én tulajdonképpen sosem utáltam igazán. Teljes lelki békességgel dülöngéltem hát mellette a tömött autóbuszon, amikor váratlanul egyszerre megszólalt. Lélegzett egyet, mintha lenyelne egy kurta sóhajtást, és azt mondja, a régi hideg, kelletlen hangján:

„Kár, hogy maga otthagyt bennünket, Ottlik.” - Azt hiszem, leesett az állam. - „Nagy szükségünk volna most a vezérkarban ilyen emberre.” - Elképedve néztem a szemébe. Aki a fellegekben jár, altábornagy úr? - futott át a fejemben. S a szikár, szomorú, mogorva öreg katonára, mintha a kimondatlan kérdésekre felelne, rábólintott: „Igen.”

A Valencia-rejtély

Hang- és képsor

Február. Bőjtelő havában, a jövő év elején vagyunk. Az Egyetem Múzeum körüti lépcsőházában mennek fölfelé jókedvűen, Cholnoky, Szontág Miklós meg egy tizenkilenc éves fiú, aki nem tágít a sarkukból.

Kint esik a hó, letről egy kapus rohan utánuk, elkésve.

CHOLNOKY: Fenét.

MIKLÓS: Azt mondtad, vársz még egy hívást Zbigniewtól, és - és - és akkor -?

CHOLNOKY *(nevet, rázza a fejét)*: Semmi. És akkor semmi. Csak az órát - percet adja meg pontosabban.

MIKLÓS: De hát reggel nyolcra volt szó, nem? És - és - ez már simán elmúlt...?

CHOLNOKY *(nagyot nevet)*: Náluk még nem! Majd ha itt fél három lesz...

MIKLÓS *(bosszúsan nevet)*: Azt hittem, greenwichi időt mond... Hát van vonalatok, hívd föl te -

CHOLNOKY: Az eszed tokját!

Alkalmas elolvasásra (többször) vagy előadásra (egyszer. Déltájt. Közvetlenül a világegyetem megsemmisülése előtti órában).

MIKLÓS: Mi van ezen röhögnivaló? Szeretném tudni! *(De ő is nevet. Mind a ketten sajáttságosan, mélyről jövően jókedvűek).*

CHOLNOKY: Te például min röhögsz?

MIKLÓS: Én rajtad. Hogy mekkora marha vagy, Cholnoky!

CHOLNOKY: Te vagy a marha, Miklós! *(A fiúnak mondja, akinek ragyog rá a szeme.)* Ez egy kozmikus coincidencia - az univerzum magánügye - nem én okoztam - vagy ha igen, akkor se tudom visszafordítani, se lelassítani - még a barátom kedvéért se -

MIKLÓS: Nem is akarod. Igaz?

CHOLNOKY: Nem is akarom.

A FIÚ *(Miklósnak próbál mondani valamit)*: Apa.

MIKLÓS: És mit lehet erre mondani? Semmit. Igazán még röhögni se lehet.

CHOLNOKY: Engem egészen más érdekel. Meg akarok tudni valamit.

MIKLÓS: Azt majd megtudod, ha meghalsz. Halasszuk el, és várd ki türelemmel.

A KAPUS *(hangja, messziről)*: Hé! Halló!

A FIÚ *(Miklós kabátujját húzigatja)*: Apa...

CHOLNOKY: Azzal nem tudom meg. Marhaság, Miklós! Ha megmarad bármi a földi létezésből - bárhol, bármi módon (mozzanat, jel, érzés, gondolat), a halálom után az nem tisztázódik, hogy nincs-e anyagból, mert a testem anyaga csupán megváltozik, nem válik teljességgel semmivé, mint így, az antianyag univerzum-modell és az anyagi találkozásakor...

A FIÚ: Apa... ti csakugyan - Ne haragudj...

CHOLNOKY: A fizikus fiad?

MIKLÓS: Az. Eressz el, Sanyika.

SANYI (*elereszti Miklós könyökét*): Apa, ti csakugyan negyven éve nem láttátok egymást?

CHOLNOKY: Negyvenhárom.

MIKLÓS: ...és fél.

SANYI: És negyvenhárom év után már az első negyedórában - ne haragudj - ilyen mesésen marházzátok egymást! És egy Cholnoky Sándorral: hát ez nem igaz!

CHOLNOKY: Látod, a fiad a pártomon van.

MIKLÓS: Fordítva! Ámbár - lehet - mert Sanyi nagy számár. Különben nem az én fiam. Pankáé, a nagyobbik lányomé. Unokám. Csak apjának fogadott.

SANYI: Minimum!

CHOLNOKY (*nevet, ennek megörül, érti*): Minimum? (Átkarolja a fiú vállát.) És maximum? Haverodnak? Engem is elfogadnál?

SANYI (*fűlig pirul a megtiszteltetéstől. Cholnoky Einsteinnek, Diracnak és Niels Bohrnak volt közeli barátja, munkatársa. Zavarában szólni sem tud, de szerencsére a kapus utolérte őket, és elcsípi Cholnokyt*).

A KAPUS (*lihegve*): Hová igyekszünk? Hová igyekszünk!

MIKLÓS: Hagyja. Az elvtárs amerikai. (*Mennek tovább. Sanyi feltartja és elhárítja valamivel a portást. Az vállát vonogatva visszafordul.*)

CHOLNOKY (*megáll, ahol a folyosó derékszögben balra kanyarodik*): Te, itt üvegajtó volt...

MIKLÓS (*fejét rázza*): Nem.

CHOLNOKY: Hát? Nagy kétszárnyú lengőajtó, üvegezett. Ez biztos. Tisztán emlékszem!

MIKLÓS: Igen, az a Trefortban volt. A gimnáziumban.

CHOLNOKY (*egy pillantást vet Sanyira, bólint, aztán Miklósnak mondja*): Nézd, engem tulajdonképpen egészen más érdekel. Hogy van-e olyasmi itt, ami nem-hipotetikus - aminek a létezése biztosabb, mint ezé a feltevésekből álló instabil anyagi világegyetemé - s megmarad-e?

MIKLÓS (*nevet*): Ezt mondd el még egyszer, Cholnoky!

(*Sanyira néz, de a fiú rázza a fejét, és csöndesen közbeszól.*)

SANYI: Én értem, apa. Hogy marad-e valami, ha minden, ami anyag, semmivé válik... Amúgy is szakadatlanul ez történik az univerzumban... Az összes égitestek a saját atomjaikat fogyasztják a sugárzásukkal, nem?

MIKLÓS: Jó, de van nekik még néhány millió-millió évre való.

CHOLNOKY (*egy ajtónál*): Ez volt a kilences? A kis optikai szobánk?

MIKLÓS: Ez. Nyitva van. *(Bemennek.)*

CHOLNOKY *(Sanyinak mondja)*: Itt voltunk utoljára együtt, 42-ben. Annával, és a nagyanyáddal, aki még gyerek volt.

MIKLÓS: Szilvia nem volt már gyerek, tizenhárom évesen...

CHOLNOKY: A háború miatt el kellett sötétíteni...

MIKLÓS: Baudelaire-t olvasott tízévesen. Aztán Leopardit... Leopardin veszekedtünk. Hogy én nem is ismerem...

CHOLNOKY: Veled civakodott mindig.

1942. Ugyanitt. Estefelé.

(Anna, Cholnoky, Szilvia, Miklós. Nagy a füst. Padilla „Valenciá”-ja szól halkán.)

SZILVIA *(parancsoló felkiáltással)*: Villany!

(Miklós az ablakot készül kinyitni. Észbe kap.)

SZILVIA: Előbb eloltani, Miklós! (Mindig elfelejtitek. Mindnyájan! - *dünnögi magában.*)

ANNA *(bólint)*: Mindnyájan. Megunódott a bombaveszély.

CHOLNOKY *(nevet)*: Ez a maga „megunódása”, Anna! Nem tudom, nem ez-e a világ megoldása? Kölcsonösen megunjuk vele egymást és önmagunkat, aztán eltűnünk, mint egy derékszögű vektorszorzat...

(Eloltanak, ablakot nyitnak. Sötétség kint is, bent is. Miklós kikapcsolja a tánczenét.)

SZILVIA: Hagyd még, Miklós! (Ez egy csudajó szám volt - *teszi hozzá.*)

MIKLÓS: Akarsz táncolni rá?

SZILVIA: A legnagyobb mértékben. Naná buzogány!

ANNA: Neked nincs benne szomorúság, Szilvia.

SZILVIA: De van. (Egy kicsi. Amennyi kell - *dünnögi.*)

MIKLÓS: Döntened kell, Cholnoky...

CHOLNOKY: Semmi sem dőlt el. Csak a sötétség van.

ANNA: Duplán. Kint is, bent is.

MIKLÓS: Döntened kell, végül is. Maradsz-e, mész-e?

ANNA: Már rég eldöntötte.

(Szilvia és Miklós táncolni kezd, bele a vaksötétségbe.)

Február. Ugyanaz, ugyanott.

(Sanyi kinyitja az ablakot.)

CHOLNOKY: Akkor már el volt döntve. *(Kinéz az ablakon. Behallatszik a déli harangszó.)* A Szeminárium megvan még?

SANYI *(Cholnokyhoz, a balján. Félig suttogva)*: Apának így nagyon rossz. Három éve. Senkije nincs. Nekem megvan ő.

MIKLÓS *(Cholnoky jobbja felől)*: Azok a földszinti ablakok ott lent. Emlékszel?

CHOLNOKY: Emlékszem. *(Sanyihoz.)* Már három éve hogy meghalt?

MIKLÓS: Három.

CHOLNOKY *(kis hallgatás után)*: Sok.

MIKLÓS: Épp elég. Tisztázódott ezalatt, hogy nem tudok meglenni nélküle. Röhej.

CHOLNOKY: Baj.

MIKLÓS: Baj. Baj, hogy az embernek számot kell vetni az egész addigi életével. Kitűnik, hogy elfuseráltad. Hogy elég gyenge dolog volt. Nem Szilvia részéről. *(Mindazonáltal - dűnnyögi.)*

SANYI: Szilvia klassz volt. Borovi Jani is megmondta: Nagyanya a legjobb fej az egész Krisztinában...

MIKLÓS: Sanyi Szilviát is haverjául fogadta.

CHOLNOKY *(Miklóshoz)*: Mi a mégis? Azt kezded, hogy „mindazonáltal”...?

MIKLÓS: Majd megmagyarázom. Hosszú. Inkább te mondd meg, miért nem sajnálsz a világmindenség semmivé válását?

CHOLNOKY: Mert amit sajnálok és ami megsemmisül, nem ugyanaz. Két különböző dolog. Ezt épp te fogod megérteni, Miklós.

MIKLÓS: A Föld hátán sikerült megakadályoznotok a nagy pusztítást - a zseniális antihidrogén köd-hálótokkal -, sikerült megbénítanotok minden magreakciót a légkörön belül, nemcsak bármilyen termonukleáris bomba működését, hanem a hasznos atomerőműveket is. Sajnáltad volna a lerombolását mindannak, amit valaha felépítettünk itt: városokat, vonatokat, hajókat, palotákat, falvakat. Pedig hiába mentettétek meg őket, a sorsuk meg van írva: ingoványra épültek mind, az ideig-óráig még tartható vagy máris elejtett munkahipotéziseink ingoványára. S ha nem holnap, hát valamikor biztosan semmivé válnak. Tudjuk, hogy ráadásul akármikor, ismert ok nélkül is összeomolhatnak a palotáid, tornyaid, hidaid, városaid...

CHOLNOKY: De állnak! *(Nevetve.)* És hogy féltjük, hogy szeretjük őket! Igaz?

MIKLÓS *(ő is nevetve mondja)*: Igaz! Állnak a feltevéseinken! Nem a valóságon. Hiábavaló minden féltésünk...

CHOLNOKY: Az egyetlen, ami ebben nem hiábavaló, a féltésünk, szeretetünk. Ha minden összeomlik, ez nem, ez megmarad akkor is. Amit érzel, nem hipotézis. A megléte mindig kétségtelenebb, közvetlenebb valóság lesz, mint az anyagi világé. Így van?

MIKLÓS: Így. A diadalmas új elmélet, hogy nem a Nap kering körülöttünk, hanem a Föld forog, sosem tudott az elegáns, áttekinthető új naprendszer modelljéül fölébe kerekedni a réginak. A Nap azóta is felkél (Keleten) és lenyugszik (Nyugaton) és a napkelte meg a napnyugta szépsége vagy szomorúsága változatlanul valóságosabb tulajdonunk, elismerem, mindnyájunknak. Az érzések azonban pontatlanok, és számunkra különben is használhatatlanok.

CHOLNOKY: Elég baj. A mi fizikánk csak azt tudja használni, ami mérhető. Holott amit látsz, hallasz, tapintasz - minden érzékelésünk -, több: mindegyik tele van (sokféle módon) nem mérhető, pontatlan, de a tapasztalat mérhető velejáróinál hitelesebb, valóságosabb, lényegesebb érzelmi tartalmakkal. A látás: az imént tisztán láttam az itt sohasem létezett üvegajtót. Vagy a hang: behallatszott a Kálvin térről a déli harangszó... Bimbamm: pontosan mérni tudjuk a két hang hullámhosszát, a levegő által közvetített rezgésszámokat. De ezenkívül, ami nem mérhető, van ennek a harangszónak egy független ráadás-közlése, egy kicsike, kicsike kis szekszeppilje - így tudom csak mondani (Anna szavával).

MIKLÓS: Értem, öregem, értem!

CHOLNOKY: Nézd, én kisvárosban nőttem fel. Délben az utcánkon két templom kezdte rá, bimbamm-bambimm, és bambimm-bimbamm: felelgetett rá a másik. Bennem ez a harangkongás se zenei, se vallásos érzést nem kelt, de van egy kedves ismerőssége - a puszta (akár semleges) - valamilyenségében, amit máig megőrzött. Nálatok nem így volt?

MIKLÓS: Dehogynem. Nekünk Nagyszombaton annyi templomunk volt, hogy kis Rómának hívták a várost. És hát a déli harangszó! Uramisten, mennyivel többet mond, mint amennyire harangütések képesek... Ha az ember egészen kicsi korában hallotta először, bimm-bamm, mit tudom én, a bölcsőben. Aztán másodszor, harmadszor - még csak ráismer. Végül megszokja, már jóismerőse, szívesen hallja. Hát jó, elfogadom a kicsike szekszeppilt, Sándor. Elfogadom: a déli harangszó - mint fizikai tapasztalat - a mérhető hangfrekvenciákon túl egy nem mérhető érzelmi tartalmat is hordoz. Gondolod, hogy ez nincs anyagból. S ennél fogva ez megmarad. Valahol, valahogyan.

CHOLNOKY: Gondolom. Épp ebben szeretnék biztos lenni. És hogy mit sajnálok? Az anyagi világegyetem, a templomok, tornyok, harangok megsemmisülése más, és más a déli harangszó szekszeppiljének semmivé válása. Én ezt sajnálnám.

MIKLÓS: De hát ez csak emlékekből áll, Sándor...

CHOLNOKY: Emlékek! Csak! Akkor már gondoljuk meg, micsoda ez a nagy megsemmisülés voltaképpen? Gondold meg: a látvány mindig megsemmisül, valahányszor nem nézed, a hang, amikor nem hallod s a többi. Minden emlék. A kísérleti eredményeinknek mi kizárólag az emlékével tudunk dolgozni. Már a skálán leolvasott számadatra, amíg feljegyezzük, emlékeznünk kell! Amit leírsz, már csupán emléke a szigorúan tapasztalati adatleolvasásodnak...

MIKLÓS *(nevet)*: És amivel ezt össze kell vetnünk, egy előző, éppoly tudományosan pontos mérésünk eredményével: az sem volt más mint írásban rögzített emléke egy előbbi skálaolvasásnak...

CHOLNOKY: Ehhez kell aztán, a nyert adatok összevetéséhez, igazán emlékeznünk, hogy mit is akarunk vele, mire gondoltunk a kísérlettel: pontosan és jól kell emlékeznünk...

MIKLÓS *(nevet)*: És ráadásul tévedhetünk is! Még maga Cholnoky Sándor is rosszul emlékezett a szárnyas üvegajtóra itt...

CHOLNOKY: Rosszul? Az üvegajtóra? Hát arra aztán fantasztikusan jól emlékeztem. Igen, stimmel: a Trefort-gimnáziumban volt! Ahová én Erdélyből kerültem. Ötödikbe. Ti már egy jó, négy éve összeszokott osztály voltatok. A fiúk nem akartak befogadni. Akkor te mellém álltál váratlanul. Nagy tekintély voltál köztük, 14 évesen már sorra nyerted az istentelenül nehéz egyetemi és műegyetemi matematikai versenyeket.

MIKLÓS: Neked volt igazad, pont egy matematikai vitában.

CHOLNOKY: Azt agyon lehetett volna hallgatni. Azt senki sem értette, csak mi ketten.

MIKLÓS: Hát lehet téged agyonhallgattatni?

CHOLNOKY: Egyszerre nagyot változott a helyzetem az iskolában. Aztán - aztán, mászkáltunk együtt mindenhova. Nomármost. *(Egy pillanatig elhallgat.)*

MIKLÓS: Nomármost? *(Sejti az üvegajtó megoldását, mert megjelenik szemében egy csillogás és egy kezdődő, öreg arcán is „grüberlis”, megnyerő mosolygás.)*

CHOLNOKY: Nomármost. Sanyi a te régi mosolyoddal nézett rám az előbb, a folyosón. Ami tele van visszatartott melegséggel - hiába leplezi, a szeme csillogása elárulja. Az arcvonásaidon kívül Sanyi még a „grüberlidet” is örökölte - a két gödröcskét a mosolya két oldalán. Nomármost. Ahol így néztek rám, ott volt valahol egy üvegajtó. Meg is találtam. Látom világosan, tisztán: kétszárnyú, fából van, festékből, üvegből. Sanyi mosolya is anyagból van: hús, bőr, arcizmok, idegpályák, trigeminus, facialis... Semmivé foszolhat vajon az arcával, gödröcskéivel együtt mosolyának az a nem mérhető, pontatlan érzelmi effektusa is, amit rám gyakorol? Nekem ez a rejtély, ez érdekel, én ezt féltem, mert úgy gondolom, hogy ebből tevődik össze az egész földi létezésem, hogy hogy éreztem magam itt egyáltalán, hogy van-e, volt-e - mondjuk így - székszeppilje a világnak, s ha igen, nem vélelem volt-e az is, feltevés, elképzelés?

MIKLÓS: Hát ez már elég régen felmerült itt, „Valencia-rejtélynek” neveztük. A többi rejtéllyel együtt. Újév napján. Lent, a matematikai szemináriumunkban - igen, az a négy ablak ott.

CHOLNOKY: A meghülyülésem rejtélyével kezdődött...

MIKLÓS: Az hamar megoldódott...

CHOLNOKY: Aztán a szilveszteréjszaka rejtélye, Annával. Az sohasem oldódott meg. Hogy jelöljük, elneveztük Kszinek -

MIKLÓS: Dzétának.

CHOLNOKY: Dzétának. Amit akkor éreztem. Nem volt rá szó. Vagy - még rosszabb, túl sok szó illett rá, és egyik se. Hát legyen Dzéta.

MIKLÓS: Ezen előbb összevesztünk. A Dzéta kompromisszum volt. A felcserélt drótokon is összevesztünk. A meghülyülésed rejtélyén nem. Megoldotta a kollegina...

1928. január 1. Matematikai Szeminárium.

(A Pázmány Péter Egyetem nagy, tágas földszinti termében vagyunk. A helyiség most üres. Aki csupán hallgatja a párbeszédet, ezt kiveheti abból, hogy a szavak finoman visszhangoznak: kivált az Első Diáklány üde, csengő kamaszlány-hangján, ahogy erélyesen folytatja a magyarázatát a mellette álló kollégájának. Aki nézi is őket, láthatja, hogy a fiú inkább a lány mögött áll a kis háromlábú fekete táblánál, fehér laboratóriumi köpenyben. Ő huszonkét éves, a táblán pedig háromsornyi abrakadabra olvasható.)

ELSŐ DIÁKLÁNY: Mi van itt rejtély? Nagy ku vesszős egyenlő integrál divergencia pé, dé tau: Mi ez a zene?

(Mert ugyanekkor hallatszani kezd, a falon át, egy táncdal.)

A FIÚ: Jó... node?

ELSŐ DIÁKLÁNY: Vagyis kis ku egyenlő a feszültség vektor-divergenciájával, igen? Mi ez a zene?

A FIÚ *(a háta mögül)*: A Valencia. És ez a jobb oldali kifejezés? Hova lett?

ELSŐ DIÁKLÁNY *(perdül egyet a sarkán, megrökönyödve szembefordul a fiúval)*: Az Isten szerelmére, Cholnoky! Az E és a H merőlegesek! Ez a skaláris szorzat is eltűnik...

CHOLNOKY *(örömmel)*: Hja úgy! No Végre! Kösz.

ELSŐ DIÁKLÁNY: Ember, ezt maga adta elő nekünk tavaly.

CHOLNOKY: Én??? Tavaly???

ELSŐ DIÁKLÁNY: A prof Gyallai helyett magára bízta a matrix mechanikai gyakorlatokat.

CHOLNOKY: Vagy úgy. Csakugyan.

ELSŐ DIÁKLÁNY *(közben veszi fel a télikabátját)*: Mi van magával? Cholnoky!

CHOLNOKY: Elmebaj.

ELSŐ DIÁKLÁNY: Demencia? Súlyos?

CHOLNOKY: Súlyos. De kösz, hogy megoldotta a rejtélyt!

(Ajtó nyílik, csukódik. Látható egy Cholnokyhoz hasonló fiatalember, aki rázza le magáról a havat.)

ELSŐ DIÁKLÁNY: Még jó, hogy bejöttem ma. *(Nevet.)* Megyek. Itt a barátja. Csak ne mondja azt, hogy rejtély. A matézisben nincsenek rejtélyek, kollégám, igen?

MIKLÓS *(ahogy a távozó lány elmegy mellette, nem állja meg, hogy vissza ne feleseljen neki)*: Nincsenek, csak a Fermat-tétel, igen? meg a Goldbach-sejtés, igen? meg a páratlan tökéletes számok létezése meg a többi, igen?

CHOLNOKY: Ne komiszkodj vele. *(De a lány már betette maga mögött az ajtót, meg se hallotta Miklóst.)* Jó gyerek.

MIKLÓS: Jó nagyképű. *(Veti le a kabátját.)* Hullaálmos vagyok.

CHOLNOKY: Én se aludtam többet, mint te. Gondolkoztam ezen a vidéki álláson. Megpróbálom mégis. Hm? *(Miklós nem felel. A táblán nézi a három sort. Cholnoky elneveti magát)*: Nézed, amit felírtam?

MIKLÓS *(nem érti)*: Mi van vele?

CHOLNOKY: Várj! Mert mi történik? Te nem jössz, de beállít Péter, becipeli a szomszéd szobába azt a diktafonkorongos masináját, amit a mi optikai laborunkban tart. Mondom: Mi van? Lehoztad? Nem láttad Gyallait? Nem. Senki sincs az emeleten. No jó. Aztán nézem a táblán megint, amit felírtam - és, mi az isten-csodája ez? gondolom, itt a harmadik sorban?

MIKLÓS *(nézi)*: Nem értem. Mit akarsz vele?

CHOLNOKY: Hová lett a jobb oldalról ez a tag?, gondolom magamban.

MIKLÓS: Hogyhogy? Hát ez a szorzat nulla, derékszöget zár a gót E és H. Vagy nem?

CHOLNOKY: De igen. Csak én közben elfelejtettem.

MIKLÓS: Mi ez a zörej? Álmos vagy te is.

CHOLNOKY: A Péter. Még mindig a Valencia. *(Idegesen.)* Gyerünk, Miklós! Már egy negyedórát elloptunk itt. A Kovács Péter hangfelvevő korongja. Most visszajátssza.

MIKLÓS *(közben benyit a kishálóba, és beszél)*: Szevasz, Kovács. Jó reggelt.

PÉTER *(enyhén racsol, és nagyon álmos ő is)*: Szevasz. Jó heggelt.

MIKLÓS: Lehoztad a kilencesből végleg ezt az ízét?

PÉTER: Le.

MIKLÓS: Nem szabadalmaztatod? A His Masters Voice már rég alkalmazza. Mi? Már ősrégen használják, mi?

PÉTER: Igen, őshégen, tavaly óta. *(Becsukja az ajtót.)*

CHOLNOKY: Mondom, gondolkoztam ezen a vidéki álláson, Miklós. Mégis megpróbálom.

MIKLÓS: Hallottam. Álmos vagy te is, Cholnoky.

CHOLNOKY *(közben ajtót nyitnak-csuknak. Megy fel a lépcsőn Miklóssal)*: Megint mindenki undok vagy, Miklós.

MIKLÓS: Milyen legyen éhgyomorral? Ezt a Pétert senki sem szereti rajtad kívül.

CHOLNOKY: Mert racsol, és gazdag ember az édesapja. És tehetséges fizikus. Irigylük. De jó gyerek.

MIKLÓS: Neked mindenki jó gyerek. Még Gyallai is. Mit rohansz úgy! *(Szuszog egyet, ahogy felérték.)*

CHOLNOKY: Nézd, úgy számolom, hogy ezzel a második sorozattal már tíz-tizenkét nap alatt megvagyunk. Lerázzuk a nyakunkról az egészet februárig... *(a kulcsával próbálgatja közben kinyitni az ajtajukat, - ami nem megy)*. Ez nem nyitja, az én kulcsom! Mi a nyavalya... Próbáld a tiédre, Miklós.

MIKLÓS *(próbálja, nem nyílik)*: Nem nyílik. Nem te zártad be az éjjel? Ti jártatok itt éjféltájban Annával. Láttam. Elrontottátok a zárat. Anna az egész szilvesztereste alatt nem tágitott mellőled. Láttam. Te se Anna mellől. Táncoltál vele, hurcoltad, éjfél előtt eltűntetek a nagy lakásból. Nem is ismertétek egymást azelőtt. - Ez se jó *(másik kulcsot próbál)*.

CHOLNOKY: Ő volt a meglepetés, mert előbb jött haza, mint ahogy várták. Mindenki ünnepelte. Ő nézgelődik, észrevesz engem - akit nem ismer, és aki nem ünnepli. Jön hozzám egyenesen, ülünk le bent. Miért hagyta ott a sítúráját? Ő könyvkötő, a mestervizsgáit már mind letette, csak egy, az aranyozás kell még, és az holnapután lesz. A barátnőjétől kapta a tippet tavaly, érettségi után, és azóta nála dolgozik, a Ferenc József rakpart és a Havas utca sarkán, prima kis könyvkötészetük van. *(Beköti ingyen a ronggyá szétment könyveimet is.)* Ugyanis el kell szabadulnia hazulról. A családja szörnyű. Bátyja, húga, apja. Ügyvéd. Gyűlöli. Ezt még senkinek nem mondta el. Nekem aztán részletesen. Menjünk táncolni, jó? Én nem tudok. Dehogynem, megtanítom. Hát mentünk.

MIKLÓS: Éjfél előtt kitáncoltatok a folyosóra, és eltűntetek, mint a - *(lenyomja az ajtajuk kilincsét, nyílik)*: Nem volt bezárva! Jók a kulcsok. Hülyék vagyunk - - - Eltűntetek, mint a kámfor, valahová. De hová? Hol voltatok éjféltájban?

CHOLNOKY: Itt.

Február. Ugyanitt.

CHOLNOKY: Az a vidéki állás, Miklós. Te a meghülyülésemhez soroltad azt is.

MIKLÓS: Hát összefüggött vele, nem?

CHOLNOKY: Bizonyos tekintetben. Azonban én vidéki fiú voltam, nekem mást jelentett, mint neked. Gyulafehérvárt nőttem fel, tudod. Mi az Alsóvárosban laktunk, az Ompoly bal partján, a falusias, széles Novák Ferenc téren. A Cholnoky unokatestvéremék közel hozzánk - a Mátyás téren. A Balikó fiúk még közelebb, a református paplakban. Három biciklijük volt, az egyiket mindig kölcsönadták nekem. A két nagyobbik fiúval bejártuk az egész csodálatos környéket. De beugrottam hozzájuk a kerékpárért olyankor is, ha el akartam érni a pesti gyors érkezését, és már elharangozták a delet. Az állomás kis újságos bazárja kapta meg ugyanis azonnal a frissen érkezett új Nick Carter-példányokat. Ha tizenkettő után nyolc-tíz perccel ott vártad a vonatot a fatornácon, biztosan nem maradtál le az új számról. Ami néha folytatása volt az előzőnek: mint egyszer karácsony előtt, biciklin a nagy hóban is éppen elérted, fűjt, gőzfelhőket pöfögött a mozdony, veled lihegett, de meglett a Nick Carter és a jó karácsonyod. Nick segédje, Patsy Murphy, és a szép húga, Ida Carter nagy életveszélyben maradtak legutóbb. Hobokenben? Vagy Bronxban? Ahol ismerted a járást. Ez is mind benne van a déli harangszóban, New York, New Jersey, Manhattan utcái - meg a rokonok, ismerősök, jóbarátok lakásai a ti utcákon, ahol végigszáll a templomtornyokból a bimmbamm-bammbimm: és megmarad a kicsike székszeppilje akkor is, ha Gyulafehérvár helyett a Kálvin téren kongatják.

MIKLÓS: És szeretnéd, ha megmaradna az univerzum szétesése után is.

CHOLNOKY: Szeretném, igen. Nézd, azáltal, hogy 12 éves korom óta soha többé nem láttam viszont, nem járhattam az utcáin, Gyulafehérvár számomra fizikailag megsemmisült. Létezésének a valószínűsége a nullához tendál. Az anyagi univerzum semmivé válása sem fogja ennél jobban megsemmisíteni. De ami nekem a szülővárosom igazán volt, az megmaradt. Megvan. Megvan ma, s miért ne lenne meg holnapután?

MIKLÓS: Jó. Megmarad nekünk ez, az. Neked mire kell, Sándor?

CHOLNOKY: Mondom, én azt képzelem, hogy ezekből a megmaradókból tevődik össze az egész személyes létezésem a világban. Összesítve ért-e valamit? Hogy éreztem itt magam egyáltalán?

MIKLÓS: Egyáltalán és összesítve. Az egészet. Értelek. Ezért nyomozod a Valencia-rejtélyt, és a Dzétát, ami a legstabilabban létező, ámbár (a maga módján) a déli harangszó székszeppilje is elég stabil, úgy látom. A vidéki állást viszont el kellett volna fogadnod Kiskunmajsán - ott is szól a harang...

CHOLNOKY: Kunszentmiklóson.

MIKLÓS: Azonban csak egy élete van az embernek, gondolom. Nem baj, mert csak egyet tud elrontani. Nekem talán azzal sikerült, hogy én kettőből akartam valami jó dolgot csinálni, s erre föl mind a kettőt elfuseráltam. A matézist is, és a saját életünket is.

CHOLNOKY: Marha ember! A nem-lineáris operátoregyenleteidet máig használjuk...

MIKLÓS: Persze - hasznos kis vacakságok -

CHOLNOKY: Ej, hát végül is te voltál a legelső, aki az axiomatika terén -

MIKLÓS: A második, Gödel után -

(Sanyi előszedett valamit Miklós asztaláról, és elébük rakja.)

CHOLNOKY *(nagyot néz)*: Ez meg mi?

MIKLÓS *(gyorsan közbevág)*: Semmi, semmi! Jenmin Jibao, egy régi szám. Elkezdtem egy kis cikket fordítani benne. Sanyival nekigyürkőztünk tanulni egy kicsit kínaiul. Neki hasznára lehet.

SANYI: Nem az! - *(egy kínai könyvet mutat Cholnokynak.)* - Ez! Apa híres könyve. Most megjelent Pekingben is...

CHOLNOKY: Amit a neved helyett mint „Második Méliusz-Juhász-tétel” adtál ki. Matematikai tanszékek nemigen lehetnek meg nélküle, még Kínában sem... ma már -

MIKLÓS: Igen. Már mindenki unja rég. Én is. És mindez nem segít azon, hogy az életem főművét elkontárkodtam. Most ez a három év világossá tette, hogy ez lett volna a főművem: Szilviával úgy élni, ahogy az ő gyerekes, irreális szerelme elképzelte. Soha semmi haszna belőlem nem volt. A munkám nem érdekelte, amiben igaza volt, és ha számot vetünk a közös életünk harminchat esztendejével - hát? -

SANYI: Jaj, apa! Ez nem így volt. Ő nagyon büszke volt rád mindig, csak sosem mutatta. Tudod, milyen volt. De nekem elmondta négyszemközt, mennyire bámulta a bátorságodat, s hogy amikor elvették a katedrádat is, az évtizedekig tartó mellőzést, megaláztatást te milyen csodálatos lelkievedéssel viselted el.

MIKLÓS: Ezt mondta? Te azokról az éveinkről nem tudtál. Mire felcseperedtél, már újra elismertek - de hát - ő erre fűtyült.

SANYI: Dehogy fűtyült, apa. Nagyon is számon tartotta az elismeréseket, hogy próbálnak jóvátenni egy keveset. Most ennek a pekingi kiadásnak is nagyon örülne! Hisz tudod jól...

MIKLÓS: Lehet. Tudom. De ha mindent összegezzünk, marad: hogy nem a matematikát kellett volna próbálnom megszerettetni vele, hanem magamat. Engem magamat. Számot kellett vetnem, mondom, a közös életünk egészével. *(Cholnokynak mondja:)* a kis szekszeppilekkel, izolált Dzétákkal, amikből szerinted végül az ember egész létezése összetevődik. Jelöljük ennek az összefüggő teljességét (ha van) szintén csak betűvel. Például (- nem túl ötletesen -) nagy Szigmával. Hát ahogy mondom, az életem szummázása, nagy Szigmája elég gyenge dolog volt.

CHOLNOKY: Mondani mondtad. De hozzátettél egy „mindazonáltal”-t.

MIKLÓS: Van egy „mindazonáltal”. Majd elmondom. Hosszú. Tulajdonképpen ezért vettem fel, hogy vezessük be ezt a Sigma kifejezést vagy operátort. Hogy végül is milyen volt összegezve 36 évünk Szilviával, ebből legfeljebb száz-kétszáz mozzanatot tudsz számba venni. És volt óránként, talán percenként ennyi. S van, ami eszedbe se jut, van, amiről nem is tudtál - egy váratlan jázminillat egyszer, vagy csak füstszag valahol, szúrós szalmiákszesz, éter, nedves avar, rohadt körte szaga - miként a harangszó disz-cé, cé-disz kongatása, meg a ragyogás egy fiú pillantásában: kihagyhatatlan tartalom. Nélkülük hamisan összegezed (esetleg) gyenge dolognak a létezésedet a világban. Hát tegyük fel, hogy van az agyad mélyén, a lelked, szíved, gerincd, gyomrod mélyén egy mindent összesítő Sigma érzés, ami hiánytalanul összefoglalja és egybeolvasztja a létezésed egészét. Tegyük fel.

CHOLNOKY Tegyük fel. Én szívesen felteszem. De ez olyan, mint mondjuk a Goldbach-sejtés kellemetlen eldönthetetlensége, hacsak nem találunk egy példát a cáfolatára.

MIKLÓS: Találtam egyet - „mindazonáltal” -, Sándor. Figyelj ide. Két hete eszembe jutott álmomban a következő filmtöredék: (Vagyis ez történt velem:) Késő őszi este egy nagy tér sarkán ácsorgok. Szilviát várom. Biztosan meg fog jönni. Egymagamban ödöngök a kihalt utcákon. A téren taxiállomás. Mozi - vacak kis mozi - a mellékutcában. Sötétszürke a november. Esik? Nem esik? Nem esik, az ernyőm a karomon. Mondom Szilviának: Nem valami jó film megy - (nem is volt aztán valami túl jó) -, de, mondom, gyerünk, vettem jegyeket, jó? „Remek” - bólint. Ez az ő szava volt arra, hogy oké, nem bánja, egye fene. „Remek.”

CHOLNOKY (*kis nevetéssel*): Emlékszem! Már mint gyerek ez a „remek” nála azt jelentette, hogy rendben van, ha nem is remek, de jóváhagyja, elfogadja.

MIKLÓS: A különös, hogy ez a kurta kis filmtöredék nem volt jellemző az életünkre. Biztosan vártam rá utcasarkon, mentem vele moziba, de ritkán, nagyon ritkán. Hogy a kis jelenet megtörtént-e valaha a valóságban, vagy csak az álom zseniális műve, ezt felébredve már nem tudtam megmondani: Ugyanekkor élesen és egyértelműen egy hiánytalan nagy Szigma volt összefoglalva és egybe sűrítve benne. Szinte pár méter filmszalagon, azt kell mondanom. A sötét novemberi este. Ácsorgás egymagamban. Szürke, kihalt tér, utcák. A vacak kis mozi. Szilvia, aki megjön, és rám hagyja. Pusztán ennyiből sikerült az egész életünk nagy Sigmáját művészien egybefoglalni az álom mozijának. Valamin neveltünk még. „Fizettél hídpénzt?” - kérdi. Nem. „Oké.”

CHOLNOKY: Így, ahogy elmondod, talán tényleg filmen lehetne csak ilyen kevés eszközzel megcsinálni.

MIKLÓS: Az álom Sigmája nekem helyretette - mégis - az életünk szürke, szegényes, borús összegezését: igen, ilyen volt, és ezt mégis szívszorongva visszavágyod. A Szigma tele volt tárgy nélküli nosztalgiával. Névtelen, mély sóvárgással. Talán csak a késő őszi este után. A vacak mozi után. A kihalt utcák szomorúsága után. De hát ezt csak az álmod érezte? Nem. Én. Felébredve ugyanez a sóvárgás bennem maradt. Olyan tisztán és élesen, mint az álombeli tér sarkán. Ha akármikor megkérdezel, visszavágyom-e úgy, ahogy volt, kezdjük-e előlről újra Szilviával ugyanazt a nem-valami-csodás életünket, ő bólintana: „Jó. Remek” - mert ez is benne volt az álom-moziban. Sőt, egy „oké”-val hagyta helyben, hogy nem fizettem hídpénzt.

CHOLNOKY: Szerencsére az álmod okosabb nálad, Miklós. Hát ettől megnyugodhattál?

MIKLÓS: Nagyon.

CHOLNOKY: Mi volt az a „fizettél hídpénzt?” kérdés?

MIKLÓS: Ez jelentett valamit, de csak mi tudtuk, hogy mit. Volt ilyen kulcsbeszédünk, hogy más ne értse. „Janina-Riz-Abadie”, meg „Mi az, olcsóbb a hal?” A „Fizettél hídpénzt” nekünk jelentett valamit, se hidat, se pénzt, hanem olyasmit, hogy „Elintézted Panka beiratkozását?”, vagy „Menjünk el XY-ékhoz holnap?” - igen vagy nem. - Hanem - az álomban nemmel - feleltem - ez akkor mégis rossz... így mégsem jó... Nem is tudom...?

SANYI: Jaj, apa, összekevered, drágám! A „Hídpénz” egészen más dolog volt, mást jelentett, az tényleg hídpénz volt!

MIKLÓS: Hogyhogy? Ezt nem értem, kisfiam...

SANYI: Nem emlékszel? Egy kis kerek, kopott érme, közepén lyukkal... Valódi hídpénz -

MIKLÓS: Valódi? Nem értem. De akkor is... igennel kellett volna felelnem...

SANYI: Dehogysis! Az az ő talizmánja volt, te adtad neki...

MIKLÓS: Talizmánja? Szilviának? Mikor volt Szilviának talizmánja? *(Most már láthatóan összezavarodik.)* Egy hídpénz?

CHOLNOKY *(Sanyihoz)*: Hagyd apádat, Sanyi. Csak felizgatod. A hídpénz, kövezetvám akkor már rég megszűnt. Szilvia születése előtt tíz évvel már nem szedtek sehol hídpénzt.

MIKLÓS: De hát Szilviának soha semmiféle talizmánja nem volt! Ő úgy lenézett minden babonát, kabalát, bűvös tárgyakat, számárságokat, tudod jól, fiam!

SANYI: Igen, apa. Tudom.

CHOLNOKY: Ne lovald bele magadat, édes jó öregem. Szilvia álmodban helyére tette az életetek dolgait: Oké volt (az ő szavával): Oké volt, sőt, mágikus volt. És ez az igazság, Miklós.

MIKLÓS *(elmosolyodik)*: Hát mágikus aztán nem volt!

CHOLNOKY: Térjünk vissza rám... Hogy állunk az én nagy Szigmámmal? Mit toltam el én? Az a vidéki állás. Azon múlt vajon minden? Mikor másodszor mondtam neked, legyintettél: „Hallottam. Álmos vagy te is. Ezt álmodtad...”

MIKLÓS: Álmodtad. De hosszú, kalandos folytatása volt. Felrobbant egy katódcsövünk. Megsebesültél. Itt a kis kilences laborban...

CHOLNOKY: Itt.

1923. január 1. Ugyanitt.

CHOLNOKY *(folytatva a rábeszélést)*: Nézd, Miklós, neked is jó, ha ezzel a szériával minél hamarabb végzünk. Marad négy hónapunk tisztán a disszertációhoz. Február, március, április, május - majdnem négy!

MIKLÓS: Rendben van.... Csak hát? (Valami ellentmondás van itt:) Te... Sándor! Komolyan mondtad, hogy mégis elvállalod azt a kisegítő tanári állást nem-tudom-hol?

CHOLNOKY: Kunszentmiklóson.

MIKLÓS: De hát akkor nem folytathatod itt, amibe belekezdted.

CHOLNOKY: Tudom.

MIKLÓS: És ahhoz mi a francnak a doktorátus? A prof ide venne maga mellé. Mondta. És imádod őt.

CHOLNOKY: Mondta. Imádom. De csak fizetés nélküli gyakornok lehetek.

MIKLÓS: Bánod is te. (Egy-két év, csak, és - - -)

CHOLNOKY: Bánom.

MIKLÓS: Ó, ohó! Értem. Már értem!

CHOLNOKY *(zavartan)*: Nézd, anyám eltartana valahogy tovább is... a doktorátus is az ő kedvéért kell... de röstellem, hogy felnőtt férfi vagyok, és ahelyett hogy én segíteném, tartanám el...

MIKLÓS: Itt voltatok Annával éjfélkor? Itt?

CHOLNOKY: Itt.

MIKLÓS: Itt? Mi a szösznek? Hogy megmutasd Annának? Jó, jó. Akkor ti hagyátok nyitva az ajtót.

CHOLNOKY: Nem hagytuk nyitva. Mártának, a házikisasszonynak kellett volna egy darab villanydrót a hangszóró meghosszabbításához, de végül...

MIKLÓS: Nem igaz! Vagy mellébeszél, Cholnoky!

CHOLNOKY: Hová lettek innét a jegyzetek? A kis asztalon hagytuk, nem?

MIKLÓS *(megtalálja)*: Tessék. Megvannak. *(Szünet.)*

CHOLNOKY: Hát mellébeszélék, no. Hát kijöttünk a nagy zshivajból. Anna akart mondani valamit.

MIKLÓS: Mit?

CHOLNOKY: Fontosat. Gyerünk, Miklóskám, hagyhatod úgy, ahogy van, ezt az ívspektrumot még egyszer megcsináljuk, jó? (az előző nagyon rossz felvétel volt - -)

MIKLÓS: Jó. Pocsék volt. Akkor adom a jó német filmet hozzá.

CHOLNOKY: Mennyi van még? Nem ártana egy-két szikra-spektrumot is újra csinálni, a réz elég gyenge - -

MIKLÓS: Már kapcsolod? *(Megnézem.)* A réz? Hagyjuk, elmegy az. Mi volt olyan fontos beszélőnivalótok Annával itt éjfélkor? Nagy szerelem, igaz?

CHOLNOKY: Nem. *(Finom zúgás, zümmögés indul.)* Megvan az anódfeszültség?

MIKLÓS: Megvan. Ha nem nagy szerelem, akkor micsoda?

CHOLNOKY: Nem tudom. Szerelem, az más. Az ember ölelni-nyomkodni-csókolni akarja a lányt.

MIKLÓS: Az kis szerelem csak.

CHOLNOKY: Nagyobb, amikor azt akarod, hogy mindig együtt legyetek. Mindig veled legyen.

MIKLÓS: Szóval úgy érzed, nem tudsz megleenni nélküle.

CHOLNOKY: Nem. Nem tudom, öregem.

MIKLÓS: Nem tudod, mit érzel?

CHOLNOKY: Azt tudom. Csak fogalmam sincs, hogy micsoda?

MIKLÓS: Tisztázzuk: foglalmad sincs, hogy micsoda, amit érzel.

CHOLNOKY: Pontosan. Ez a helyzet. Nézd, édes öregem: ölelni-csókolni Annát? Ehhez az kell, hogy velem legyen. Akarom, hogy mindig velem legyen? Ehhez az kell, hogy legyen.

MIKLÓS: Hogy legyen?

CHOLNOKY: Igen. Ez amit biztosan érzel: akarom, hogy Anna legyen. - *(Létezzen a fizikai világban. Csak erre van szükségem. De erre feltétlenül.)*

MIKLÓS *(nevet a barátján)*: Hát találtál szépen egy határértéket *(Cholnoky-féle)* rekurzív definícióval az érzésedre. No végre, kezddhetjük. Úgy látom, megindult az emisszió. Oltom a villanyt.

CHOLNOKY: Várj. Nem elég. Közelíts egy kicsit az izzószállal!

MIKLÓS: Mi van ezzel? Talán nincs eléggé evakuálva? De tegnap jó volt. No? Oltom a villanyt.

CHOLNOKY: Várj. Jó, itt van a kezem ügyében minden. Lehet. *(Szünet. Vaksötétség. Csak a készülékek halvány zúgása hallatszik.)*

MIKLÓS: Miért kormozódik az üveg?

CHOLNOKY: Hol? Én nem látom. *(Kis szünet.)*

MIKLÓS: Kormozódik.

(Kis szünet. Hirtelen tompa kis robbanás, üvegcsörömpölés, és:)

CHOLNOKY *(felszisszen)*: A fene - - - Kapcsold ki! Miklós! Gyorsan! Kapcsold ki!

MIKLÓS: Úristen! *(A zúgások két kapcsolásra elhallgatnak.)* Mi történt? Villanyt gyújtok - - -

CHOLNOKY: Ne! Várj, Miklós! Tönkremegy a jó filmünk. Előbb kisedem így sötétben.

MIKLÓS: Cholnoky. Megsebesültél? Az arcod - - -

CHOLNOKY: Mégis meggyújtottad, jaj öregem... Semmi, kis karcolás...

MIKLÓS: Vérzik az arcod. Mutasd! A nyakad is. Ne nyúlj a szemedhez!

CHOLNOKY: Szétpattant ez a nyavalyás - - -

MIKLÓS: Ne mozdulj! Szólok az altisztnek. Maradj így, amíg jövök! Ne nyúlj a szemedbe! Érted! Sándor!

CHOLNOKY *(halkan)*: Értem.

(Ajtó, dobogó lépések.)

MIKLÓS *(már a folyosón)*: Krepák bácsi! *(Fut tovább.)* Krepák bácsi! Szaladjon telefonálni! *(Távolodik a hangja, ahogy fut tovább.)* Felrobbant az egyik katódcsövünk! Cholnoky kolléga megsebesült! *(Elhal a kiáltása...)*

1928. január 3.

(Kórházi szoba a Szemklinikán. Estefelé. Ablak nyitva az Üllői útra, ahol minden csupa hó.)

ANNA *(feláll)*: Becsukom az ablakot.

KOVÁCS PÉTER: Hagyja! Majd én!

CHOLNOKY *(ágyban)*: Bejön a nővér, és megint letol mindnyájunkat.

ANNA: De most már hideg van itt, lehűlt a szoba...

PÉTER *(ráadja a kabátját)*: Bújjon bele. Aztán ügyis megyünk már.

ANNA: Csak menjen, Péter. Én még maradok.

PÉTER: Épp elállt a havazás. Ez olyan tél, hogy nemcsak a váhos, egész Euhópa hó alatt, Monte Cahlo, Hóma, London, Páhis. Mahad? Hát - - - Szevasz, Cholnoky! Bejön a bahátod is.

CHOLNOKY: Miklós? Igen, mondta. Szevasz, Péter. Kedves voltál.

ANNA: Isten vele, Péter. *(Ajtó csukódik.)* Ő mindig kedves. Szeretem.

CHOLNOKY *(elégedetten)*: Mégis kidobta. Tudja, én is szeretem Pétert, sőt Miklós szerint rajtam kívül senki más. Örülök, hogy ebben akkor így hát ketten vagyunk magával, Anna. *(Nevet.)*

ANNA: Ketten. *(Nevetve.)* És maga milyen elégedett ezzel a kórházzal, sebesüléssel, Cholnoky!

CHOLNOKY: Hát tényleg, jókedvem van - miért ne lenne?

ANNA: Miklós azt mondta, csak a jobb szeme sérült meg. Miért van bekötve mind a kettő?

CHOLNOKY: Mert összefüggnek, az orvosok szerint. Holnap leveszik az égészet, és kapok zöld szemüveget egy időre, azt is mind a két szememre.

ANNA: Ennek már előre örül! Látom magán, Cholnoky! Mondja, miért van az, hogy maga mindenkinek csak Cholnoky? Senki nem szólítja soha a keresztnévén?

CHOLNOKY: Nem tudom, miért. Ez csak így van, és mindegy.

ANNA: Talán a név miatt. Tiszta daktilus, jól lehet mondani: csolnoki! csol-noki-csol-noki!

CHOLNOKY *(nevet)*: Nem, mert az unokatestvéremet például, Cholnoky Gábort, a csillagászt, mindenki a keresztnévén szólítja. Nekem Miklós néha Sándort mond, de csak amikor erőszakos akar lenni valamivel, vagy amikor mit tudom én, gyengéd barátságból? - bele akar szólni a magánügyeimbe.

ANNA: Nézze, nagyon elegáns lesz a sötét szemüveggel (egy fekete kötés a félszemén, kalózkapitányi, az se lenne kutya - *dünnögő*), és én csak irigykedésből bosszantom, édes Cholnoky! Ez a bekötött két szeme is elegáns - - -

CHOLNOKY *(nevet)*: Már észrevette, hogy milyen elégedett vagyok vele, egy csöppet se bánám, csak - - - csak - - -

ANNA: Csak?

CHOLNOKY: Csak beszélgetni más így, hogy nem látom magát.

ANNA: Igen, igaz, más. Rosszabb? Nekem is. Tudja mit? *(Feláll.)* Behunyom a szemem, és odaülök az ágya szélére. Jó?

CHOLNOKY: Jó. *(Olyan halkán mondja, hogy meg sem lehet hallani.)*

ANNA: No? Nem is felel?

CHOLNOKY: Jó. De nem ez a szó rá. Másrészt, már ide is ült.

ANNA: Így már beszélgethetünk tovább.

CHOLNOKY: Behunyta a szemét?

ANNA: Be, mind a kettőt!

CHOLNOKY: Jó. Most úgy vagyunk, mint éjfélkor a kilencesben, mikor eloltották a villanyt az egész emeleten. Mind a ketten a sötétségben. Beszélgethetünk tovább.

ANNA: Így már beszélgethetünk tovább.

(Csönd. Az Üllői út utcazaja távolból és alig-alig hatol ide. Talán Anna közben már be is csukta az ablakot. Talán a kabátját is ledobta újra, és csak ül szóltanul, behunyt szemmel. Cholnoky pedig csak fekszik hanyatt bekötött szemmel.)

ANNA *(egyszerre szólal meg Cholnokyval, egyszerre nevetik el magukat a helyzeten: miután szépen megegyeztek, hogy így már beszélgethetnek tovább, egyikük sem szól egy szót sem):* Ejnye...!

CHOLNOKY: No ez aztán! - - - jó beszélgetés!

ANNA: Hát...? Meg se szólalunk, pedig fontos dolgokat akartunk mondani, nem?

CHOLNOKY: De igen! Nagyon fontos dolgokat.

ANNA: Gondolkozzunk! Szentigaz, hogy ezen gondolkozni kell egy darabig.

CHOLNOKY: Én gondolkozom, Anna. Egyfolytában.

ANNA: Ej, hát akkor mondja, amit gondol, Cholnoky!

CHOLNOKY: Azt nem tudom mondani.

ANNA: Miért ne tudná?

CHOLNOKY: Mert nem szavakat gondolok.

ANNA: Az a baj, hogy én se. Jó, gondolkozzunk tovább mind a ketten.

CHOLNOKY: Igen. Ez olyasféle, mint egy beszélgetés.

ANNA: Nem tudom, nem jobb-e - - - Kinyitom a szemem, de csak addig, amíg becsukom az ablakot. *(Feláll.)*

CHOLNOKY: De üljön vissza mellém.

(Anna visszaül, behunyja a szemét, és újra nagy csönd, amíg meg nem érkezik Miklós, a zajos módján.)

MIKLÓS: Cholnoky! Anna! Megvan a bizonyíték Gyallai ellen! Elhoztam. Édes öregem, ez - - - *(Észreveszi őket, ahogy változatlanul vannak.)* Hé, mit csináltok? Megnémultatok? Anna, miért tartja behunyva a szemét?

ANNA: Beszélgettünk. Most már kinyithatom. Mi van az izével?

MIKLÓS: Beszélgettek? Teljes szótlanságban? Ezért hunyta be a szemét?

CHOLNOKY: Hagyd őt, Miklós. *(Annához.)* Az a rögeszméje, hogy a tanársegéd csinált valamit a készülékünkkel, és őt akarta így meggyilkolni - vagy engem. Holott világos, ami történt: a pozitív anód negatív töltést kapott. Megrepedt az üveg, és szétment. Vagyis elcseréltem kapcsolás előtt a pólusokat. Máshol járt az eszem. Tisztán az én hibám volt, ezért nem bánom, hogy nem Miklós kapta az arcába, hanem én - - -

MIKLÓS: Nem cseréltél el semmit, Cholnoky. Ellenőriztelek! Ahogy mindig ellenőrizzük egymást - akkor is, ha nem jár másutt az eszünk.

CHOLNOKY: Gyűlöli Gyallait, mert volt egy csúnya ügyük - - -

MIKLÓS: És mert olyan ocsmány kemény képe van azzal a férfias bajuszával - - -

CHOLNOKY: Nem kellett volna belékötnöd.

MIKLÓS: Nem? Nem volt goromba, nevetlen, minősíthetetlen -

CHOLNOKY: Veled nem.

MIKLÓS: Velem is, meg a két lánnyal. *(Dühösen szedi elő a táskájából a két drótot.)* Most itt a bizonyíték! Majd Anna megnézi. Ez csak két vacak kis meghosszabbítás. *(A lánynak magyarázza.)* Slendrián dolog, színes szigetelésű kellene. Nincs. No, hogy megkülönböztessük őket, mindig a katód végére kötöttünk egy kis csomót. Igaz, Cholnoky?

CHOLNOKY: Igaz. Ezt cseréltem fel - - -

MIKLÓS: Nem cserélted fel! A csomókat kötötte át valaki az anódra! A drót ki van oldozva, látszik jól a gyűrődés helye, ahol a csomó volt azelőtt. A másikon pedig egy új, laza hurok van!

CHOLNOKY *(most már megdöbben)*: Ez nem lehet!

MIKLÓS: Anna, látja? Odaadom Sándor, kitapinthatod! Itt, érzed a kibogozott csomó helyét a dróton?

CHOLNOKY *(érzi)*: Ez képtelenség, Miklós! Ezt ki csinálhatta? És miért? Viccből?

MIKLÓS *(Annának mondja)*: Olyan, akinek bejárása van a laboratóriumba fent; olyan, aki bosszút akar állni rajtam, és félti Cholnokytól a helyét a tanszéken, olyan, aki - - -

CHOLNOKY: Miklóskám, kapcsoljuk ki a Gyallai-komplexumodat - - -

MIKLÓS *(nagyobb hangsúllyal, Annának)*: Olyan, aki nemrég lehordott bennünket a slendriánságért, hogy csomóval jelöljük meg a katódágot, és figyelmeztetett, nagy hangon, hogy minél többen hallják: „Egyszer el fogják tévesztetni, és komoly baleset lehet belőle!” - Egy kis alibi-előkészítés, nem?

ANNA: Hát... ha ez az előzménye, ez csakugyan különös.

CHOLNOKY: Gondoljuk végig józanul. A mi csomónkat valaki csakugyan átkötötte az anód-ágra. Sajnos ez nem vitás. Kinek volt kulcsa egyáltalán a kilenceshez?

MIKLÓS: Nekünk, Gyallainak és a profnak is, azt hiszem.

CHOLNOKY: Lehet, hogy Krepáknak, az altisztnek is van. És Péternek?

MIKLÓS: Neki nincs. De másnap reggel fent járt, mielőttünk.

CHOLNOKY: Csak az elektromágneses hangfelvevőjét hozta le. De hogy ment be?

MIKLÓS: Talán a Krepák bácsival. Majd megkérdezzük. Node szilveszteréjével akárki bementetett, ahogy ti bementetek éjfélkor, a kilencet csak a laborfolyosó választja el a professzorék lakásától.

ANNA: Hát előttünk valamivel Péter is a maguk szobájában járt, azt hiszem, mert azt a kis szeplősorrút akarta elkápráztatni a gépezetével. Mindenkiel kipróbálja: suttymban megindítja, felveszi, ami tücsköt-bogarat összebeszélnek, orvul, aztán visszajátssza, és ámulatba ejti a mit sem sejtő pácienseit.

MIKLÓS: A huncut szemű Ágotát?

ANNA: Igen, de elpanaszolta nekem, hogy Gyallai rájuk tört, és durván kitessékelte őt a lánnyal együtt.

CHOLNOKY: Gyallai? Éjfél előtt, ott volt?

MIKLÓS: És a szeplős orrú Ágota. Számoljuk össze: Ágota, Gyallai, Kovács Péter, a professzor és Krepák bácsi: öten jöhetnek számításba. Melyikük akart „megviccelni” bennünket?

CHOLNOKY: Hát a profot és Krepákot kihagyhatjuk, de várj, eszembe jutott valami - - -

MIKLÓS: És Pétert is kihagyhatjuk, úgyhogy marad Gyallai.

CHOLNOKY: Várj. Eszembe jutott, hogy Mártának valami villanydrótdarab kellett, és ez a kis csúnya Ágota ezért babrált vele, és kibogozta ártatlanul a csomót...

MIKLÓS: Vagyis mindenki ártatlan, miként Cholnoky szeretné. Még ha lecsúnyázza is a kis pulykatojást, aki talán Gyallainál mégiscsak szebb. - - -

CHOLNOKY: Jaj, nem úgy értem. Van, akinek tetszik - - -

ANNA: Péternek eléggé - - -

CHOLNOKY: Visszavonom! Van benne báj, Csak azzal a szeplős orrával szinte serdületlennek hat. Szedesse le a szeplőket az arcáról, ezt ma már simán megcsinálják - - -

ANNA: Majd bolond lesz.

CHOLNOKY: Miért?

ANNA: Ez a székszeppilje!

CHOLNOKY: Az mi?

ANNA: Így hívják most. Nemi vonzerő. Szekszuális kihívás. Valami, ami Clara Bow-nak van, valami izé, plusz, ami a leghódítóbb nőknek mindnek van.

CHOLNOKY: Nem mindnek. Magának nincs, hála istennek!

ANNA *(nevet)*: Mi? Nincs székszeppilem? *(Hirtelen felvidul ettől.)*

CHOLNOKY: Egy szikra se, Anna.

MIKLÓS *(nevet)*: Hát Cholnoky aztán ért hozzá!

ANNA: Nem baj! *(Miklósnak mondja.)* Holnaptól fogva lesz Sándornak annyi székszeppilje, hogy kettőnkre is telik majd belőle! *(Büszkén.)* Sötétzöld szemüveget kap! Képzeld, Miklós! Úgy járkal majd benne, elegancia, székszeppil! Cholnoky inkognitóban!

(Miklós csak most veszi észre, hogy mi van. Elhűlve nézi Annát. Akire nem lehet ráismerni. Már előbbtől fogva, a „székszeppil-szeplők stb.” óta észrevehető pedig, hogy a hűvös önfegyelmű alatt valamiféle hallatlan jókedv készül kitörni, ilyennek Miklós még sosem látta őt. De Cholnokyt sem, nagyon régi barátját, aki rögtön átveszi Annától a szót, és fektében énekelni kezdi, valamilyen dallamra, vagy saját megzenésítésében, hogy „Inkognitó”. Anna, átveszi ő is, és szavalja, éneklő Cholnokyval a székszeppil-inkognitót.)

MIKLÓS *(nevetne, de mivel Cholnoky kikel az ágyból, és táncolni-ugrálni kezd Annával, próbálja észre téríteni őket)*: Mi ez, Anna, Sándor? Nem fértek a bőrötökbe? Jön a nővér! Majd ad nektek inkognitót! Fektesse vissza, Anna! Baja lehet! *(De mivel nem hagyják abba, előbb megpróbálja zajosan nyitogatni az ajtót.)* Jön! Jön a nővér! *(Nem jön a nővér. Mit csináljon? Miklós rágyújt, velük együtt, az amúgy is ragadós éneklésre)*: Székszeppil-székszeppil! In-kognitó! *(Túlharsogja őket - és ez használ, váratlanul. Abbahagyják, Cholnoky visszafekszik.)* Most azonnal mondd el, hogy mi van, vén marhám, mert agyonverlek. Rögtön láttam, hogy egyikőtöket se érdekli igazán Gyallai és a kilences szoba rejtélye...

CHOLNOKY *(kicsit még lihegve)*: Jó a teóriám, Miklós! Rájöttem, amíg ezek itt a szememet gyötörték. Egyszerre csak világos lett az egész: Az én elgondolásomhoz teljesen más matematikai apparátus kell, mint akár de Broglie és Schrödinger Hamilton-egyenletei, akár Heisenberg matrixkalkulusa. Ez meg is van (Hilbert-tér), és most már csak ki kell dolgozni az egzakt matematikai alapozását, ami csak fejmunka, papír- és ceruzamunka, nem kell az egyetemen maradnom, akárhol, vidéki segédtanárként éppúgy dolgozhatok rajta.

MIKLÓS: Ez szenzációs. Cholnoky, öregem! Mindjárt én is táncolni kezdek. Hát ezt beszélték meg itt olyan szótlanul, Anna, behunyt szemmel?

ANNA: Ezt. Ezt gondoltuk ki beszéd nélkül, Miklós. Én azt, hogy mindig is egy kedves kisvárosban szerettem volna élni. Vastag falú szép földszintes házban, nagykapuba vágott kiskapu, zsalugáterek, hat ablaka néz az utcára, a szobák tágasak, nyári kánikulában is hűvösek, kerek kút - - -

NŐVÉR *(benyit, beszél, és siet tovább a többi szobába)*: Kérem a látogatást befejezni!

ANNA: Hátrafelé tornác végig, konyha, kamra, magtár, kocsiszín, istállók, borospince és nagy gyümölcsös, zöldséges, szőlőlugasos kert. Aztán gondoltam *(behunyt szemmel, Miklós)*, hogy gyűlölöm Pestet, és ünnepeken, vakációkon milyen jó lesz mindig feljönni, milyen imádnivaló lesz Pesten lenni!

MIKLÓS *(nevet)*: Lám, mi a székszeppilje vidéken élni? Pest! De bemutatkozó látogatásokat kell tenniük, igazgatónál, körorvoséknál, családostanártársaknál, patikuséknál, és mindenki pártfogolja majd a kis kezdő segédtanárékat, a hónuk alá nyúlnak, és fogalmuk se lesz, hogy kik maguk, hogy micsoda inkognitóban járnak ott közöttük!

NŐVÉR *(benyit újra, s véglegesen mondja)*: Vége a látogatásnak!

ANNA: Gyerünk. Ne hagyja itt a drótjait, Miklós.

CHOLNOKY: Dehogy hagyja: azzal akarja Gyallaira kenni, amit a kis Ágota -

MIKLÓS: Nem csinált!

ANNA: Ki a gyilkos? Gyallai? Vagy mégis a pulykatojás?

1928. január 20. Matematikai Szeminárium.

MÁSODIK DIÁKLÁNY *(dühösen)*: Hé! Maga ott! Mit keres?

ÁGOTA *(a szeplős másodéves)*: Csak a fehér köpenyemért jöttem. Kémiagyakorlatunk lesz.

MÁSODIK DIÁKLÁNY: Itt gólyáknak nincs helyük.

HARMADIK DIÁK: A Kovács Péter szekrényében tartja a holmiját!

ÁGOTA: Én nem vagyok gólya. Másodéves vagyok.

MÁSODIK DIÁKLÁNY: Ez a helyiség csak a negyedéveseké! Egyáltalán, honnan van szobakulcsa?

MIKLÓS: Az is a Péteré. Adja vissza szépen, Ágota. Hisz tudja jól, hogy másodévesek se lehetnek itt.

ÁGOTA: Mindenki nekem támad! Ezért a semmiségért! A barátja pedig egyenesen azzal gyanúsított reggel, hogy a kilencesben hozzányúltam a spektroszkópjukhoz... hogy én... hogy biztosan én voltam...

MIKLÓS: Nézze, én mindjárt sírva fakadok.

ÁGOTA: Mert Cholnoky kolléga gyűlöl engem!

(Ezen Miklós és mások is önkéntelenül elnevetik magukat.)

ÁGOTA *(folytatja a sírás hangú szövegét)*: Hiába nevetnek! Nem mondom, finoman, szelíden kérdezgetett a drótjaikról, de láttam a szemében, hogy ki nem állhat!

MÁSODIK DIÁKLÁNY: Igazán? Láttam a fekete szemüvegében?

ÁGOTA: Már nem hordja. És jövőre talán már nála kell kollokválnom, jól nézek ki! Ő tartja a kvantummechanikai gyakorlatot.

MIKLÓS: No, most már menjen szépen a nyavalyába, kollegina. Adja ide Kovács kolléga kulcsait, és nyugodjon meg: a jövő szemeszterben senki sem fog Cholnokynál kollokválni...

ÁGOTA: Hogyhogy? Senki sem? *(De Miklós kituszkolja. Ajtó.)*

HOSSZÚ SOVÁNY KOLLÉGA *(aki Ágota helyett bejött, hangosan, mindnyájuknak, mint kvázi jó hírt)*: Nyitva a büfé! *(Tele szájjal teszi hozzá, mert egy hatalmas, teljes karéj vajas-kenőmájas kenyeret fal közben nagyon jóízűen)*: Friss a kenőmájas! A kenyér is!

(Megélné a terem, Krepákné kint a folyosó kanyarulatában van, tíz óra, mit csinál az ember ilyenkor, tízórazik, megéhezve. Jövés-menés, valaki kávéfőz a konyhában, éppen megdarálta, Miklóst ez érinti.)

MIKLÓS: Benne vagyok a kávéban, kollegina?

KÁVÉFŐZŐ KOLLEGINA: Benne. Két ficcsel jön. Tizenhat fillér.

MIKLÓS: Mondja, Kovács még nem jött be? Péter?

HOSSZÚ SOVÁNY KOLLÉGA *(tele szájjal)*: De, láttam kilenckor. Van egy nagy Beke a Pál utcában!

KÁVÉFŐZŐ KOLLEGINA: Péter itt van, Méliusz szobájában.

HOSSZÚ SOVÁNY KOLLÉGA: Senkit sem érdekel egy nagy Beke? Persze teljes saláta, de olcsó.

MIKLÓS: Kösz, nem. *(Indul a belső szobába.)* Jövök mindjárt a kávéért! *(Ami kezd forttyogni az első felmenetében.)*

KÁVÉFŐZŐ KOLLEGINA *(ajtó)*: Cholnoky befutott a kávéra! *(A nagy Bekére reagál, a hosszú sovány fiúhoz.)* Az itt nem kell. Hogy adja Krepákné ezt a ménkü nagy kenőmájast?

HOSSZÚ SOVÁNY KOLLÉGA: Tizennégy fillér. De megéri. A fél karéj az csak nyolc. Nagy Beke az mindig mindenütt kell.

KÁVÉFŐZŐ KOLLEGINA: Arról volt szó, hogy lesz egy Félix Kleinja?

MIKLÓS *(közben bekopogott, átment a belső kis szobába)*: Itt a kulcsod, Kovács.

PÉTER *(átvesz a kulcsokat)*: Elszedtétek Ágotától?

MIKLÓS: És ki is dobtuk innét. Bőgött. Nézd, Péter, igazuk van a lányoknak. A szeplő-szekszeppiljével állandóan itt sündörög a szemináriumban, otthonosan ki-be jár a kulcsoddal. Megszentelt hagyományt, alkotmányos kiváltságokat sért meg. Ezt meg kellett védeni. Közbeléptem, mielőtt a kolleginák tettelegesen védik meg. Mi másodéves korunkban áhítattal néztük a szeminárium ajtaját, kívülről: te is. Eszedbe jutott volna besettenkedni a negyedévesek szentélyébe? Nem!

PÉTER: Nem hát. Igazuk van a lányoknak. Hanem... más dolog: Cholnoky azzal nyaggatja, hogy szilveszteréjével ő nyúlt a spektroszkópotokhoz. Ágota nem nyúlt semmihez. Én vittem oda a kilencesbe, és tanúja vagyok, hogy ebben ártatlan. *(Az „r”-eket továbbra is „h”-nak ejti persze.)*

KÁVÉFŐZŐ KOLLEGINA *(kintről)*: Miklós! Kávét!

MIKLÓS *(Péterhez)*: Kávét. Gyere.

(Kimennek. Csészék, poharak.)

CHOLNOKY: Kösz, kösz.

MIKLÓS *(Cholnokynak)*: Péter tanúskodik, hogy Ágota ártatlan a kilences-labor-rejtélyben.

PÉTER: Neked már elmondtam. Pár percig lehattunk bent, megindítottam a felvevőt, biztattam Ágotát, mondjon valamit, egy verset, amikor egyszerre belépett Gyallai, ordítózni kezdett velünk, és azonmód kidobott, őt is, engem is - még a felvevő korongomat se engedte megállítanom.

CHOLNOKY: Hát ezt csak Gyallai tudná igazolni. Illetve ő se, hogy mi történt a belépése előtt.

PÉTER: Higgyétek el, hogy Ágota ártatlan. Ezt most már nem tudjuk bizonyítani... hanem... *(Fejére üt.)* Hopp! Dehogynem! Megálljunk!

MIKLÓS: Mi van?

PÉTER *(felpattan)*: Gyere csak, Miklós! Gyere, gyere... *(Bemennek, ajtó.)* Rajta van az egész a korongon! Nem hagyta kikapcsolni Gyallai, csak üvöltözött, hogy mars ki, nem tudta, hogy jár - *(közben tesz-vesz a készülékével)* -, ez harmincöt percig mindent fölvet, tudod - az elejét már visszajátszottam magamnak nemrég - *(halk recsegéssel megindul a felvétel)*. No! Figyelj!

MIKLÓS: Figyelek, figyelek.

(A Kovács Péter gyártotta korong:

Minden recsegés abbamarad, és a távolabbról átsűrődő tánczene hallatszik, halkán. Angolul éneklő: „Softly, as in a Morning...”)

PÉTER *(megállítja)*: Áthallatszik a lakásból a tánczene. Nyitva hagytuk az ajtót, s a fene egye meg, ezt vette észre Gyallai!

MIKLÓS: Te! Ennek csoda tiszta a hangja - - -

PÉTER: Még tisztább lesz, várj. Itt a visszajátszás is elektromágneses, ahogy a nagy angol gramofongyárok újabban a hangfelvételt csinálják, de az ő lemezeik a régi „akusztikus” módon működnek.

MIKLÓS: Te! Ebből sok pénzt csinálhatnál, hallod-e!

PÉTER *(nevet)*: Egy fityinget se, öregem! Az ő módszerükkel a lemezmatricáról százzámra tudják préselni a mechanikus-barázdás hanglemezeiket, nekem egyet megcsinálni is méregdrága - és nem lehet sokszorosítani. Ennek nincs jövője, Miklóskám!

MIKLÓS: Hát próbáld tovább! Egyszerűsíteni, olcsósítani.

PÉTER: Még megpróbálom korong helyett szalagra venni, de az is drága. Játékszer csak, nincs jövője! Hidd el! - No figyeljünk!

A KORONG *(újra kezdve)*: „- - - tly, as in a Morning Sunrise - - -” Péter hangja: No, énekeljen valamit! Nem tud egy verset? Ágota! - *A lány motyog, dűnnyög valamit.* - Péter: Az jó lesz. Szilágyi Erzsébet? Legyen inkább Örsébet! No! levelét - - -? No! - megírta - - -? Ágota hangja: - megírta, szerelmes könnyével azt is telesírta - - - *Léptek.* - Fiának a levél - - - *(De Prága városát torkára forrasztja Gyallai hangja:)* Mi ez? Mit keresnek itt! Kovács! - - -

MIKLÓS *(hevesen)*: Állj meg, Péter. Hívjuk be Cholnokyt! *(Kirohan, hallatszik, ahogy karon ragadva cipeli be a barátját.)* Gyere! Sándor! Gyere!

CHOLNOKY: Mi a csudát csináltok?

MIKLÓS: Mindjárt meglátod. Péter bizonyítani tudja a kis szeplősorrú ártatlanságát. *(Péterhez.)* Menj vissza megint az elejére - ha ezt lehet?

PÉTER *(már csinálja)*: Lehet. Csukd be az ajtónkat. Te meg figyelj, Cholnokyt! Szilveszteréjszaka, fél tizenkettő, a ti optikai szobátokban vagyunk!

A KORONG: „Softly, as in a Morning Sunrise...” - Péter hangja: No, énekeljen valamit! Nem tud egy verset? Ágota! - *A lány motyog, dűnnyög valamit.* - Péter: Az jó lesz. Szilágyi Erzsébet? Legyen inkább Örsébet! No! Levelét - - -? No? - megírta - - -? Ágota hangja: - megírta, szerelmes könnyével azt is telesírta - - - *Léptek.* - Fiának a levél - *Gyallai hangja*: Mi ez? Mit keresnek itt? Kovács! Menjenek ki, azonnal! Ne nyúljon semmihez, kisasszony! Maga se, kolléga úr! - Péter *(kényszeredetten)*: Csak meg akartam állítani a... - *Gyallai*: Itt a Cholnokyték dolgoznak! - Péter: Engedje meg, kérem, tanársegéd úr, hogy kikapcsoljam. - *Gyallai (ordítva)*: Ne vitatkozzon! Nem engedem meg! Kotródjanak azonnal kifelé! Mind a ketten! - - - *Lépések, csönd, csak a tánczene szűrődik be továbbra is.*

CHOLNOKY *(egy darabig némán hallgatják Péter hangkorongját mind a hárman, amelyen végül egy másik divatos szám kezdődik, a Valencia. Idegesen)*: No jó, így hát tisztázva van Ágota, meg Gyallai is, meg te is, Péter. Gyerünk, Miklós!

MIKLÓS: Várjunk! *(A korongról szól tovább a Valencia.)* Tulajdonképpen egyikük sincs tisztázva. Bármelyikük visszamehetett később.

PÉTER: Ez járt ott tovább még sokáig. Hallgassuk végig?

CHOLNOKY: Most nem. Dolgunk van. Gyere, Miklós. *(Viszi őt kifelé.)*

PÉTER: Jó, megőrzöm. Majd egyszer máskor. *(Kikapcsolja a zenét.)*

1928. május. Dunakorzó.

(A Valencia megszakad, és helyette - minthogy néhány hónap is eltelik - a nyomdagépek tompa dübörgésén-zakatolásán áthallatszik egy másik dzsessz-szám, a By-by Blues. Ezt nem gép játssza, hanem egy hegedűs, zongorakisérőjével. Nekik kellene a nyomdazajt elnyomni, mert a kis Mignon bár kirakott néhány asztalt-széket a Dunakorzó járdájára, saját teraszaként. Süt a nap.)

MIKLÓS: Beszéltél Méliusszal? Én átnéztem, amit bírtam, integrálegyenletek, variációs számítás, hiába, öregem...

CHOLNOKY: Kösz, Miklós. Reménytelen. Méliusz ugyanezt mondja...

MIKLÓS: Hogy ne folytasd?

CHOLNOKY: Azt azért nem. Ne adjam fel. Biztat. Ő nagyszerű ember.

MIKLÓS *(felfigyel erre, és nagyon határozottan mondja)*: Ide figyelj! Méliusz attól nagyszerű ember, hogy soha nem beszél a levegőbe. Reménytelen dologra soha nem bízna.

CHOLNOKY: Hát - - ez igaz. De nálam pillanatnyilag teljes a csőd.

ÚJSÁGÁRUS *(a járdán)*: Az Est! Nyolcórai Újság! Kurír! Itt a Színházi Élet a teljes pünkösdi királynő választással! Az Est!

CHOLNOKY: A rossz ebben, a legrosszabb, hogy januárban milyen biztos voltam a dolgomban - bekötözött szemmel, vakon -, milyen tisztán láttam az egészet a Hilbert-térrel. Egyszerűnek látszott, elegánsnak.

MIKLÓS: Látom azon, amit megcsináltál eddig, Sándor.

CHOLNOKY: Mennyit dolgoztam rajta. De egye fene: ami súlyos, az az, hogy a januári lelkesedésem illúzió volt, ábránd.

MIKLÓS: Öregem, ez a funkcionális analízis óriási terület, bejárhatatlan. Lehet, hogy jó volt az ösztönöd, beletaláltál, s csupán valahol odább lesz, ami neked kell.

(Cholnoky figyel rá, nagyon is, azonban a muzsikusaik visszaültek, és a Valenciát kezdik játszani, amire idegesen felkapja a fejét.)

MIKLÓS: Tudod, mit gondolok? Hogy Méliusz is ezt tartja! Azért mondta, hogy ne add fel ezt a területet.

CHOLNOKY: Azt mondta, ne adjam fel egészen... Valencia. Már megint Valencia.

MIKLÓS: Hát most ezt játsszák mindenütt. Érdekes, téged idegesít. Nem szereted.

CHOLNOKY: Dehogynem.

MIKLÓS: Szilveszterkor is folyton ezt tették fel. Mártának van sok jó lemeze, de a három-négy kedvencüket teszik fel újra és újra. Az ember persze megunja.

CHOLNOKY: Én nem.

MIKLÓS: Igaz is: Kovács Péterrel kettesben végigjátszottuk teljesen a mágneses korongját. Felvett mindent szépen úgy fél egyig. Hát se Gyallai, se Ágota, se senki nem lépett be oda, csak ti Annával, pár percre, éjfél előtt. Mondtad, hogy fontos dolgot akartatok megbeszélni. Péter ezt tapintatosan le akarta állítani, de mire feleszméltünk, már egy szót sem lehetett érteni a beszédelekből. Persze belejátszott a rádióból a Bazilika harangja és a tizenkét óraütés, aztán vége lett. A Valencia hallatszott megint, amitől a múltkor úgy elrohantál.

(Most is hallatszik, és a Pester Lloyd nyomdagépei hol erősebben, hol halkabban belebeledübörögnek.)

CHOLNOKY *(dúdolja maga elé)*: Valencia - Valencia! Földi Éden / Hol szelíden / Kezd szövődni sok regény... Nem azért rohantam el. Dolgunk volt. Tudod jól.

(A zongorista viszont énekelgeti, ő a francia szövegét ismeri: Valencia - Valencia - Fleur perverse - Qui nous verse - Tous les parfums - Tour à tour...)

MIKLÓS: Nem szereted -

CHOLNOKY: Szeretem.

MIKLÓS: De idegesít, azt látom.

CHOLNOKY: Nagyon.

(Egy darabig szótlanul hallgatják a két jó muzsikusz játékát. A nyomda zaja megint elcsitul.)

MIKLÓS: Hiszen értem, hogy ebben a csüggedt hangulatodban nem tud egy táncszám jókedvre deríteni, még ha-

CHOLNOKY: De tud. Jókedvre derít. Az idegesít benne, amit nem értek: hogy szomorúságot is vált ki az emberből. Vitathatatlanul és egyértelműen: egy kicsi szomorúság van benne - sőt, tele van ezzel a kicsivel... és nem tudom, hogy ezt hogy csinálja...

1928.

(Matematikai Szeminárium. November. Zsibongás, elevenség. Egyik vita, amit folytatnak: Három matematikus ül a vonaton, mind a három nevet, és kormos az orruk. Akkor és csakis akkor nevetnek, ha egy másiknak kormos az orra, és az övék nem. C tehát abbahagyja a nevetést, mert ha nem lenne kormos az ő orra is, B már rájött volna, hogy kormos a saját orra, mert ha nem lenne, akkor A nem nevetne. Valaki benyit: Uraim, könyörgöm, melyik a kilencedik mûzsa? Clio, Melpomené, Terpsizhoré, Thalia, Euterpé, Erato, Urania, Kalliópé, és? - Másik: Azt vitatom, hogy négy matematikussal ugyanaz a helyzet: öttel, hattal, n-nel, állítom, hogy végtelen számú matematikussal ugyanaz fennáll. - Harmadik: Itt van egy időelem is.)

ELSŐ KOLLEGINA *(az erélyes hangú)*: Most maga miatt bejöttem potyára ebben a csúf esőben, ködben - - -

HOSSZÚ SOVÁNY KOLLÉGA: Polihimnia! *(Valaki: Kösz.!) Hát milyen idő legyen novemberben? En számú matematikusra fennáll, aktuális végtelent és teljes indukciót nem használunk. Ez a „Ködös” hónap. Vagy „esős”? Pluviose? (Ezt Cholnokytól kérdezi, aki épp benyit, fehér vászonköpenyben.)*

CHOLNOKY: Nem. Brumaire.

ELSŐ KOLLEGINA *(aki január elsején úgy megrökönyödött Cholnoky váratlan meghülyülésén)*: Nem is tudtam, hogy maga itt van a tanszéken, Cholnoky.

CHOLNOKY: A professzor úr olyan kedves volt, és -

ELSŐ KOLLEGINA: Azt tudom. De maga Kiskunfélegyházára akart menni -

CHOLNOKY: Kunszentmiklóstra.

ELSŐ KOLLEGINA: Kinevezték ide?

CHOLNOKY: Dehogy. Talán jövőre.

ELSŐ KOLLEGINA: Szóval fizetéstelen. Akkor hogyan házasodott meg?

CHOLNOKY: Sehogyan.

ELSŐ KOLLEGINA: De akart, ugye?

CHOLNOKY: Igen.

ELSŐ KOLLEGINA: Faképnél hagyták? Vagy maga unta meg a menyasszonyt? *(Cholnoky nem felel. Ettől a lánytól semmit nem lehet zokon venni, de most a fiú nem tud mit válaszolni. Kis szünet.)* Hogy történt? Semmi közöm hozzá? Igaz. Hát ne feleljen.

CHOLNOKY: Őszintén megmondom, ha akarnék, se tudnék felelni. Nem tudom, hogy történt. Ne haragudjon. Elöttem is rejtély.

ELSŐ KOLLEGINA: Nem haragszom. Csak nem szeretem a rejtélyeket. Magának minden rejtély. Tudja, Cholnoky, én örülök, hogy maga itt van. Nagyon örülök. A barátja meddig lesz Amerikában?

CHOLNOKY: Júniusig, a két szemeszter végéig. Miklós Méliusz helyett ment, aki beteg - tudja.

ELSŐ KOLLEGINA: Tudom.

(A hangsúlyt mind a ketten leeresztették olyan véglegesen, hogy megszakad a további párbeszéd.)

1929. június 20.

(Keleti pályaudvar, érkezési oldal. Nagy nyüzsgés, az Orient expressz óriási mozdonya még liheg, fűj, fáradt gőzfelhőket pöfög, de a „szerelvény már bejárt”, a kettes vágányon áll, az utasok tolongnak kifelé, köztük Miklós és Cholnoky, aki kijött elébe.)

MIKLÓS: Mondd már, hogy hogy történt, az Isten áldjon meg! Ne engem kérdezzess!

CHOLNOKY: Anna megírta neked? Hogy férjhez megy?

MIKLÓS: Egy Kovácshoz. Először azt hittem, Péterhez, ezt még érteném. De egy öreg, 42 éves építészhez - - -

CHOLNOKY: Cs. Kovácsnak hívják. Isti. Jó nevű. Nagy tervezőirodája van. Ismered különben.

MIKLÓS: Isti, Isti? Ismerem. Mindig azt hittem, hogy Anna nagybátyja.

CHOLNOKY: Az.

MIKLÓS: No de - mi ez? Elmebaj megint, részedről? Vagy mindkettőtök részéről? És mi van? Most itt maradtál a tanszéken?

CHOLNOKY: Itt.

MIKLÓS: Méliusz?

CHOLNOKY: Dolgozik.

MIKLÓS *(megörül)*: Hazaengedték!

CHOLNOKY: Nem. Nem még. Én voltam kint nála a szanatóriumban. De dolgozik. Teljes gőzzel folytatja, amit veled - - -

VASUTAS: A menetjegyeket kérem! Köszönöm. Hé, fiatalúr!

CHOLNOKY: Nekem nincs. Csak kijöttem a barátomért.

VASUTAS: Akkor kérem a peronjegyét.

CHOLNOKY: Az sincs.

VASUTAS: Ki van írva: peronjegyet váltani kötelező!

MIKLÓS: Lehet, de ezt senki sem veszi komolyan.

VASUTAS: Ötven fillér.

MIKLÓS: Pláne! Ugyan, hagyja már! Én még soha életemben senkit nem láttam peronjegyet váltani... *(Az öreg vállat von. Ő se látott sokat. És még legalább három olyan kijárata van a csarnoknak, ahol nincs ellenőr.)* Méliusz a tudtom, megkérdésem nélkül kettőnk neve alatt publikálta a teljes bizonyítását. Gondolhatod, milyen zavarba hozott ezzel, ott előadni két félében át, mintha bármi jogom lenne hozzá.

CHOLNOKY: Nagy segítségére voltál.

MIKLÓS: Igen, meghegyeztem háromszor a ceruzáit.

CHOLNOKY: Ej, kidolgoztad az általánosítását, Miklós, kiterjesztetted valamennyi axióma-rendszerre.

MIKLÓS: Nagy vicc volt!

CHOLNOKY: Nagy munka volt, az biztos. Hé, nem arra! Már elfelejtetted, hol áll meg a negyvennégyes?

MIKLÓS *(kicsit zavartan)*: Taxira gondoltam...

CHOLNOKY *(nevet)*: Fejedbe szállt a jólét a Rockefeller-intézetben, látom... Végül is milyen Princeton?

MIKLÓS: Nem Európa... Megírtam részletesen. *(Villamos- és utcazaj.)* Most már mondd el, hogy történt? Összevesztetek?

CHOLNOKY: Dehogy. Soha.

MIKLÓS: Anna megunta a kvantummechanikát? Hogy állsz a teóriáddal?

CHOLNOKY: Sehogy.

MIKLÓS *(kiabálva, az utcazajt és a saját villamosuk csörömpölését mindig túl kell nekik ordítani)*: De látom, nem adtad fel?

CHOLNOKY: Eh, ez csak csökönyösség nálam - - - *(Utcazaj.)* Valami azért van. Weyl a csoportelmélettel nemrég, most pedig Schrödinger közzétette a -

(Zaj, rikkancs, villamos indul, csingilingi: elnyomja őket.)

MIKLÓS *(azonban túlordítja a Rákóczi utat)*: Hát én beszélek Annával! Ez csak egy katasztrofális félreértés lehet - - - *(Utcazaj.)*

CHOLNOKY *(szintén ordítva)*: - - - a kvantumtörvényeket folytonos függvényekkel!

MIKLÓS: Schrödinger? Folytonos függvényekkel?! Ez kell neked épp!

CHOLNOKY: Igen, kell a halálnak... *(Normális hangon mondja.)*

MIKLÓS *(a zajtól nem hallja)*: Hogy? Mit mondasz?

CHOLNOKY *(ordítva)*: Mondom, hogy kellett épp a halálnak!

MIKLÓS *(normális hangon, mert megint csitult a zaj)*: Én azt hittem, a folytonos függvényekkel épp a te utcádban folytathatod!

CHOLNOKY: Erről van szó! A prof miattam levelezett Schrödingerrel, másokkal is. Hát most nem tehetem meg vele, hogy abbahagyom, közlöm, hogy fűtülök az egészre, meguntam. Meg se értené.

MIKLÓS: És ki az, aki ezt megértené? Van ilyen? Én? Anna?

CHOLNOKY: Nézd, Miklós, először is, én kijózanodtam. Lehiggadtam. Kijózanodtam az egész csökönyös mániámból.

MIKLÓS: Másodszor pedig - - -

CHOLNOKY: Megértettem valamit! Hogy mi volt annak a táncdalnak a heves jókedvében az a rejtett, kiküszöbölhetetlen kis szomorúság. Azt mondta már előre - - - ez a vidám Valencia - - - azt, körülbelül -

MIKLÓS: Mit?

CHOLNOKY: „Istenem, lehattunk volna boldogok!”

MIKLÓS: Meg vagy örülve, Sándor. Huszonhárom éves vagy, Anna húsz. Mint egy aggasztán, aki számot vet vele, hogy elrontotta az életét...!

CHOLNOKY: Stimmel.

MIKLÓS: Felmegyek Annához.

(Elúszik a villamos-, utcazaj.)

1929. július 3. Szerda délután.

(A kis Mignon tavaly óta megnagyobbodott - mármint nem a bár és a söntés, hanem a Duna-parti teraszra kirakodott asztalainak négyről ötre szaporodásával. Az egyiknél Anna és Miklós ül, a többi négyenél senki.)

MIKLÓS: Tudom, hogy maguk közt nem volt soha összetűzés, ellentét - Sándort eleget nyuggattam, volt-e bármi rejtett harag, megbántódás, megorrolás, lenyelt szemrehányás, csak annyit tudtam kiszedni belőle, hogy egyszer az a villanyszámlásnő: ha emlékszik még rá?

ANNA: Villanyszámlásnő? Fogalmam sincs, az mi lehetett.

MIKLÓS: Mondja, nem a kvantummechanikával untatta halálra magát? Neki erről sejtelme sem lenne. Hogy másnak nem ez a legizgalmasabb, legfontosabb téma...

ANNA: Édes Miklós, nekem is ez volt a legfontosabb téma! Az ő Hamilton- és Laplace-függvényei: hiszen a kettőnk élete múlt ezen. Ha hiszi, ha nem, sok mindent megtanultam az elméleti fizikából!

MIKLÓS: Ő azt mondja, maga egyszer csak bejelentette, hogy férjhez megy az unokabátyjához. Isti megkérte a kezét.

ANNA: Nem egészen így volt. Akartam látni, megkönnyebbül-e vagy tiltakozik, felháborodik. Megkönnyebbült.

MIKLÓS: Sándor csak úgy tett! Ez egy fatális félreértés, Anna. Ő azt érezte, nincs joga magát ebbe a vidéki házasságba belerángatni, maga pedig úgy gondolta, hogy egy feleség fiatalon csak kolonc lenne Sándor nyakán, a vidéki tanársággal kettétörné a pályáját.

ANNA: Úgyhogy „laufot” adok neki nagylelkűen, és hagyom, hogy megszabaduljon tőlem! Édes Miklós! Én nem voltam hajlandó évekre eltemetkezni egy poros kisvárosban! Neki pedig esze ágában sem volt elszakadni az egyetemről. És ezt mind tisztáztuk egymás között - természetesen. Hogy egyikünk sem hajlandó meghozni ezt az áldozatot. Túl nagy. És ezzel vége.

MIKLÓS: Nem értem. Hiszen akkor élhetnének Pesten, ha szegényen is, akárhogy, ő korrepetálással kereshetne valamit az egyetem mellett, ennyit megtehet...

ANNA (*rázza a fejét*): Az nem Cholnokynak való. Eh, nem érti! Engedménnyel, kompromisszummal? Fogcsikorgatva meghozott áldozatokkal? Kész, vége. Semmi fatális félreértés. Csak a maga gyermeketeg fejében, édes jó Miklós!

MIKLÓS (*csóválgatja azt a gyermeketeg fejét*): Valami mégis volt, nemcsak az én fejemben! Én ezt nem fogadom el, Anna. Nem tetszik, no. Nem tetszik. Tudom, Isti jó ember, és tüneményes építész -

ANNA: Tüneményes ember és jó építész. Ide figyeljen, Miklós. Isti pályáskorom óta ismer. „Anna - azt mondja -, Anyád halála óta tűrhetetlen otthon a helyzeted. Tudom, hogy a húgod hazug, becsap, pénzsóvár, mint a bátyád, aki terrorizál, erővel veszi el a pénzedet, de legalább nem hazudik. Apád köntörfalaz, csűr-csavar, ferdít-szépít a maga javára - mint mindenki. Csakhogy ők neked nem mindenki, ők a saját, hozzád tartozó családod: és ez, amit nem tudsz elviselni. Én kaptam most, végre, két nagy megbízást, eljöhetsz hazulról, gondoskodom rólad halálomig, akár mint a gyermekemről, akár mint feleségemről. Ez érvényes, ha hozzámész Cholnoky Sándorhoz: mondja le a vidéki állást, eltartalak benneteket Pesten.” Isti, mondom neki, maga tüneményes angyalom, ez úgy értendő, hogy az egyik bővített mellékmondatában megkérte a kezemet? - „Úgy” - felelte. Hanem, Miklós, mi volt az a villanyszámlásnő, amit kiszedett Sándorból?

MIKLÓS: Ő nyitott neki ajtót, a nő lassú volt, irkálgatott, menjen már a fenébe, Sándor idegesen, türelmetlenül nézte, magával akart beszélni valamit. Aztán egy hülyeséget csinált, valamit segített a nőnek, ahelyett, hogy hagyta volna menni. Közben maga is kijött, és elkezdett tárgyalni a nővel, még tovább feltartotta. Mire végre elment, Sándor elfelejtette, miket is akart mondani. Az érdekes, fontos, jó dolgok helyett ott maradt a pénzbeszedő kedélytelen butasága a levegőben. Maga valami fürdőszobadologról kezdett a nővel beszélni - pohár fogkefének? Nincs. Valami nincs. Kulcsok? Nem emlékszik?

ANNA: Kulcsok? Én semmire nem emlékszem az egészről.

MIKLÓS: Pedig Sándor ezt azért mondta el, mert amikor utána bementek az előszobából, maga szembefordult vele, és hidegség, gyűlölet volt a tekintetében.

ANNA (*nevetve*): Úristen!

MIKLÓS: Ez volt az egyetlen eset, amire emlékezett, hogy szeretetlenség volt magában. Gyűlölet.

ANNA: Biztosan ő jött dühbe rám, amiért feltartottam a nőt...

MIKLÓS: Nem, Sándor ezt is elmondta. Saját magára volt dühös a maflaságáért. Akart mindenfélét mondani magának, Anna, tele volt ez a kora délelőtti jó, érdekes, fontos dolgokkal, egészen más volt a világ arculata, s ő hülyén nem hagyta rögtön elmenni a nőt, és végül a villanyóraállás, pohár-fogkefe-kulcsok, külvilág kiveték a fejéből. Baj, gondolta, de kis baj. Majd újra eszébe jut, ha pedig nem, akkor nem volt igazán fontos, gondolta rögtön. Ha igazán fontos, lényeges dolog lett volna, akkor nem tudta volna kivenni a fejéből száz pénzbeszedő sem, gondolta. Úgy fordult szembe magával odabent, azt mondja, hogy már vissza is tért a jó hangulata: ezért vágta úgy mellbe a maga hideg gyűlölete.

ANNA: Gyűlöletem?

MIKLÓS: Ezt a szót használta.

ANNA: Én semmire - nem hogy pohár-fogkefe-kulcsok, de az egész villanyszámlásnőre sem emlékszem. Gyűlölet. A pillantásomban.

MIKLÓS: Ez se volt fatális félreértés?

ANNA: Nem tudom.

MIKLÓS: Nem tudja? Nem tudja, Anna?

ANNA: Nem tudom.

MIKLÓS *(dühbe jön, kiabálni kezd Annával)*: Maguk, az érzelmeikkel! Sándor is, maga is! Csak meg tudja különböztetni a gyűlöletet a szeretettől? Volt magában gyűlölet, vagy nem volt?

ANNA: Nem állíthatom azt, hogy volt. S nem állíthatom, hogy nem volt! Mert felmerülhetett bennem is, hogy Cholnoky Sándort, ha lényeges és fontos neki, amit mondani (vagy feljegyezni) akart, akkor se a gondolataiból, se az ehhez szükséges hangulatából nemcsak száz villanyszámlásnő nem tudja kikökkenteni, kimozdítani, hanem én sem jöhetek neki azzal, hogy ég a ház a fejem fölött. Majd - Anna drágám - mindjárt, mindjárt! Nincs jelen. Valahol nyakig el van merülve a saját élete dolgaiban, és az én életem dolgaival nem tudom őt kimozdítani onnét... Ej, hisz ismeri Sándort...

MIKLÓS: Ismerem, igaz. Így van. Hanem a gyűlölet mégsem fér bele a szerelembe.

ANNA: Szerelem, gyűlölet: hogy mit érzünk, arra csak vaktában tudunk keresgélni rá illő kész fogalmakat, amelyek közül természetesen egyik se készült a mi egyéni, saját ilyen vagy olyan érzelmünk kifejezésére...

MIKLÓS: Ahogy mi az új meg új fizikai jelenségeinkre hasonló vaksötétben próbálgatunk rájuk illő egyenleteket, rég meglévő matematikai formulákat, melyek nem erre a használatra készültek... Einstein talált egyet - - - Cholnoky most éppen nem talál, és azt mondja, hogy fűtül rá, megunta az egészet. Anna, maguk mióta nem találkoztak?

ANNA: Hét hónapja.

MIKLÓS: Hét hónapja. Hadd vigyem fel magához Sándort. Majd később megmagyarázom, hogy miért, hogy mire gondolok.

ANNA: Hozza.

1929. aug. 28.

(Méliusz-Juhásznak a Matematikai Szemináriumából nyíló keskeny, nagyon hosszú kis tanársegédi szobája. Tele könyvszekrényekkel, polcokkal, fel a magas mennyezetig. Miklós Kovács Péter szilveszteri hangkorongjával bajlódik.)

MIKLÓS: Anna gyereket vár.

CHOLNOKY: Ezért hívtál át?

MIKLÓS: Nem. De látom, hogy tudod.

CHOLNOKY: Tudom.

MIKLÓS: Ötöle? *(Kovács Péter hangkorongját készül megindítani.)*

CHOLNOKY: Őtőle.

MIKLÓS: Anna azt mondta, egyikőtök sem volt hajlandó áldozatot vállalni a másikért...

A KORONG *(megszólal)*: „Softly, as in a Morning Sunrise...”

CHOLNOKY: Ezt nem vitte el Péter?

MIKLÓS: Nekem adta. Végighallgatjuk.

CHOLNOKY *(erélyesen)*: Dehogyan hallgatjuk! Állítsd meg!

MIKLÓS *(megállítja)*: Értsd meg, azért akarom - - -

CHOLNOKY: Tudom! Én meg azért nem akarom! Fölösleges!

MIKLÓS: Azon a szilveszteri éjszakán valami nagyon fontosat akartatok mondani egymásnak Annával. Igen?

CHOLNOKY: Igen. Ez most a te szobád?

MIKLÓS: Nem. Csak ideiglenesen. Azt mondtad nekem annak idején, hogy nem tudod, mit érzel, vagyis hogyan tudnád, csak azt nem tudod, micsoda. Szerelem? Nem. Hát boldogság? Szabadság? Biztonság? Az se. Hát hallgasd végig Péter korongját, amit Annával akkor beszéltek. Biztosan felidézi majd benned, hogy ott mit éreztél.

CHOLNOKY: Most is azt érzem. Nem kell hozzá semmilyen beszélő masina, hogy felidézzék bennem.

MIKLÓS: Ha most is érzed, akkor most micsoda? Jókedv? Elragadtatás? Vagy lehiggadás? Újjászületés?

CHOLNOKY: Nem.

MIKLÓS: Új világ, új Cholnokyval? Felfedezészerű érzés?

CHOLNOKY: Nem, nem. Egyik se. Nincs rá szó.

MIKLÓS: Helyes. Nincs rá szó. Hát akkor jelöljük, mondjuk, Dzétával. Ismeretlen konstans. Kell egy nevet adnunk neki, mert azt mondtad, ennél nagyobb dolog nem történt veled soha, és nem is fog. Azt mondtad, az ember azt hiszi mindenféléről, hogy kell neki, kaviár, szeksz, lelked üdvössége, hőstettek, Nobel-díj, becsület, hatalom - aztán váratlanul kiderül, hogy tévedés. Füttyülsz az egészre.

CHOLNOKY: Ha az ember egyszer megél egy ilyen minden eddigetől különböző dolgot - hogy így érzi magát a világban -, akkor tisztázódik benne, hogy nem pénz, dicsőség, siker, rang kell neki mégsem, hanem ezentúl csakis ez az eddig nem ismert érzés -

MIKLÓS: A Dzéta.

CHOLNOKY: A Dzéta. Jó, egyezzünk meg Dzétában.

Február. Ugyanakkor, ugyanott.

(Sanyi a másik asztalhoz ült, ahol a kínai lecke füzetük van, de rájuk figyel.)

CHOLNOKY: Te azért mindvégig kitartottál, Miklós, hogy Dzéta ide, Dzéta oda, ezt egyszerűbben szerelemnek hívják.

MIKLÓS: Józan paraszti ésszel. És a te nagyszabású lelked, a te megfeszíthetetlen lelked fenekén is ez van, ha belenézel.

CHOLNOKY: Az én egyszerű paraszti lelkem, mondtam, semmi mást nem művelt, csak egy minden eddigőtől különböző érzést tapasztalt. Tudomásul vett, józanul.

MIKLÓS: És ezzel a józan, egyszerű lelkeddel most csak nevetgélpsz azon, hogy megsemmisítéd mindenestől a teremtett világot! Az ember mégiscsak megrendül, amikor megtudja. Te meg csak vihogsz, röhécselsz, kacarászol...

CHOLNOKY: Én is megrendültem, vén marhám! Három napra! Képzelheted. Három napig meg vagy rendülve, aztán mit csinálj? Kacarászol. (Ahogy te.)

MIKLÓS: No jó - nézhetjük úgy, hogy az Univerzum magánügye, akkor is, ha szándékosan és személyesen te okoztad, Cholnoky, mert te is, a szándékkal, személyeddel, része vagy ennek a világegyetemnek -

CHOLNOKY *(nevet)*: Ezt kikérem magamnak! Része az öregapád! Én nem.

MIKLÓS: Ezért van aztán, hogy a világmindenség eltűnik, Cholnoky megmarad...

CHOLNOKY: Különben is, Sanyi, mi történik, ha a mi híres kvázi-stabil antihidrogén atomunk találkozik a légkörben egy hidrogénatommal?

SANYI: Azonnal megsemmisítik egymást, és - és -

CHOLNOKY: És?

SANYI: Azt hiszem, két Gamma-sugár kvantumot termelnek. Két ellentétes irányú fotont. Szóval az anyag tömege a megsemmisítéssel átmegy energiába. Ilyesmi volt a példa rá - egy elektron és egy pozitron ütközése...

CHOLNOKY: Ne mondjuk azt, hogy ütközés. Csupán egyszerre vannak. Mondjuk: ko-egszisztálnak. Néhány milliomod milliomod másodpercig. Ugyanez nagyban; ha egy antianyagból álló tejútrendszer koincidál egy anyaggal, vagy egy antianyag univerzum egy anyaggal valóval, hasonlóan tűnnek el mind a ketten. Apád ezt nem akarja. Pedig a megsemmisülésével a világegyetem esetleg átmehet valamilyen szupermagas frekvenciájú (pszeudo-kozmikus) sugárzásba...

MIKLÓS: Isten tudja, valahogy nem vágyom rá, hogy szuperfrekvenciás (pszeudo-kozmikus) sugárzás legyek ezentúl. *(Nevetnek.)*

SANYI: Jaj, apa! Hát a sugárzásból visszamaterializálódhatunk - ahogy a Gamma-fotonok felgyorsult elektronpárookra néha... Ahogy talán az anyag keletkezett!

MIKLÓS: És kezddhetjük előről az egész világmindenség keletkezését, nem?

CHOLNOKY: Köszönöm, nekünk sok volt már egyszer is...

MIKLÓS: Jobb, ha nem marad meg semmi, se sugárzás, se energia - csak persze Cholnoky. Ő nem része a világegyetemnek. De mi lesz a Dzétával?

CHOLNOKY: A Dzéta Cholnokynál biztosabban nem része! Egy régi (keserű) német költő írta: „Aki egyszer látta a Szépséget a világban - Azt a halál máris befogadta - Itt a Földön az már semmire nem alkalmas többé - Elfogyni vágyik, kiapadni mint forrás...”

MIKLÓS *(ezen már kénytelen óriásit nevetni)*: Hát kiapadtál, Cholnoky! Édes jó öregem! Azóta a szilveszteréjszaka óta olyan pompásan kiapadtál, hogy nem voltál többre alkalmas itt a földön, mint két rongyos Nobel-díjra!

CHOLNOKY: Rongyos másfélre. (Az elsőt megosztva kaptam!)

MIKLÓS: És ha bebizonyosodik a térelméleted -

CHOLNOKY: Ha bebizonyosodik, akkor az elméletem már semmire nem lesz alkalmas - itt a földön! (Se én...)

MIKLÓS: Ki írta ezt a verset?

CHOLNOKY: August von Platen. És nagyon jól, majdnem matematikai könyörtelenséggel definiál valamit, egy helyzetet, amibe én akkor kerültem. Amíg nem ismertem, hogy így is lehet érezni magadat a világban, megvoltam nélküle. De mihelyt egyszer tapasztaltam, már többé nem tudok meglenni nélküle: pedig csak a balga reméli, mondja Platen, hogy neki ebben része lehet itt a földön.

MIKLÓS: Marad az elfogyás, kiapadás, eljegyzés a halállal. Értem, Sándor. De hát ki nincs eljegyezve vele? És neked mindenesetre megmaradt - egy életre, úgy látom - ennek a nem meghatározható, nem is pontosítható érzésnek a megőrzése, mindmáig. A megközelítéséről, pontosításáról - emlékszem - azonnal letettél: hogy egyáltalán hová sorolható, milyen főcsoportba: jó-e, rossz-e? „Boldogság”? - „Szerelem”? - „Közy”? - „Lelki egyensúly”? - vagy valamilyen egzaltáció? Katalogizálni még nagyjából is tilos...?

CHOLNOKY: Mert már ezzel is és aztán fogalmak-szavak rápróbálgatásával úgy belecserbítunk magába az érzésbe, hogy az rögtön kezd halványodni, eliramodni. Mennél jobban sikerül - már-már magadnak is elfogadhatóan - szavakba foglalni, annál jobban esik szét. Ahogy nő a néven nevezhetősége, úgy csökken, zsugorodik a megléte biztossága.

MIKLÓS: Rendben van, betűvel jelölve meg van védve a sértetlensége. Ezzel a szigorúan semmi-jelentést-nem-tartalmazónak definiált Dzétával. S a pontatlansága árán a teljessége. Elmondtam Annának.

CHOLNOKY: Igen?

MIKLÓS: A Dzétát. Hogy mit szól hozzá?

CHOLNOKY: Igen? Mit mondott?

MIKLÓS: Hogy az életben mindenhez kompromisszum kell, és ez nem fér össze a Dzétával.

CHOLNOKY: Kimentél hozzá a Siesta -? Ugye, a Siesta-szanatóriumba? Ott feküdt, nem?

MIKLÓS: Ott. Azaz, már sétált velem a parkban.

CHOLNOKY: Anna mindent értett.

1929. november.

(A Siesta-szanatórium kertjében sétálnak, bágyadt napsütésben, Anna és Miklós.)

MIKLÓS: Szép novemberünk van. Se eső, se köd - hiába hívjuk mi, forradalmárok Brumaire-nek.

ANNA: Maguk is forradalmárok, matematikusok? Nemcsak Cholnokyék, a féléletes kvantumfizikájukkal? *(Miklós bólint.)* Hogy van Méliusz?

MIKLÓS: Jobban van. *(Kis szünet után megismétli.)* Jobban van. No, Anna, gyerünk be, hadd lássam azt a pompás fiát én is!

ANNA: Az a pompás fiú lány!

MIKLÓS: Annyi baj legyen! Matematikus még lehet belőle... S az apja? Isti fiút akart.

ANNA *(nevet)*: Őt sem kell vigasztalnia, Miklóskám. Imádja a gyereket, odavan tőle.

MIKLÓS: Cholnoky látta már?

ANNA: Látta, pénteken.

MIKLÓS: Mi a csuda? Átjön Budára? Most, úgy látom, átjövöget.

ANNA: Ritkán. De azért jön.

MIKLÓS *(visszafordul Annával)*: Járunk még egyet, jó? Valami konkrét dolgot akarok elmondani magának. Sándor megint dolgozik. Talán ezért jár ritkábban Budára.

ANNA: Igen. Ezt én tudom, Miklós.

MIKLÓS: Hogy is kezdjem? Hallott olyasmiről, hogy egzisztenciabizonyíték? Amikor azzal bizonyítunk valamit, hogy van, mert ha nincsen, az ellentmond az adott feltevéseinknek.

ANNA: Értem. És képzelje, Miklós, hallottam ilyesmiről. Végtelen sok prímszám van, mert ha véges számú lenne, ezeket mind egymással összeszorozva és hozzáadva egyet, olyan számot kapunk, amely nem osztható az adott prímszámok egyikével sem, tehát vagy maga egy új prímszám, vagy van még másik. De ezt ma sokan nem fogadják el.

MIKLÓS *(végtépp elképed)*: Anna! Leesik az állam!

ANNA: Ne essen le. Sándor nekem sok mindent elmondott. Az egész differenciál- és integrál-számítást, mert a gimnáziumban mi nem tanultunk. Trigonometriát igen. A kalkuluszt nagyon szerettem. És a számelméletet is, amint látja! Mondjam meg például egy homogén lineáris kongruenciarendszerről, hogy megoldható-e?

MIKLÓS *(boldogan nevet)*: Mondja, mondja!

ANNA: Ennek a szükséges és elégséges feltétele, hogy a rendszer együtthatóiból alkotott ciklikus determináns kongruens legyen nullával, modulo p .

MIKLÓS *(örömmel)*: Anna, de hisz így beszélgethetünk tovább mint két felnőtt ember! Cholnokynak volt egy elegáns egzisztenciabizonyítása, akkor. Újév reggelén. Adva van egy ismeretlen mennyiség (vagy kifejezés). Nevezzük Dzetának. Annyit tudunk róla, hogy algebrai egyenletnek nem lehet gyöke. Kell lenni egy transzcendens számnak, amely kielégíti... Érti?

ANNA: Ezt már csak félig. Vagy csak negyedrészt.

MIKLÓS: Annál jobb, mert háromnegyedrészt elhagyjuk az aritmetika tartományát, az emberi érzések halmazáért. Legyen a Dzéta ennek egy tagja. Tegyük fel, az, amit szilveszteréjével Cholnoky érzett maga iránt. Az érzés biztosan van, ám se algebrai egyenlettel, se emberi nyelv fogalmaival nem definiálható. Pontatlan, s mennél jobban próbáljuk pontosítani, annál jobban elhomályosodik, eltűnik. Hát Cholnokynak mégis sikerült egy határértékben megközelíteni. Posztulátumszerűen, mik a Dzéta követelményei magával kapcsolatban? (A) szeksz, testi szerelem. Ez semmit nem determinál, mert általános biológiai inerciánk. (B) A szekszhez az kell, hogy együtt legyenek: ez, hogy vele legyen - a szeksztől már függetlenül -, az úgynevezett „szerelem” kísérő idegrendszeri károsodásának egyik, hisztériává is fajulható tünete (C) Ahhoz, hogy vele legyen, az kell, hogy legyen. Érti, Anna?

ANNA: Hogy én legyek. Értem. A pusztá fizikai létezősemre redukálta Sándor, tényleg elegánsan, az érzése követelményeit.

MIKLÓS: Amit biztosan érzek, mondta, az az, hogy Anna legyen. Létezzen a világban.

ANNA: A Dzetát persze ez még nem definiálja. Van egy kiinduló alapkövetelményünk - - -

MIKLÓS: Megkérdeztem Cholnokyt, hogy fenntartja-e még? Fenntartja. Azonban - a fizikai világ létezését semmivel nem tudjuk bizonyítani - csupán valószínűsíteni rendszeresen megismételt kísérletekkel. A maga meglétének újabb és újabb tapasztalati megerősítéséhez tehát arra van szükség, hogy időnként lássák egymást. A hallomásból szerzett értesülések empirikusan értéktelenek. Mondja, Anna, maga abbahagyta a könyvkötést?

ANNA: Nem. Sőt, most éppen megvette nekem Isti a Zsedényi-könyvkötészetet. A nagy bankbukások, a világválság ugyan őt nem érinti, mégis a biztonság kedvéért, a nevemre, tudja, mert bejegyzett mester vagyok a céhnél -

MIKLÓS: Tudom, ezt tudom. Cholnoky azzal hancegett, hogy maga az első szóra megígérte neki, beköti majd mind a szétment könyveit - - de talán már elfelejtette - -

ANNA: Nem felejtettem el, Miklós. Mi kötünk az Egyetemi Könyvtárnak, a Széchényinek is, még Corvinákat is kaptunk most, képzelje!

MIKLÓS: Ezt is tudjuk! Sőt, ezzel ijesztette el Sándort - meg bevallom, engem is. A rongyos, szétesett, de nekünk fontos könyveinkkel... nem mertünk előhozakodni.

ANNA: Ne csacsiskodjon! Ingyen megcsináljuk, a két tanuló lányunkkal. Megígértem, hogy el fog ájulni, olyan tipp-topp vadonatúj könyveket csinálunk a legrongyosabb, tépett, piszkos salátáiból, félbőrbe, egészvászonba kötve -

MIKLÓS: Arra gondoltam - - hogy akkor rendszeresen bejárnánk Sándorral a Havas utcába - - a PPTE persze fizet érte - -

ANNA: Én meg hirtelen arra gondoltam (*elneveti magát*), hogy maga arra gondol, így a könyvkötéssel rendszeresen és empirikusan bizonyítanám Sándornak a létezésemet...

MIKLÓS (*nevet*): Csak megerősítené a valószínűségét. Ahogy - (*elhallgat*).

ANNA: Ahogy?

MIKLÓS: Mindegy.

ANNA: Ahogy nekem Cholnoky valószínűségét. Ne hazudjunk magunknak. Gondolkoztam azon a hidegségen és gyűlöleten a pillantásomban. Volt-e ilyen az övében is valaha? Irántam? Volt, Miklós. Másfél éve, azon az első nyáron, az arácsi strandon, mikor egyszer nem mentem pingpongozni vele. Én jól úszok, ő gyengén, de az asztaliteniszben véletlenül mind a ketten nagyon jók, erős játékosok vagyunk. Szerencsésen.

MIKLÓS: Csak nem verte meg Cholnokyt? Ő a BEAC-ban bajnok. Mert akkor nemhogy hideg gyűlöletet kap, hanem meggyilkolta volna! De él, úgy látom -?

ANNA: Nem, nem. Igenis, néha megvertem, ritkán, de ilyenkor éppen ellenkezőleg, az elvesztett utolsó poén miatti keserű, vad dühe egy pillanat alatt elpárolgott, megölelt, lelkesen ünnepelt, tapsoltatta a nézőket, gyerekeket, lássuk, ki mer kiállni velem, 15 pont előnnyel? Senki! 18 előnnyel? Senki! Szóval élvezte, a játékot is. A strandon mindig átengedték nekünk az egyik asztalt. De mind a kettő kint állt a napon, nagy meleg volt, amit én nem bírok jól, ő meg szeret. Jöjjen már! Anna! Ma nem játszom. Félttem, hogy napszúrást kapok. Ő: hát majd közben folyton zuhanyozunk, ahogy tegnap! De aznap még nagyobb hőség volt. Nem jön? Nem. Nem? Akkor megvillant a szemében az a hidegség, ami csakugyan közelebb van a gyűlölethez, mint bármi máshoz.

MIKLÓS: Azon a nyáron... Azon a nyáron, a munkája első összeomlása után volt. Feladni a teóriáját, ez a pokol tüze. Egy szerelem pusztulása. Sötét verem.

ANNA: Számítsam bele? Jó. De egyszer februárban is, amikor még nem omlott össze vele semmi, kaptam a Sváb-hegyen egy kicsit ebből a pillantásából. Másodszor voltunk kint, játszva meg tudott volna tanulni sielni, de utálta a hideget, az egészet, s ahogy a nyomomban lesiklott, még nem tudott megállni, és persze elesett, bele a hóba fejjel. Ahelyett, hogy nevetett volna rajta, ahogy mindenki, ahogy tegnap ő is (hiszen a dolog rendben volt, ez a sielés), mosoly nélkül, hideg dühvel tápászkodott fel. Nem nézett rám.

MIKLÓS *(kis hallgatás után)*: Akkor ezt mint „gyűlölet a pillantásban” adatot töröljük. Csak következtetés. Nem tisztán tapasztalati.

ANNA: És ezek kicsiségek, ugye. A kánikulában is meg a sieléssel is én voltam erőszakos. A saját dolgaival, mániájával, amikből nem lehet kimozdítani a kedvemért, ő. Kicsiségek, túl kell tenni magunkat rajtuk, hogy válhatnak ki gyűlöletet? Azt hiszem, valami rejtett Dzéta-feltételt sértenek meg, és ott nincs mértékletesebb reakció, mint vad gyűlölet. Nincs kompromisszum.

MIKLÓS: Túl tudták tenni magukat nagyobb, komolyabb dolgokon, amelyek talán nem érintik a Dzétát. A sokféle ismeretlen követelményeivel. Ki van zárva minden kompromisszum, Anna? Nem lehetne megalkudni egy kényszeregyezésben?

ANNA: „Csődön kívül” - ahogy manapság divatos? *(Rázza a fejét.)*

1930/31. tanév.

(A Városligeti fasorban - [most Vilma királynő útja a neve] - Miklós kíséri Kovácsot - [most dr. Kovács Péter a neve] - a villájuk felé.)

PÉTER: Csődön kívüli kényszeregyezés, mondd? Épp ez, amit az öregem semmi áron nem akart. Ki tudott volna egyezni 30-35 százalékban a hitelezőkkel, részvényeseivel, de ezek jórészt kisemberek, kisegzisztenciák, tönkrementek volna. A magánvagyonából és anyáméból, ha mindent dobra verünk, 95 százalék fölött tudja kielégíteni őket. Akkor nekünk nem marad megélhetésünk sem. Azt hitte, énrám nagy tudományos karrier vár - szegény öregem. *(Miklós nyekken egyet, de Péter nem hagyja közbeszólni, megfogja a karját.)* Válasszon: vagy mi leszünk földönfutóvá, vagy oda lesz egész életének becsülete, tisztasága. Megmérgezte magát. Zoé megmentette. Itt vagyunk. Már voltál nálunk.

MIKLÓS *(elhűlve nézi Péterék szép kis kertes palotáját, melynek már megkezdték a lebontását)*: Mi ez, Péter? Körülállványozva, csákányok - - -

PÉTER: Lebontják. Csak odaadom neked még azt a két korongot. Mi holnapután indulunk. Ezt is Zoé csinálta. Tudod, a francia kisasszonyom, aki a háború alatt itt ragadt, aztán végleg nálunk maradt. Lelevelezte a toulouse-i sógorával, akiknek nagy házuk van, iparos ott, hogy befogadnak mindnyájunkat - így aztán apa elárvereztetett mindent, kifizetett mindenkit, boldog, és én is emelt fővel megyek a villanyszerelő sógorhoz inasnak Toulouse-ba.

MIKLÓS: Úgy volt, hogy a Műegyetemre mészt át, Kürschák mellé -

PÉTER: Hát most Lagrange mellé megyek, és Descartes mellé. Nem arra, nem arra! A fölépcsőt már szétszedték, hátra, Miklós. Nincs palota. Zoét Madame-nak szólítsd. Nagyszerű lány. Figyelte apát éjjel-nappal, eldugta a revolverét, rögtön orvost hívott. Öregem, én örülök Toulouse-nak! Hülye vagyok?

1932/33. tanév.

(Olvashatjuk például a PPTE I. félévi tanrendjének kék címlapján: azonban így: MCMXXXII-MCMXXXIII. A Ferenc József rakpart sarkán, Anna könyvkötő műhelyében vagyunk.)

MIKLÓS: A göttingeni folyóiratok más méretűek, mint az angolok. Újra kell nyomtatni őket, mert -

MANYI *(zajosan benyit, egy friss 8 Órai Újsággal)*: Hallottátok, Anna? Megtalálták a Lindbergh-bébi tetemét!

MIKLÓS *(befejezi a mondatát. Ő Cholnokyval együtt háttal áll a belépő Manyinak)*: - mert így nem kaphat teljes aranyfűzőt...

CHOLNOKY: Fontos, hogy valódi bordákkal akarjuk, ugye, a bujtatott sarkos francia félbőrhez az megy - -

ANNA *(Manyihoz)*: Hallottuk, Manyikám. Szörnyű. Mégis meggyilkolták.

CHOLNOKY *(keresgél az asztalon)*: Ez rossz szín kapitalisnak -

MANYI *(a két fiatalember felé bökö)*: Kollégák? *(A Peanut Vendort zümmögi.)*

ANNA *(nevet)*: Hülyéskednek! Cholnoky és a barátja. Hordják ide a szörnyű könyveiket - és beleszerettek a kötetbe. Most Méliusz-Juhász végre megkapta a magántanári habilitációját, és meg akarják lepni az 1927 óta, öt év alatt megjelent összes német és angol dolgozatainak, világhírű tanulmányainak gyönyörűen egybekötött példányával.

MANYI *(udvariasan)*: No, Anna csinál majd olyan valódi bordás könyvet, hogy a barátjuk táncra perdül, ha meglátja.

MIKLÓS: Hát...? *(Egy kicsit zavarba jönnek mindnyájan. De minthogy Manyi dúdolja tovább a rumbát, ahogy a saját dolga után néz:)* Hát - a rumbát talán még nem tanulta meg.

1934.

(Matematikai Szeminárium. Új hallgatók - mármint új negyedéves nemzedék -, de ugyanolyan elevenséggel töltik be a nagy, hosszú termet, mint hat éve Cholnokyék. Akit most Miklóssal együtt körülvesznek.)

ELSŐ IFJÚ KOLLÉGA: Megint baleset volt Gyallai gyakorlatán -

MÁSODIK: Mint a tanársegéd úr atomspektrumméréseinél odafent.

ELSŐ IFJÚ KOLLEGINA: De most a kísérleti fizikai intézetben -

ELSŐ KOLLÉGA: Kiborult vagy szétment egy Dewar-edény tele cseppfolyós levegővel -

MÁSODIK KOLLEGINA: Mínusz 150 fokossal! És megint Gyallai!

CHOLNOKY: Hallottuk mi is! De honnan veszik ezt a mi régi kis balesetünket?

MIKLÓS: És hogy annak bármi köze volt Gyallai tanár úrhoz?!

HARMADIK KOLLEGINA: Hohó, azt mindenki tudja!

MÁSODIK KOLLÉGA: A tanársegéd úr félszemét nagy műtéttel tudták csak megmenteni -

HARMADIK KOLLEGINA: Most a gyógyszerészhallgatók megúszták egy-két égési sebbel -

ELSŐ KOLLÉGA *(vagy egy másik, mert jórészt egyszerre beszélnek, szinte megostromolták Cholnokyékát)*: És Gyallait amiatt lökték ki a tanszékről, és száműzték a kísérleti fizikai intézetbe -

CHOLNOKY *(felteszi mindkét kezét)*: Uraim, hölgyeim! Figyelem! *(Látják, hogy akar mondani valamit, elcsitulnak.)* Kérem, felejtsek el ezt a szemenszedett baromságot, igen tisztelt kollégáim! Egyszer s mindenkorra: Gyallai kitűnő képességű fizikus, nehéz szívvel engedték el innen, de ő akart a kísérleti fizikai tanszékre átkerülni tavaly.

MIKLÓS: Amely itt maguknál mostanában éretlen, ostoba, zöld lenézésben részesül! Elfelejtik, hogy az egész fizika kísérleti!

(Nagy meghökkenés, csodálkozás, hogy ezt ők mondják, Miklós és Cholnoky: de nagyon tisztelik őket.)

NEGYESEDIK KOLLEGINA: Nahát! ezt maguk mondják!

MÁSODIK KOLLÉGA: Igaz! Tulajdonképpen kísérleti.

CHOLNOKY: Nem „tulajdonképpen” - lényegében!

ELSŐ KOLLEGINA: Mi azt hittük, hogy maguk és Gyallai...

ELSŐ KOLLÉGA: „Lényegében” - Hát persze! Ahogy az ember élete sem lehet más, mint kísérleti...

MÁSODIK KOLLEGINA: Ha leesett a tantusz, erre mondjon egy verset! *(Miklósékhöz.)* Ő tudniillik költő.

ELSŐ KOLLÉGA: „Idővel paloták, házak, erős várak - / - - megszűnik irigység, jóra fordul gyűlölség...”

NEGYESEDIK KOLLEGINA: Hé, hát a Tavaszi szép rózsák, liliom, violák? Belemártogatták őket a Dewar-palackba?

MÁSODIK KOLLÉGA: Amivel úgy szeretnek játszózni! Felelőtlenül, a cseppfolyós levegővel...

MIKLÓS: Ki nem szeret játszózni cseppfolyós levegővel! Ha hozzájut!

CHOLNOKY: Én nagyon...

(Nevetés, valaki beszél: Nyitva a büfé! Feloldódik a feszültség, szétoszlanak, hogy kettesben-hármasban tárgyalják meg a dolgokat, sok mindent, ami meglepte őket. Cholnokyék indulnak kifelé.)

MIKLÓS: Vennék egy kenőmájas kenyeret -

(De Krepákné kintinja előtt már hosszú sor várakozik.)

CHOLNOKY: Én is. De hosszú sor áll már itt...

MIKLÓS: Én azt hittem mindig, régen, hogy milyen eredeti vagyok azzal, hogy pusztán a modora miatt - meg a bajusza miatt - úgy utálom ezt a nagy tudású Gyallait. Az idők folyamán kitűnt, hogy mindenki utálja. Ugyanezért. Soha nem fogja vinni semmire. Ott sem, a Tangl-tanszéken sem -

CHOLNOKY *(a kollégáknak)*: Kösz. Kösz.

(Mert beálltak a sor végére, de a többiek ügyesen rögtön előreengedik őket. Itt, az 5-ös teremnél csupa mat.-fiz. hallgató van, egy filoszt, filológushallgatót, aki az első emeletről jött le, félretolnak. „Engedjük csak őket, kolléga úr! Sietnek.” Krepákné: „Nagyot, adjunktus úr.” - „Kettőt, Krepák néni!”)

1935.

(Cs. Kovácséknál, estefelé. Miklós és Anna.)

ANNA: Tudom. Megtelefonálta kora reggel. Írt neki valami nagyon nagy öreg francia tudós -

MIKLÓS: De Lamotte. Csak a nagyon nagy stimmel: fiatal és angol.

ANNA: Hogy rendkívül nagy horderejűnek tartja a teóriáját. Rettentően örülök, Sándor, nagyszerű! - mondom. De a levelet látnom kell, áthozza most rögtön. Mondom: le kell vinnem Szilviát, és be kell mennem a Havas utcába is. Nem, nem! Várjam meg! Tíz perc alatt itt lesz... Vártam őt délig, próbáltam felhívni a tanszéken, Cholnoky nincs, Cholnoky nem jött, mindmostanáig.

MIKLÓS: Tudom, tudom. Vele voltam. Lamotte sürgős választ kért, hogy az értekezését, amit küldött neki, közölheti-e soron kívül a Proceedingsben, az angol Királyi Akadémia kiadványában.

ANNA: Egek! Ez óriási dolog, Miklós! Óriási!

MIKLÓS: Óriási. Ez körülbelül - Nobel-díj-jelölés. Maga Lamotte ír elébe bevezetőt. Táviratilag kéri Cholnoky jóváhagyását.

ANNA: Istenem - mi történt Sándorral, hogy nem jött?

MIKLÓS: Az történt, hogy előszedte az értekezését, valamit gyorsan kijavított benne, valamit beletoldott - - - aztán feledve csapot-papot, úgy belemerült, előről kezdve, hogy még mindig azt csinálja, reggel óta. Nem vette észre, amikor eljöttem tőle.

ANNA: Ezt értem, tudom, ismerem őt. De - el fog késni a Proceedings új számából a változtatott szövegével...

MIKLÓS: Á, mind mehet táviratban is. Lamotte azt is elintézné, hogy a követségük futárpostája vigye, ha kell.

ANNA: Igaz, most már repülőjáratok vannak, Budapest-Bécs-London.

MIKLÓS: Úgy van: MALERT, British Airways, Mátyásföld-Aspern-Croydon - - - Ki kellett próbálnom tavaly - - -

1936.

(Matematikai Szeminárium kis belső szobája. Kint csönd van, későre jár, Cholnokyék vitája heves.)

CHOLNOKY: A professzorodnak semmiképp nem mondhat sz nemet! Lásd be!

MIKLÓS: Belátom! De már nemet mondtam neki!

CHOLNOKY: Hogy mersz így... Miklós... így viselkedni vele!?

MIKLÓS: Ő sokkal jobban megérti, hogy Méliusz halálával az én szerepem, egyszerűen a matematikai létezésem is, véget ért. Pista nélkül nulla vagyok, non-entitás!

CHOLNOKY: Csak te tudnád folytatni a befejezetlen munkáját...

MIKLÓS: Senki! Azt senki! Harmincnégy éves volt! Gigászi, amit összehozott, befejezni, még folytatni se tudnám, se én, se más, még a zseniális bécsi barátunk se...

CHOLNOKY: Talán vele, Kurttal... ti is ketten dolgoztatok Pistával... Vagy Göttingen? Van ott nem is egy ragyogó fej...

MIKLÓS: Németország? Teljes a nemzetiszocialista téboly!

CHOLNOKY: Háborúval, anélkül, mit tudom én, évtizedekre elpusztíthatja Európát. De hogy még egy Méliusz-Juhász István szülessen, arra lehet, hogy ötszáz évet, lehet, hogy ezer évet kell várni az egész emberiségnek. Tudjuk, mennyit kellett egy új Euklidészre várni. Ha meg se próbálsz folytatni a munkátokat, Miklós, a civilizációnk évszázadokkal eshet vissza - - - Tudom, érezzük a saját bőrünkön, hogy egy 4-5 éves háború is katasztrófa, azonban -

MIKLÓS: Azonban micsoda katasztrófa ehhez képest Méliusz korai halála. Édes öregem. Hogy tudnék így a helyére beülni?

CHOLNOKY *(mennek kifelé. Méliusz-Juhász névtáblája az ajtón vastagon be van gyászkeretezve. Nézi az írást rajta)*: A mi hallgatóink tüzték ki a Múzeum körútra az egyetem legnagyobb fekete zászlaját. Ami magántanárnak nem jár. Gombocz persze teljesen mellettük volt. Mi a csudát írtak ide? két verssor? És: „Dr. Balassa Bálint?”

MIKLÓS: Aki a költő volt köztük. Közben ledoktorált.

CHOLNOKY *(olvassa)*: „Nagy kövek hamuvá” és: „Hegyek fogyatkoznak”.

MIKLÓS: Ez történt.

1937/38. tanév.

(Cholnoky emeleti szobájának az ajtaján ez áll: „Dr. Cholnoky Sándor, egyetemi mt.” A Tanrendben ugyanez, és három sorban a meghirdetett előadásai, „a tanszékvezető ny. r. tanár helyett, megbízott előadó”. Telefonon Annával beszél.)

CHOLNOKY *(nevet)*: Nem kaptam meg a Nobel-díjat, édes Anna, ne gratuláljon.

ANNA: Miklós azt mondta, hogy magát jelölték.

CHOLNOKY: Az se biztos. De kijött az idei névsor - nélkülem.

ANNA: A dögök! Jellemző! Megint egy érdemtelen mitugrásznak adták. A piszkos kis politikai szempontjaikkal -

CHOLNOKY *(nevet)*: Az idei érdemtelen mitugrász véletlenül egészen kiváló nagy tudós, réges-rég jár neki a díj - -

ANNA: Sándor! Jöjjön át délután! Tudja, mióta nem látott?

CHOLNOKY *(meghökkenve)*: Mióta? Csakugyan, mióta???

ANNA: Emlékszik még rám egyáltalán? Milyen színű a szemem?

CHOLNOKY: Zöld. *(Kijavítja, nevetve, zavartan.)* Nem, nem. Kék.

ANNA: Hát a hajam?

CHOLNOKY: Barna.

ANNA: Nem őszül?

CHOLNOKY: Nem!

ANNA: Ezt nem tudhatja. Hát az arcom? Nem ráncos, nem táskás? Az orrom nem csontosodik? A hajam nem ritkul, nem szaporodnak a rövid sarjúhajak a halántékomon?

CHOLNOKY (*jókedvűen*): Nem! Nem! Nem! Tudom, hogy hány éves!

ANNA: És hány éves a lányom?

CHOLNOKY: Ez könnyű kérdés. 1929-et kell levonni 1937-ből... mindjárt kiszámítom... mindjárt! (*Diadalmasan.*) Nyolc!

ANNA (*belemegy a butulásba*): Papír is kellett hozzá, ugye? De Cholnoky fényesen megoldotta. És mondja csak, mi lesz az én létezőm valószínűségének empirikus megerősítésével?

CHOLNOKY (*kis szünet után*): Átmegyek délután, Anna...

1938/39. tanév.

(I. félév tanrendjét lapozgatja Cholnoky. A Szeminárium mögötti kis hátsó szobában vagyunk.)

CHOLNOKY (*az útitáskáját mutatja*): Nem! Látod, a pályaudvarról jövök egyenesen, még nem is voltam otthon. Előbb neked akartam beszámolni a bécsi jó hírekről, hogy ne nyugtalankodj tovább. Kurt is, Erwin is rendben vannak.

MIKLÓS: Mondtad a magyar útleveleket is, hogy szerzünk, ha kell?

CHOLNOKY: Mondtam. Egyelőre nem kell. (*A Tanrendben olvassa.*) „Bevezetés a halmazelméletbe”? Hát idén nem Projektív geometriából hirdetsz előadást? Te, Miklós! Te, hisz ezzel sokkal -

MIKLÓS (*dühösen félbeszakítja*): Ez a prof műve. Rábeszél? Rám parancsolta. Igen, rájöttél! A halmazelmélettel közelebb vagyunk a Második Méliusz-tételhez. Az öreg csalafintasága volt - -

CHOLNOKY: Gondoltam! Jaj de örülök, Miklós! Persze hogy ezzel vissza fogsz merülni a mindennél fontosabb régi munkátokba. Hát ez jó hír. Ez aztán jó hír... Nemcsak Európának!

1939/40. tanév, II. félév.

(Miklós telefonon beszél.)

MIKLÓS: Köszönöm, Anna, megyek vacsorára! Bár semmit sem tudok mesélni, nem történik semmi, Cholnokyt megint jelölik a Nobel-díjra, megint nem fogja megkapni, itthon a nyilvános rendes tanárságát szintén nem fogja megkapni, Péter - emlékszik rá? - írt Toulouse-ból, Ott aztán végképp nem történik semmi - - - (folyik amit ők „drôle de guerre”-nek hívnak) - - - De Szilviát is akarom látni - - - (Már tízéves lett, gondolom) - - -

ANNA: Tizenegy. Gimnazista! Hát várjuk, Isti külön örül magának, rólam - és a gimnazista haverjáról nem is beszélve.

1941. Siófok.

(A Fodor-sportiskola nagy fedett csarnokában pingpong-csata folyik, Cholnoky kontra Anna, a többiek nézik. Klipp-klopp - klopp-klipp...)

SZILVIA (12 éves): Mami! Hadd játsszak Sándor bácsival! Tegnap megígérte!

ANNA: Tizenhárom-hét. Engedd meg kegyesen, hogy befejezzük a szettet, jó?

SZILVIA: Bealkonyodik! És itt ma nem tudunk villanyt gyűjtani. Szerda óta elsötétítés van, és tegnap is ordítottak ránk, pedig itt az óriási ablakokat nem is lehet befüggönyözni...

ANNA: Jó, ezt szépen várd ki. Tizenhárom-hét, én szerválok, Sándor. *(Kopog a labda tovább.)*

MIKLÓS: Majd holnap, Szilvia, anyáddal. Ő is remekül játszik.

SZILVIA: Mami játéka oké. Jobb, mint remek. De Sándor bácsié mágikus. No jó. Jöhet a bombázás.

1942.

(Cs. Kovácsék lakása. Ismerjük a nagy szobát, de az építész tervezőirodája megszűnt, a szárnyas ajtót most egy nagy ruhásszekrény takarja el. Késő ősze jár. Anna, Miklós.)

MIKLÓS: Fontos, Anna. Majd mindjárt megmondom, hogy mit akarok. Szóval Bohr személyesen üzent Cholnokynak, hogy először is, a náci-németek bennünket éppúgy meg fognak szállni, mint Dániát - neki sikerült kijutnia, talán hallotta maga is?

ANNA: Igen... Halászcsónakon? Mondja, Sándor végül megkapta a Nobel-díjat? Én újságot nem olvasok, és Isti már akkor kint volt Dél-Amerikában, hiszen tudja.

MIKLÓS: Tudom, Brazíliában. Megkapta végül. Szóval Bohr az itteni követségük útján, nagyon bölcs óvatossággal, előszóban üzent Sándornak, hogy egy nehéz matematikai kérdésben okvetlenül beszélnie kell vele. Lisszabonban és minél előbb. Érti?

ANNA: Nem. Még ha egy atomfizikai kérdésről lenne szó...

MIKLÓS: Hát akkor ne mondja azt, hogy nem érti! Mindegy, a lényeg, ami magát érinti, az, hogy Sándor döntött, vállalja. Pár hét múlva indul.

ANNA: És ez... ez pontosan miért érint engem?

MIKLÓS: Ez pontosan azért, amit akarok kérni magától és Sándortól - - *(Kicsapódik egy ajtó, és:)*

SZILVIA (13 éves lett, beront): Miklós! Miklós! Láttam, hogy itt vagy. Rém fontos! Neked kell döntened: sértés az, ha az ember egy kérdésre azt feleli: nem mondom meg?

MIKLÓS: Hát ha nem tudod megmondani, akkor nem sértés.

SZILVIA: De meg tudom mondani, csak nem akarom.

MIKLÓS: Jogod van hozzá. De akkor téged terhel a felelősség, hogy tájékozatlanul hagytad a kérdezőt.

SZILVIA: Értem. De dönteni abban kellett, hogy sértés vagy nem sértés. Amihez joga van az embernek, az nem lehet sértés. Oké! Kösz, Miklós...

MIKLÓS: Mi ez az oké? Miket szedsz fel?

SZILVIA: Oké, az rendicsek. Jobb, mint remek, de még nem mágikus.

ANNA *(nevet)*: Végül is mi volt az a nevezetes kérdés?

SZILVIA: Nem fontos! Nem fontos. Jaj, mami, te is úgy utáltad harmadikban az algebrát és a történelmet?

ANNA: De hisz azokból is jelesed volt, fiacskám!

SZILVIA *(diadalmasan)*: Volt! De bezzeg nem lesz év végén!

ANNA: Jaj, Szilvia, hátha most két „jó”-val elrontod a szép tiszta jelesedet - - -

SZILVIA: Két „jó”-val??? Haha! Még elégségest se érdelek! Talán nem mer megbuktatni a Máter, mert hullaszerelmes apába!

MIKLÓS *(közbeszól)*: Ne rémítgesd anyádat, Szilvia, bukással, számárságokkal...

SZILVIA *(Annára nézett az imént, és rajta maradt a szeme. További kérdései vannak)*: Mondd, mami, te már tizenhárom évesen is ilyen szép voltál? Mondd, megszépülhet még az ember, ha olyan, mint én?

ANNA *(fél karral magához öleli a kislányt)*: Csacsikám! Ha az ember olyan, mint te, akár csúnyulhat is egy jó adagot, még mindig szép marad. Ej, hisz tudod jól! Csak kacérkodsz itt Miklóssal, bókokat akarsz kicsikarni belőle! *(De tudja, hogy nem kacérkodás a kérdése, hanem komoly gond neki tizenhárom évesen.)*

MIKLÓS: Nézd, öregem, énbőlőlem kicsikarhatod, hogy nagyon csúnya vagy, és ha még csúnyulsz három adagot, elveszlek feleségül. Oké?

SZILVIA: Oké! Mondd, mami, igaz, hogy tizennyolc évesen hullaszerelmesek voltatok egymásba Sándor bácsival?

ANNA *(Miklóshoz)*: Ezt maga mesélte be neki, Miklós! Szilvia, eredj, fiam, tanulni. Ne a hullaszerelmeken járjon az eszed.

SZILVIA: Hát min? Mit tudsz jobbat?

ANNA: No menj. Ha a szép bizonyítványodat most elrontod, apa nagyon szomorú lesz, te is tudod, kicsim. Azt se bánod?

SZILVIA: Azt se bánom! *(Azonban nagyon is bánná. Haragosan.)* Jaj de utálatos vagy, mami! Ez nagyon sportszerűtlen volt. *(Kimegy.)*

ANNA: Édes Miklós, maga tíz éve fáradozik kitartóan, hogy újra összeboronáljon bennünket -

MIKLÓS: Tizenhárom éve. Amióta olyan teljesen érthetetlenül elváltak egymástól. Amióta Sándorban összetört valami. Hová lett a régi életkedve - de hol van a magáé is, Anna? A régi?

ANNA: A régi? A régi tánc, a Valencia áradó jókedve? Sándornak igaza volt: már akkor, már elejétől fogva volt benne némi megmagyarázhatatlan kis szomorúság is.

MIKLÓS: Hát most szombaton eljönnek szépen hozzám, és lejátsszuk azt a szilveszter éjféli beszélgetésüket! Muszáj! Szombat délután...

Február (valamelyik napján, ugyanott, ugyanabban az évben)

SANYI: Az a „nevezetes kérdés”! Én tudom, apa, hogy mi volt. Amire Szilvia nem felelt, és amin a barátnője megsértődött. Nekem elmondta, de a lelkemre kötötte, hogy soha el ne áruljam neked!

MIKLÓS: Nekem? Pont nekem ne?

SANYI: Pont neked ne! Volt Szilviának egy régi lukas hídpénze, amit tőled kapott egyszer. Az osztálytársnője meglátta nála, és nyaggatni kezdte, hogy mi ez. „Semmi.” - Mi ez? Találtad? Te sem tudod? Mi ez? - „Nem mondom meg” - felelte végül. Még 9-10 éves korában kapta tőled; tudta, hogy mindig a zsebedben hordod; neked is gyerekkori emléked; aztán ő őrizte haláláig mint mágikus talizmánt, amit restellt, mert sosem volt babonás; előtted is eltitkolta. „Fura - mondta egyszer -, de nagy szerencsét hozott, egész életünkben.” - Hogyan? - „Ha bajok szakadtak ránk, pláne ha súlyosak, csak megkérdeztem Miklóst, fizetett-e hídpénzt? Mindig rögtön nevetni kezdtünk, a nyomasztó gond, baj elszállt az ember lelkéről, de ami a fura: meg is tudtunk aztán harcolni vele, kibírtuk, túléltek valamennyit.” - Emlékszel, apa?

MIKLÓS: Igen. Emlékszem. Csakugyan.

SANYI: Mindegy volt, hogy igennel vagy nemmel felelsz, mert -

MIKLÓS: Mert itt a kérdés, a kérdésbe bedobott „Hídpénz” volt a döntő. Igen, ez nyomban felderítette az embert. Kiszabadított, és hagyott visszazökkenni mind a kettőnk, vissza a magunk világába, a saját holmink közé. Igen, és fura, hogy a külső bajok is elmúltak tőle aztán, néha csodával határosan. Azonban nekem soha nem árulta el, hogy megvan a hídpénze (vagy az enyém) fizikai tárgy alakjában is. Én gyerekkori ereklyefélének tettem el valaha, s Szilvia tudta, hogy kincsként hordom a zsebemben. Egyszer megmutattam neki, meséltem a Ferenc József híd nagy hídfőépítményeiről, Gyuri bátyámról, akinek a Vámházban volt a hivatala, meg a lakásuk is, nagy uzsonnákat rendezett, és búcsúzóul megadta a hídpénzt duplán, oda-vissza: ám csak Budáról Pestre kellett fizetni, Pestről Budára nem volt hídpénz. (Mondom: Ez több, Gyuri bácsi! Hát a villamos? Van hetikártyám, Gyuri bácsi. Látom, becsületes gyerek vagy, Miki, menj el matematikusnak. Miért? - Sose felejttem el, amit válaszolt: - Mert a matematikában nem kell csalni, hazudni, szépíteni, ferdíteni, mint az összes többi tudományban.) Szilvia kíváncsian nézte a kis kopott lukas obulust. Láttam, hogy vágyik rá. Irigyled? - Dehogyan! Ez neked kell, Miklós... Aztán később, egy szép nap, neki ajándékoztam. Se névnapja, se születésnapja, kizárólag abból az alkalomból, hogy elfogott a szeretet iránta, csak úgy (mondhatnám: ültő helyemben, külön ok nélkül), s benyúltam a zsebembe, és odaadtam neki. Elpirult örömeiben. Nekem adod? Igazán nekem adod? Kilencéves lehetett. Csokoládét, virágot hamarjában honnan vegyek, s hát erre vágyott, gondoltam. S hogy nekem ereklye? Ereklye. Vigye ördög az ereklyét. Végül is ezt jól csináltam, nem?

CHOLNOKY: Jól, jól. Pontosan erre való a hídpénz, ha van a zsebedben egy. És jó példa nekem. Hídpénz? El lehet törülni hivatalosan. Be lehet olvasztani mind, ami maradt. De megmarad, nem lehet megszüntetni az érzést, ami „csak úgy” (ültő helyedben) elfogott (egy okos, érdekes, szeretetre méltó leánygyermek iránt). Ez az érzés megvan, meglesz, sőt megvolt benned mindig, már azzal, ahogy odafigyeltél rá, megjegyezted magadnak a dolgait, kedvét, vágyait, hangulatait, számon tartottad a kis hídpénzedről, hogy szeretné, ha az övé lenne. Rövidebb-hosszabb időközön át ez az érzés biztosan megmaradt benned. Ilyen stabilitást és biztos létezést a fizika világában sehol nem találhatunk.

MIKLÓS: Hát nem épp most találtunk egyet, itt a fizika világában? Ahol én a stabil érzéssel pillanatnyilag éppen tartózkodom?

CHOLNOKY: Nem! Állítom, hogy a szereteted nincs anyagból, nem fog megsemmisülni. Állítom, hogy egy biztosan tapasztalt - és megkülönböztethető - érzés nem lehet élettani folyamatok, biokémiai reakciók terméke.

MIKLÓS: Miért ne lehetne? Az én érzésemnek is - a te Dzétádnak is - követhetjük az útját az idegpályákon át az agyba, vagy oda, ahol székel. Kikísérletezhetjük, hogy milyen proteinokból, aminosavakból, mit tudom én, enzimekből, fehérjemolekulákból, polinukleotid-láncokból meg még újabb csodálatos felfedezésekből állítható elő a Dzétád valamennyi összetevője.

CHOLNOKY: Állítom, hogy még egy egyszerű, (felismerhető) lelki nyugalom, ha mégoly tökéletességgel fel is fedezik valamennyi fizikai-biokémiai alkatrészét, ezekből soha előállítható nem lesz. Miért? A felismerhetősége állhat, mondjuk, egy kísérő semleges biztonságérzetből meg, mondjuk, egy közömbös tájék ismerettségéből stb. stb. - és mikor azt hiszed, hogy ezekkel már megvan minden kémiaja, egy szín, egy szag, vagy látvány, vagy hang, sőt még inkább egy álmod, váratlanul ugyanezt előhozza: de az eredeti intenzitásban és teljességgel, akkor ki fog derülni, hogy az eredeti érzéshez képest semmit sem ér, amit a teljesnek vélt kémiajából összeraktál. A Dzéta sem kémiaiból van.

MIKLÓS: Végül is nem mindegy, hogy miből van? Mondd meg őszintén, Sándor, nem tökéletesen mindegy, hogy anyagból van-e a lelked világa, vagy sem?

CHOLNOKY: Nem! Te bölcs és boldog ember vagy, Miklós, neked mindegy. Nekem nem.

SANYI: Nekem se! Pedig én is - - - pedig - - -

CHOLNOKY: Pedig te is bölcs és boldog ember vagy, Sanyi! Ne vörösödj el folyton! Komolyan beszélek. Miklóstól örökölted és tanultad, ez alkat- és életirányféle. Te is bölcsességre és boldogságra törekszel. Nem?

SANYI: De igen. Igaz. Ezért nem mindegy nekem se, hogy megtalálhatják-e az érzések biokémiaját-fizikáját! Mert ha anyagból vannak, akkor nincs fölöttük hatalmunk: úgy értem, akkor a gondolataink és érzéseink is teljesen ki vannak szolgáltatva a véletlennek - úgy értem, a világegyetem és az elemi atomrészcsek kizámíthatatlan működésének!

MIKLÓS: És nem vagyunk kiszolgáltatva?

SANYI: De. Mi igen. De a gondolataink és érzéseink nem teljesen, talán.

CHOLNOKY: Talán. Mindenesetre Sanyi a pártomon van. Nomármost - - -

MIKLÓS: Nomármost: arra vagy kíváncsi, Cholnoky, hogyha a világegyetemmel együtt minden anyag megsemmisül, megmarad-e a Dzéta?

CHOLNOKY: Úgy van!

MIKLÓS: A feltevésed szerint megmarad. És ez bizonyítaná, hogy nincs anyagból.

CHOLNOKY: És az is kitűnne, hogy nincs is ebben a világegyetemben, velem együtt. Tehát szükségszerűen egy másikban vagyunk, mind a ketten. Akkor kell lennie egy helynek, ahol vagyunk (voltunk és leszünk). Például egy átfogóbb univerzummodellnek.

MIKLÓS: Ha megmarad, elég rövid életű lesz. A te anyag-antianyag világaid kölcsönös megsemmisülése egy-két milliomod milliomod-másodpercig tart. Míg a te beavatkozásod nélkül a mi anyagi univerzummodellünk csak talán - a csillagászok tudják, hány milliárd év múlva fog megsemmisülni.

CHOLNOKY: A te milliárd éveid beleférhetnek a milliomod-másodpercekbe. Először is, az idő- és térmértékeink relatívok: ha itt minden centiméter méterekre, kilométerekre, fényévekre nőne, vagy millimikronokra zsugorodna, semmi módja nem lenne, hogy észleljük, észrevegyük - tudod jól. Azonban átmegyünk innét egy másik univerzummodellbe, ahol teljesen másféle idő és tér van, vagy egyáltalán nincs semmilyen, ami a legvalószínűbb. Akkor minden egyszerre van, és egy helyen, s a tapasztalataidat ott nem tudod majd a jelenségek idő- és térdimenzióinak mérésével megkülönböztetni és rendezni, modellé konstruálni, hanem lesz valami más, itt ismeretlen tulajdonságuk, sajátosságuk, ami erre alkalmas. Vagy nem lesz semmi. Csak egy üres világkeret.

MIKLÓS: És mi van, ha az anyag-antianyag világok semmivé válásával a Dzéta is eltűnik, nyoma vész, megsemmisül?

CHOLNOKY: Akkor megtudtuk, hogy anyagból volt. Megtudtuk, hogy ne legyen gondunk a boldogságra és bölcsességre való törekvéssel, mert azt is csak a véletlen hozhatja létre, nem mi.

MIKLÓS: Egye fene. Egy gonddal kevesebb.

CHOLNOKY: Egye fene! Ha az anyaggal együtt a Dzéta-tapasztalat is megsemmisül, azzal együtt, aki vagy ami tapasztalta, akkor nem kell szükségszerűen lennie egy másik, teljesebb, nem-anyagi világegyetemnek. Még egy gonddal kevesebb.

MIKLÓS: Attól még létezhet nem szükségszerűen egy másik tágabb világegyetem.

CHOLNOKY: Létezhet! Találnunk kell erre megbízható utalást, támpontot. Hogy van olyan nem-anyagi univerzummodell, amelyben nincs kizárva a Dzéta-tapasztalat jelenléte abban a verzióban sem, ahol a Dzéta anyagi alkatrészekből áll és mindenestől megsemmisül.

MIKLÓS: Ebben az esetben nem érdemes megsemmisítened a világegyetemet - és nincs is akkor szükség rá.

CHOLNOKY: Szükség nincs rá, de akkor is érdemes. Kérdezd meg a fiadat. Ő egy elegáns, jó húzásnak tartja.

SANYI: Talán átmegyünk sugárzásba? Én nem szívesen hagynám ki, a magam részéről...

MIKLÓS: Ha találunk ilyen támpontot, kiindulópontot, ez a Dzéta kettős, egymással össze nem férő anyagi-nem-anyagi természetéről tanúskodna...

CHOLNOKY: Ha találunk! Mit találtunk, mire jutottunk ezzel 42-ben azon a szombat délutánon, amit kierőszakoltál, Miklós? Menjünk vissza Méliusz szobájába, a Kovács Péter ősmagnetofonjához...

MIKLÓS: Nem, nem. Itt voltunk akkor is, a kilencesben...

1942.

(Szombat. Késő ősz van, még csak délután, de lámpagyújtás után, tereli be Miklós a társaságot az egyetem 9-es, optikai laboratóriumába.)

CHOLNOKY: Ide hoztad fel?

MIKLÓS: Ide. Itt zajlott le akkor, és itt nem gond az elsötétítés, a koromfekete spalétákkal, vastag fekete függönyökkel.

CHOLNOKY *(nevetve)*: Amik arra ügyeltek, hogy be ne tévedjen ide egy árva fénysugaracska se a kinti világosságból, most meg arra, nehogy kijusson innét -

MIKLÓS: - a benti világosságból a kinti sötétségbe! Legyen hát némi világosság idebent, Sándor! Túl sok a rejtély ebben. A felrobbant katódcső rejtélye -

CHOLNOKY: Ki kötötte át a csomót a másik drótra? Ez már soha ki nem derül. Gyallai? Azóta már azt is megbántad, hogy először őt gyanúsítottad, szegény fejét...

ANNA: Maga meg Kovács Péterre és a kis szeplős Ágotára akarta kenni, Sándor!

MIKLÓS: Oldjuk hát meg legalább a másik rejtélyt, a Valenciáét: hogy került bele a szomoruság?

(Megindítja a korongot. Kis karcolászaj, aztán tisztán kezdődik, ahogy már kétszer is, a „Softly - as in a Morning Sunrise...” - de Miklós megállítja.)

SZILVIA: Na! Ne állítsd meg! Ez jó...

MIKLÓS: Mindjárt, Szilvia. Azon múlik - amit ők beszéltek. - Átugrunk az elején, csak Péter és a szeplős orrú Ágota, meg Gyallai, kidobja őket... - de Sándor és anyád, ezen múlik majd - Csalódás lesz - mi egy szót sem tudunk kivenni belőle, csak hadarás, felszavak, motyogódünyögő kérdő vagy igenlő hangsúlyok, tudod, ahogy az emberek általában a fontos dolgairól beszélnek - ha például döntés előtt állnak - szinte ügyelve, hogy elkenjék a szavak jelentését. (Bölcsen), mert azzal könnyen félrevezethetik magukat - de én azt gondolom, hogy ők ketten mégis meg fogják érteni, amit akkor... És ezen múlik most, Szilvia, hogy elmentek-e Sándorral, vagy - vagy itthon marad-e ő is.

ANNA *(csöndesen)*: Ugyan kifelejtett egy harmadik „vagy”-ot, Miklós - mégis - azt hiszem, Szilvia, ha most hazaszaladnál és főznél nekünk kávé, ez nagyon kedves lenne tőled.

MIKLÓS: Igen, igen! Igaza van anyádnak.

SZILVIA *(elkomorodva)*: Nem kávé akartok, hanem engem kiűzni innét!

ANNA: Kávé is szeretnénk, de főképp téged kiűzni, kicsim. Neked igazán nem kell ezt végighallgatni...

SZILVIA: Én szeretnék itt maradni. Miklós engem is meghívott.

MIKLÓS: Mégis, fogadj szót. Te ezt nagyon jól megérted.

SZILVIA *(elkeseredve néz Annára, aztán Cholnokyra, aki bólint)*: Mármost hozzak tényleg kávé, vagy csak ki vagyok golyózva a klubotokból egyhangúlag?

CHOLNOKY *(nevetve)*: Hozzál tényleg kávé, Szilvia!

ANNA: A nagyobbik termoszban. Jó?

SZILVIA: Jó. *(Csudajó! Remek! - gondolja, és szófogadóan kimegy.)*

MIKLÓS: Most megbántottuk. Teljesen az én hibámból. *(Újraindítja a korongot.)* Nem tehetek róla, Anna, sajnálom, de Szilviát egyenrangú felnőttnek veszem...

ANNA: Ezt jól teszi. Én örülök ennek, Miklós!

(Megszólal ismét Kovács Péter régi hangkorongja.)

A HANGKORONG: „- Szilágyi Örsébet -” - *(Megállítva. Aztán:)* „- maga se, kolléga úr” - *(Megállítva. Aztán: csönd, és csak az átszűrődő Valencia szól halkán. Jó darabig hallgatják. Tulajdonképpen kellemes hangulatot teremt most itt a régi táncdal. Ajtónyitás, és Cholnoky*

hangja belelép.) „Cholnoky: - igen. Miklóssal.” (Lépések, ajtó csukódik.) „Anna: - értse meg - - ügyvéd - - hajhálóval - - ügyvéd. Gyűlölöm.” (Kezd foszlányokba átmenni, érthetetlené válni, amit beszélnek.) „Cholnoky: - ej, dehogyis - - butaság - - tudom jól.” „Anna: De hiszen - - nem is ismeri - - -” „Cholnoky: De ismerem - - magát.” „Anna: Az igaz. -” „Cholnoky: Blablabla... hein?” (Mind a ketten érthetetlené válnak ettől fogva. Ahogy Miklós jelezte. Szünetet nem tartanak, folyamatos a beszélgetésük, de csak annyit lehet kivenni, mint egyszer:) „No!” - „Mi van?” „Eloltották a vil... - - -”

(Mégis némán, figyelmesen hallgatják.)

A KORONG (a tánczenét átveszi a rádió hangja, harangzúgás a Bazilikából, s elüti a tizenkettőt, méltóságosan, nem elsietve. Cholnoky és Anna, a lemezen, elhallgattak. Szóltalanul kíváncsian várják a tizenkét óraütést. Utána érthetőbb lesz a szövegük. Anna hangja): „Hát kívánjon boldog újévet!” (Cholnoky hangja:) „Boldog újévet, Anna...” (Megint kaotikus lesz, amit beszélnek. Újra a Valencia dallama szűrődik át hozzájuk.)

MIKLÓS: Ti se értitek? (Cholnoky rázza a fejét, de azért figyelnek tovább. Csak egy-két alig kivehető szó: „Naná-buzogány-vacakol-hülye voltam”, míg végül: lépések, ajtó, a korongon csönd, a Valencia is távolabbról, még halkabban hallatszik.)

MIKLÓS (helyszíni közvetítést ad): Kimentetek a szobából. Vissza a többiek közé.

CHOLNOKY: Visszatáncoltunk.

MIKLÓS: Emlékszem - igen - csakugyan -

ANNA: Visszatáncoltunk. - (A társaságba? - A világba?) (Szünet.)

CHOLNOKY: Anna megtanított táncolni. (Szünet.) Az nincs rajta a lemezen, hogy egy darabig sötétben folyt ez a beszélgetés.

MIKLÓS: Éjfélkor eloltották a villanyt.

ANNA: Koromsötétben. Fekete falak, fekete mennyezet, fekete függönyök közt. Dupla-sötétben.

MIKLÓS: „Fekete, fekete, fekete, fekete” - Fekete ország - írta Babits Mihály - a század elején! - „Fekete - az anyag rejtett lelke, jaj, fekete...” - ők mindent előbb tudnak, a költők... Mikor mi kijövünk itt a vaksötétből az atomspektrumok világos adataival, csak akkor tanuljuk meg, hogy „fekete az anyag rejtett lelke, jaj, fekete!” - s egy második, mélyebb sötétségbe jutottunk... (Cholnoky csak rábólint, így van. Senki sem szól. Miklós inkább azért beszélt, hogy valaki beszéljen, de most türelmét veszti, és megállítja a gépet): Vége. Hát végighallgattatok. Vissza tudsz-e emlékezni, Sándor, amit éjfélkor, sötétben, itt éreztél Annával?

CHOLNOKY: Arra nincs mit visszaemlékezni. Most is azt érzem. Csak bele kell nézmem magamba. Figyelmesen.

MIKLÓS: És akkor mit látsz ott - figyelmesen?! (Dühös, hogy a másik kitér előle.)

CHOLNOKY: Nem tudom, hogy micsoda. Elneveztük ezért Dzétának. Ha még emlékszel rá.

MIKLÓS: Sokra mentünk vele!

CHOLNOKY (most ő lett dühös): Nem sokra! Mégis, a Dzéta követelményeiből nem egyet sikerült meghatározni. Az addig ismeretlen, új tapasztalatot, ahogy itt most a világban érzi magát az ember - a Dzétát - (A) okvetlenül meg kell őriznie. Lehet-e? Lehet, mert nincs kötve (B) a testi szerelemhez, sem (C) a fizikai együttléthez tisztán, mert ha elválunk majd, hazamegyünk a bálból, fizikai együttlét nélkül is viszem magammal az érzést, hogy van ilyen lány:

(D) hogy Anna van - nem azt, hogy volt, mert a jelen idejű megléte a világban a Dzéta alapfeltétele. - Eddig oké - (mondaná Szilvia).

ANNA: Oké!

CHOLNOKY: Ezzel a (D) kikötéssel meg tudjuk őrizni a Dzétát - virtuálisan. Aktuálisan azonban, ténylegesen, élni vele az adott világban, ezt kizárja némelyik a sokféle egyéb, (rejtett vagy felbukkanó) követelményei közül. (Akkor mit érünk vele virtuálisan? - kérdezné Szilvia - Miklóstól...)

MIKLÓS: Amit az aktuálisan nem használható végtelennel. Egy sor határértékét, ami lehet egy ténylegesen létező valós egész szám, gyakran csak a nem létező végtelen felé tendálva kapjuk meg. Tehát használható a Dzétának ez a kezünkben lévő (D) alapfeltétele is.

CHOLNOKY: Mire mentünk vele! A Dzéta szerény spektrumadataival nem jöttünk ki a vak-sötétségből egy még nagyobb sötétségbe. Csak incidenciákat észlelhetünk. Beleütközéseket a Dzétába. Hát nézzük. Hamar tisztázódott, hogy némely követelménye (E) „intransigens”. Meg nem alkuvó. Ezzel az (F)-be, a „Kompromisszum-elv”-be ütközik. Élet a világban minden téren kompromisszumokra épülhet csak. A fizikában, még a matematikában is, legújabbán. *(Miklós csak rábólint szó nélkül, hogy meg ne állítsa Cholnokyt, aki belelendült, mintha kísérletek adatait rakná táblázatba.)* A „kicsiségek”. Egyszer Anna pillantásából alig lehetett mást kiolvasnom, mint gyűlöletet, csak azért, mert egy sosem látott villanyszámlásnőt én más szemmel néztem, mint ő.

ANNA: Ezt Miklós már elmesélte.

CHOLNOKY: A Belvárosi kávéházban nekem volt egy törzshelyem az egyik Duna utcai ablaknál. Egyszer, ahogy bemegyünk, Annával, ő mindenáron egy középső asztalhoz akart leülni. Nem, nem! Ne ide! De ő ide szeretne. Véletlenül egy kivételesen jó napunk volt. Ő is, én is tele voltunk mondanivalóval. Leültem vele, ahová ő akart. A hangulataira rettentő érzékeny volt. Hát ilyen kicsiségekben engednünk kellene egymásnak, gondoltam. De elszótlanodtam. Anna észrevette persze, hogy el van rontva a kedvem, az egész napom. Felállt, menjünk át az én asztalomhoz. Intett a pincérnek is, oda hozza a kávé. Most ő némult el. A Duna utcai asztalhoz nem volt kedve. Semmihez nem volt kedve többé, világos volt, hogy az ő napja is el lett rontva. Hát - Annával ezentúl nem mentem a Belvárosi kávéházba. Megoldás volt?

ANNA: Nem. Emlékszik, a Palatinus strandra jártunk - korán jött a nyár -, a Fedettuszoda még nem volt meg. Egyszer a legjobb hangulatban indultunk haza délután. Én az út jobb oldalán akartam menni, ő húzott a másik oldalra, ugyanolyan fasor volt az is. Nem hagytam magam, különváltunk. Aztán gondoltam, micsoda hülyeség így mennünk, az okosabb enged: átmentem az ő oldalára a Víztoronyra. Egy darabig békésen lépegettünk, még a karját is adta - aztán látta, hogy vége a jó hangulatomnak. Hát visszament velem a jobb oldali gyalogútra. A MAC-pályánál már evidens volt, hogy neki is kedvét szegte a kicsi kompromisszum... Ettől fogva külön érkeztünk és külön sétáltunk haza a Palatinusról. Mint egyszerű megoldás. Megoldás?

MIKLÓS: Aztán ebben maradtak, végleg, külön járni a világban. Mert önfejük és túl intenzívek mind a ketten.

CHOLNOKY: Ezek a kicsiségek gyilkosak. Miért? A Dzétában az összetartozásunk szabadsága azt követeli, hogy úgy fogadjuk el egymást, amilyenek vagyunk, és ennél fogva, hogy mind a ketten szigorúan olyanok legyünk, azok legyünk, amik vagyunk. Ebben nem engedhet meg semmilyen kompromisszum. Már az udvariasság is hazugság, képmutatás, hamisítás, nem a valódi lényed. Ha belekerül az összetartozásokba egy ilyen kicsiség, ami nem te vagy, pusztító lehet. Nagyobb dolgokban lehet engedni egymásnak, a másunk fontos rögzelmének,

szeszélyének, mániájának. Anna mindenesetre elfogadta az én mániámat, az atomfizikát, sőt átvette, követte, jó darabon. Te tudod, Miklós, mennyire beletanult a matematikába. Itt viszont belépett egy másik „kicsiség”, ami a Dzétába ütközött. Az Unalom. Ha megtanultad, a matematika szép megoldásai formálissá, kaptafává válnak (hisz ez volt a cél), a probléma megszűnik probléma lenni, elveszti minden érdekességét. Anna megunta az egészet. Teljes joggal.

ANNA: Én nem untam meg - - - Vagy, hogy is mondjam? - - - Nem én untam meg!

MIKLÓS *(közbevág)*: Teljes joggal, Anna, ezt mind értem, azonban én azt gondoltam, hogy most a megváltozott helyzetben, mivel az ura elhagyta magukat, a tervezőirodáját becsukta itt, s a fő feltétel, a maga fizikai jelenléte a világban, megvan hozzá - - -

ANNA: Elhagyott! Hogy Isti elhagyott bennünket! Még ilyet! Miértünk harcoltunk, s már várjuk haza! Rióban végre sikerült, amit akart, egyenesben van, és jön haza - értünk, vagy itthon maradni, velünk.

CHOLNOKY: De mindenképpen, édes öregem: ami a Dzétában lehetőségnek látszó, az se megváltozott helyzetben, akárminek nevezed, se sehogy el nem érhető. Nem függ tehát külső körülményektől.

MIKLÓS: Hát ez - ez - ez legalább megoldja a Valencia-rejtélyt...

CHOLNOKY: Igen. Sosem volt ellentmondás a megmagyarázhatatlan kis szomorúságában - a Dzétához mérve. „Lehattunk volna boldogok”, ez nem igaz. Nem lehattunk volna. A Valencia harsány vidámságában a rejtett szomorúság nem egy elrontott életé (érthetetlen módon előre megsejtve!), hanem a (tökéletesen érthető) szomorúsága egy elrontandó életnek. *(Anna tesz egy mozdulatot.)*

MIKLÓS: De hát hogy lehet, hogy ez már rögtön benne volt - - -

CHOLNOKY: Anna kezdett valamit mondani, Miklóskám!

MIKLÓS: Jaj, bocsásson meg -

ANNA: Fejezze csak be, Miklós. Én mást kezdtem. Tessék...

MIKLÓS: Hogy lehet, hogy mindez már azon a szilveszteréjszakán - és azt mondod, nem előre sejtve - benne volt abban, amit éreztél? Ami csupa jó volt, csupa öröm, boldogság, kedv, lelkesedés...

CHOLNOKY: Még azt is belesorolhatod, hogy csupa szerelem. Ezek szavak ismerősnek vélt érzésekre. Ez nem a Dzéta. Vedd úgy, hogy egyszer csak, jártodban-keltesben, egy nem túl szép, se túl csúf domboldalon, a nap közömbös órájában, hátratulod a kalapodat, és elfog egy új, soha nem ismert érzés. Nem tudtad, hogy van ilyen, megvoltál nélküle. Ezentúl ezzel kellene tovább élned, ebben. De micsoda? Nyugalom és szabadság, munka és szerelem egyszerre? Testi és lelki jó közérzet? Nem okvetlenül jó. Lehet akár közöny is, fájhat is, magány is lehet, semlegesség is lehet. Unalom is lehet. Unalomnak is lehet szelíd, lehet heves. Anna tudja.

(Szilvia megjön egy nagy termossal. Miklós int neki, hogy üljön le. Leül.)

ANNA: Tudom. Azt kezdtem mondani az unalomról, hogy én a matematikát nem untam meg. Nem én untam meg. Megunódott. Én mindig szerettem. Beleszerettem. De ahogy egyre több, egyre lángolóbb szerelem kellett ahhoz, hogy újra feltaláljam sorra, amit más talált föl: egyre jobban meguntuk egymást. Ez kölcsönös volt. A matematika megunt engem, hogy folyton meg akarom érteni, és megmutatta a saját alapjairól a manifeszta meg nem érthetőséget. Szóval

kezdett túltengeni, túl intenzív lett - mondaná Miklós -, és megunódott a saját súlyánál fogva mint egy lángoló szerelem.

MIKLÓS: Ez az! Jó szó. Megunódott. Ez fenyeget a matematika gyönyörű végső céljában! A teljes formalizálásában benne rejlik a megunódás.

CHOLNOKY: Jó a szó, Anna! A Dzétában is benne foglalt a megunódás (ez azonnal szembeszökő volt, nem? - *Anna bólint*) - és a világnak lehet-e más megoldása, mint hogy kölcsönösen megunjuk vele egymást és önmagunkat? Semmi se sül ki belőle, soha, eltűnünk, mint egy ortogonális vektorszorzat -

SZILVIA: Remek.

MIKLÓS (*mulat Szilvia önkéntelen közbeszólásán*): Remek? Neked oké, Szilvia, tudom. A nagy, egyetemes unalommal csak a te malmadra hajtjuk a vizet. Meg a kedves Leoparid nagy „Noiá”-jára. Nem?

SZILVIA: Minden unalom. Szerelem, unalom. Mint anya: beleszeret a matematikába, aztán megunja. Ha a világnak is az a vége, hogy megunódik: oké.

MIKLÓS: Tudom, neked és Leoparidnak oké. Van egy mindennél Nagyobbszabású Noiá-tok. Lehet, hogy egyszer irigyelni fogunk érte benneteket...

SZILVIA: Jaj, Miklós! Leoparid nagy költő - hogy kerülök én egy kalap alá vele? (*Lerakja az asztalra a termoszt és a csészéket.*)

ANNA (*csak Cholnokynak mondja, vagy kérdi tőle*): Mintha magának is feltűnt volna valami a lemez végén? Nem?

CHOLNOKY: De igen! Láttam, Anna, hogy felfigyelt egy helyen... Te, Miklós!

ANNA: Miklós! Lejátszhatná a lemez legvégét még egyszer?

MIKLÓS: Jó. Miért akarják? (*Közben visszapergeti és újraindítja.*)

SZILVIA: Újrakezded, Miklós? Ne haragudj, de most már maradhatok? Semmi sem sült ki belőle? (*Tölt nekik kávé.*)

MIKLÓS: Semmi. Kösz. Kösz. Csak a legvégét akarják. De ez, amikor semmi sem sül ki, komoly és fontos eredmény lehet. Ha nem tudnád.

CHOLNOKY: Ezt mások sem tudják. Kösz, Szilvia. Menj vissza, Miklós, csak odáig, ami a Boldog újévet után hallatszott. (*Anna is megkapja a kávéját.*)

A LEMEZ: - - - blablabla - - - ühüm - - - Naná buzogány - - -

SZILVIA (*közbeszól*): Mi ez a buzogány? (*Lepisszegik.*)

A LEMEZ: Hm-hein? - - - (*Aztán itt-ott érthetően, Anna hangja:*) - Mit vacakol - - miért bogozta - - - (*Cholnoky hangja.*) - - - Mártának - - - hülye vagyok - - - villanydrótnak - - -

CHOLNOKY (*odaszól Miklósnak*): Kösz! Elég! (*Egyszerre nevetik el magukat Annával.*)

ANNA: Megvan a tettes!

CHOLNOKY: Lefordítom nektek, amit Anna kérdezett! „Mit vacakol azzal a dróttal? Miért bogozta ki?”

ANNA: Ő pedig azt felelte: „Mártának kellene... hülye vagyok!... Ez úgysem jó villanydrótnak.”

CHOLNOKY: Én kötöttem át a csomót véletlenül a másik ágra!

MIKLÓS: Hogy lehet, hogy mind a ketten elfelejtettétek?

SZILVIA: Mi az a Naná buzogány? Mi volt az, mami?

MIKLÓS: Amikor annyit nyomoztunk az átkötött csomónak az ügyében! hogy lehet, hogy mind a ketten - *(Szilviához, aki buzogányügyben vár választ.)* Naná buzogány, az egy szólas volt. Utcanyelv. Azt jelentette: Igen! Természetesen. Hát persze. De még mennyire. A legnagyobb mértékben. - *(Cholnokyhoz.)* Még ha ott helyben nyomtalanul elfelejti az ember. Örökre. De ha most mégis emlékeztetek rá mind a ketten, hogy lehet, hogy egyikőtöknek se jutott az eszébe évekig?

CHOLNOKY: Még egy rejtély. De talán csak része a Dzéta megoldhatatlanságának. Ahol egy dolog lett világos: hogy vaksötétben tapogatózunk.

MIKLÓS: De túl intenzíven ahhoz, hogy egyáltalán észrevegyétek magatok körül a világot.

ANNA: És hogy ez a maga barátja, Miklós, olyan ember, aki felrobbantja saját magát... Ne nyissunk ablakot? Kicsit sűrű a levegő...

MIKLÓS: Hát mind a hárman lánc-cigarettázunk. Nyitom. *(Kezdi félrehúzni a földig érő fekete ablakfüggönyöket.)*

SZILVIA: Hó, megállás, Miklós! Előbb eloltani minden villanyt! Te sem veszed észre magad körül a világot?

(Eloltanak, ablakot nyitnak. Csak rossz levegő és kinti sötétség jön be. Itt maradnak, itt maradtunk, a kettős, kinti-benti sötétségben?)

(A Valencia még szól; Miklós kikapcsolja.)

SZILVIA: Hagyd még, Miklós. Ez csodajó szám volt.

MIKLÓS *(megindítja újra. Valencia. Hallgatják, aztán):*

ANNA: Neked nincs benne szomorúság, Szilvia.

SZILVIA: De van. (Egy kicsi. Amennyi kell is - teszi hozzá.)

MIKLÓS: Akarsz rá táncolni velem? Így, bele a sötétségbe? Van kedved?

SZILVIA: A legnagyobb mértékben. Naná buzogány!

(Beletáncolnak bátran a kettős sötétségbe.)

Február. Ugyanaz a nap, ugyanaz az év.

CHOLNOKY: Hogy miért felejtettük el mind a ketten a felcserélt elektródák rejtélyének ezt a bamba, banális megoldását? Nem akartuk, hogy az eszünkbe jusson. És elrontsa annak az 1928-as újév napjának meseszerű hangulatát. Minden csupa hó volt. Emlékszel?

MIKLÓS: Az olyan tél volt, a 27-28-as, hogy minden hó alatt. Nemcsak nálunk, az utcák, terek, hidak, a város, de egész Európa: London, Nizza, még Róma is: fényképek a lapokban, hófúvások, hóakadályok szerte a világban. Kialvatlanok voltunk a szilveszterezés után...

CHOLNOKY: Halálálmosan bejöttél te is, miattam. Ettől is minden álomszerű volt, az egész Múzeum körút, az Optikai szobánk a bizonytalan álmisságunkkal, a hótakaró alatt bizonytalan világgal -

MIKLÓS: És a detektívregény hozzá, Gyilkosság a laboratóriumban, az is csupa bizonytalanság...

CHOLNOKY: És talán ezt, annak a napnak a meseszerű bizonytalanságát nem akartuk a túl prózai, túl hétköznapi magyarázattal elrontani olyan korán.

MIKLÓS: Ezért felejtődött el, jótékonyan: mert ha eszetekbe jut, se Anna, se te, szándékosan elhallgatni nem tudtátok volna. Értem. A Dzéta legutolsó, parciális, fiókrejtélye tehát megoldva. De mire jutottunk az anya-Dzétával? Semmire. Találtunk valamit, amit keresünk? Csak sötétséget. Az egész Dzéta-spektrum fekete vonalakból áll.

CHOLNOKY: Akkor minden szín benne van, minden hullámhosszon sugárzást emittál. A mindenben a semmi. Hogy kerül bele? Ahogy a világmindenségbe a megszűnése. Ahogy a szépségbe a halál, ugye?

MIKLÓS: Igen. A csúf, szörnyű halál. Szörnyű? Szörnyű, de ha nem lenne? Ezt végig-gondoltuk.

CHOLNOKY: Végig. Örökké kellene élni. Elképzelni is iszonyatos.

MIKLÓS: Iszonyatos lenne. Ha hiányozna az életből a vége, és folytatni kellene ezer és millió és milliárd éveken át. A kilátástalanság! A reménytelenség! Hogy nincs mese, ez örökké tart...

CHOLNOKY: És ugyanígy, Miklós, ha a világegyetemből hiányozna a vége, a teljes megszűnése, elmúlása - amit egy véletlen most a kezünkre játszott? Nem a Föld megszüntetése, nem a naprendszeré csupán, hanem a teljes Kozmoszé, hogy ne kezdhesse előlről ugyanezt. A Teremtésnek adunk egy esélyt vele. Próbáljon valami mást. Van még egy dobása.

MIKLÓS: Nézd, a mi axiómarendszereink, ugye, nem lehetnek teljesek és ugyanakkor ellentmondástalanok. Mondhatjuk úgy, hogy csak a semmi lehet egyszerre teljes és konzisztens. Töröljük hát le a föld színéről a matematikát, hadd maradjon helyébe a semmi? (Kapjon a Jóisten esélyt, egy más természetes számsor teremtésére?) Mi szól ellene?

CHOLNOKY: A kedve! A matematikának csökönyösen kedve van megmaradni a föld színén, ilyen állapotban is. „Ó, Matézis” / „Tiszta ellentmondás a kedved” / „Lenni senki álmának oly sok” / „Mintád alatt” - mondja Rilke - a rózsára. Az ellentmondás a kedved: Létezni, mikor / Struktúráid sok-sok rétege alján / Semmi sincs.

MIKLÓS: És mi lesz, Cholnoky, ha - *(Sanyi félbeszakítja.)*

SANYI *(visszatolja Miklós elé a kínai lecke füzetüket)*: Ne haragudj, apa. Csináld tovább, én nem tudok most erre figyelni.

MIKLÓS *(átveszi)*: Másutt jár az eszed. Érthető.

SANYI *(bólint)*: Másutt.

CHOLNOKY *(figyeli a fiút)*: De nem a közeledő antigalaktikán, látom.

SANYI: Nem, nem. Másutt.

MIKLÓS: De hát akkor hol a csudába másutt?

SANYI *(töpreng egy kicsit, hogy megmondja? ne mondja?)*: Másutt. Megmondom. Annak a nagy térnek a sarkán, ahol Szilviára vártál egyszer, apa - egy késő őszi este.

MIKLÓS: Ott jár az eszed? A nagy tér sarkán? De minek?

SANYI: Csak. Nem tudom. Ez most nem megy ki a fejből.

MIKLÓS: Pont ezen akarsz most gondolkozni, kisfiam?

SANYI: Igen, ezen.

CHOLNOKY: Hagyd Sanyit. Ne legyünk fatuskók, Miklós... Tőlem kezdél kérdezni valamit.

MIKLÓS: Igen, hogy mi lesz, ha mint a matematikának, az anyagi univerzumnak is csökönyszerűen kedve támad - teljesség és konzisztencia nélkül is - mégis tovább megmaradni?

CHOLNOKY: Nem teheti. Sajnálom, ő nem matézis.

MIKLÓS: A számításaid pontosak, az elméleted szilárd. De ki tudja nálad jobban, hogy mindig közbejöhethet, közbeléphet, valamilyen új, egy számunkra ismeretlen, a fizikában eddig teljesen ismeretlen effektus? Mi lesz, ha minden várakozásokat ellenére a Világegyetem nem fog megsemmisülni?

CHOLNOKY *(ezt meggondolja, bólint, megtörténhet)*: Igen, ez megeshet velünk. Ebben az esetben, azt hiszem, a Világegyetem kinyalhatja a seggemet.

[MIKLÓS: Valljuk meg *(gondolja)*, Szilvia sosem szerette Cholnoky Sándort. Igen, ez igaz, valljuk meg. Nagy varázsló, mondta. Szilviának csak mágikus dolgok kellettek. Cholnoky Sándort nagyon szerette. Igen, ez igaz. Nem ez is igaz, hanem ez megint igaz: valljuk meg. Elenyésző a valószínűsége *(gondolja)*, hogy egy ilyen lelki alkatú fizikus, mint Cholnoky, a kísérletileg többszörösen igazolt elméletébe vagy a számításaiiba hibát engedett volna becsúsztatni. Ennek a lehetősége nulla, elhanyagolható. *(De csak ennyit gondol igazán:)* Valljuk meg.]

[A VILÁGEGYETEM: *(Ügyet sem vetve a kétszeres Nobel-díjas professzor kilátásba helyezett goromba ellenajánlatára, tartja magát ezúttal is, miként oly gyakran, de nem okvetlenül, a Földön lakó fizikusok számításaihoz, s fél három után egy perccel szétfoszlik semmivé.)*]

.oOo.